राजस्व सुधार कार्ययोजना

(प्रतिवेदन)

[Revenue Improvement Action Plan] (RIAP)

स्थानीय सरकार्

लालिगुरास नगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

बसन्तपुर, पंचमी

तेह्रथुम, १ नं. प्रदेश

नेपाल

२०७८

बिषय-सूची

विषयसूची २

परिच्छेद १: परिचय ४

१.१ पृष्ठभूमि ४

१.२ राजस्व सुधार योजनाको औचित्य ५

१.३ योजनाले राखेका उद्देश्यहरु ७

१.४ योजना तर्जुमा विधि र प्रक्रिया ८

१.४.१ सन्दर्भ सामाग्री सङ्कलन तथा अध्ययन १०

१.४.२ नगरपालिकासँग सम्पर्क, छलफल र सूचना सङ्कलन विधि निर्धारण १०

१.४.३ तथ्याङ्क /सूचना सङ्कलन ११

१.४.४ राजस्व सुधार कार्ययोजना तयारी तथा राजस्व प्रक्षेपण ११

१.४.५ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयन तथा अनुशरण ११

१.५ योजनाका सीमाहरु ११

परिच्छेद २: नगरपालिकाको संक्षिप्त परिचय १३

२.१ संक्षिप्त परिचय १३

२.२ मानव संसाधनको अवस्था २०

२.३ भौतिक सम्पत्तिको अवस्था २३

परिच्छेद ३: स्थानीय तहको राजस्व अधिकार तथा आय सम्भाव्यता २४

३.१ नगरपालिकाको राजश्व अधिकार सम्बन्धी संवैधानिक तथा कानूनी व्यवस्था २४

३.२ आय परिचालनको अवस्था २६

३.३ आन्तरिक स्रोत तर्फका राजश्व संकलनको प्रमुख क्षेत्रहरु र सम्भावना विश्लेषण २९

३.३.१ गैह्र कर राजस्व ३४

परिच्छेद ४: आय संकलनको संस्थागत क्षमता तथा संकलन अवस्था ३९

४.१ राजश्व परिचालन नीतिहरु ३९

४.२ आय संकलनको संस्थागत क्षमता (राजश्व शाखा तथा राजश्व प्रशासन) ३९

४.३ राजश्व शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरुको विवरण ३९

४.४ राजश्व परामर्श समिति ३९

४.५ राजस्व प्रशासनमा सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू ४०

४.६ राजश्व प्रशासन तथा नीतिसम्बन्धी सवालहरु ४१

४.७ प्रभावकारी राजश्व परिचालनका प्रमुख पक्षहरु ४१

४.४.१ कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्था ४१

४.४.२ उपयुक्त संगठन निर्माण ४१

४.४.३ तथ्याङ्कमा आधारित अभिलेख तथा स्रोतहरुको प्राथमिकीकरण ४१

४.४.४ विभिन्न आयमूलक कार्यक्रम ४१
४.४.५ पारदर्शिता र जवाफदेहिता ४२
४.४.६ परिवर्तित व्यवस्था अनुसार राजश्व संकलन ४२
परिच्छेद पाँच : राजश्व सुधार कार्ययोजना ४३
परिच्छेद छ : आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण ४७
६.१ राजश्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा राजश्व प्रक्षेपण ४७
६.२ आगामी तीन आर्थिक वर्षको आय प्रक्षेपण ५२
परिच्छेद सात : अपेक्षित नतिजा ५३
परिच्छेद आठः कार्ययोजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन ५५

तालिकाहरू

तालिका १ लालिगुराँस नगरपालिकाको वडागत घरधुरी विवरण १५
तालिका २: वडा विभाजन तथा भौगोलिक अवस्था सम्बन्धी विवरण १६
तालिका ३: लालिगुराँस नगरपालिकाको वडागत घरधुरी र जनसङ्ख्या विवरण १७
तालिका ४: नगरपालिकामा कार्यरत कर्मचारीहरुको विवरण २१
तालिका ५: स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ अनुसारको राजश्व अधिकार २४
तालिका ६: नगरपालिकाको आय परिचालनको अवस्था २७
तालिका ७: नगरपालिकाको सम्पति करको सम्भावनाको अवस्था ३०
तालिका ८: नगरपालिकामा घरवहाल करको सम्भावनाको गणना ३१
तालिका ९: व्यवसाय करको सम्भावनाको गणना ३२
तालिका १०: व्यवसाय रजिष्ट्रशन दस्तुरको सम्भावनाको गणना ३५
तालिका ११: सिफारिश दस्तुरको विवरण ३६
तालिका १२: नक्सा पास दस्तुरको सम्भावनाको गणना ३७
तालिका १३: सरकारी सम्पतिको बहालबाट आय ३७
तालिका १४: राजस्व परामर्श समिति विवरण ४०
तालिका १५: राजस्व सुधार कार्ययोजना ४३
तालिका १६: तीन बर्षको अनुमान र वास्तविक विवरण ४७
तालिका १७: तीन आर्थिक बर्षको लागि आय प्रक्षेपण ४८
तालिका १८: नगरपालिकाको आय संरचना ५२

चित्रहरू

चित्र नं. १: वित्तीय हस्तान्तरण प्रक्रिया ४
चित्र नं. २: राजस्व सुधार कार्ययोजनाको औचित्य ७
चित्र नं. ३: कार्ययोजना तर्जुमाका चरणहरु ८
चित्र नं. ४: लालिगुराँस नगरपालिकाको संगठनात्मक स्वरुप २२
चित्र नं. ६: नगरपालिकाको आगामी तीन वर्षको आन्तरिक आय प्रक्षेपण ५२

अनुसूचीहरू ५७

परिच्छेद १: परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको मूल राज्य सञ्चालन संरचना सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय गरी तीन तहको हुने तथा राज्यशक्तिको प्रयोग तीनै तहले विद्यमान संवैधानिक व्यवस्था रहेको छ। संवैधानिक अधिकारभित्र रही स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय सरकारहरुलाई कार्य जिम्मेवारी तथा स्रोत परिचालन गर्न सक्ने उलेख्य अधिकार दिएको छ । स्थानीय सरकारले आ-आफ्नो क्षेत्रमा पर्ने सेवा प्रवाह तथा विकास निर्माणको क्षमतालाई वृद्धि गर्न आय परिचालन क्षमतालाई वृद्धि गर्न आय परिचालन क्षमतामा पनि सुधार गर्न आवश्यक हुन्छ। यसका अतिरिक्त प्राकृतिक तथा अन्य मानवीय कारणले अकस्मात सिर्जना हुने प्रतिकुल परिस्थितिलाई सामना गर्नसक्ने गरी उत्थानशील हुन पनि आय परिचालन क्षमता सुदृढ हुनु पर्दछ।

स्थानीय सरकारलाई संविधानद्वारा प्रदान गरिएको कार्यजिम्मेवारी पुरा गर्न आवश्यक पर्ने साधनको परिपूर्तिका लागि सङ्घ तथा प्रदेश सरकारबाट वित्तिय समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, समपुरक अनुदान र विशेष अनुदान दिन सक्ने व्यवस्था गरेको छ। सङ्घ तथा प्रदेश सरकारबाट प्रदान गरिने यस्तो अनुदानले मात्र स्थानीय तहको खर्व आवश्यकता पुरा गर्न सम्भव नहुने र राज्य शक्तिको बाँडफाँड गर्दा राज्यको राजस्व अधिकारको समेत तहगत सरकारबीच शक्तिको बाँडफाँड गरिने हुँदा सङ्घीय वित्त व्यवस्थापनका मान्यता अनुसार स्थानीय तहलाई विभिन्न कर तथा गैर कर लगाउने र उठाउने गरी राजस्व अधिकार समेत संवैधानिक रुपमै प्रदान गरिएको छ । अनुदान र राजस्व अधिकार बाहेक स्थानीय तहले संविधान र सङ्घीय कानून बमोजिम राजस्व बाँडफाँड बापत प्राप्त गर्नसक्ने र नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृतिमा ऋण लिन सक्ने कानुनी व्यवस्था समेत गरिएको छ।

चित्र नं. १: वित्तीय हस्तान्तरण प्रक्रिया

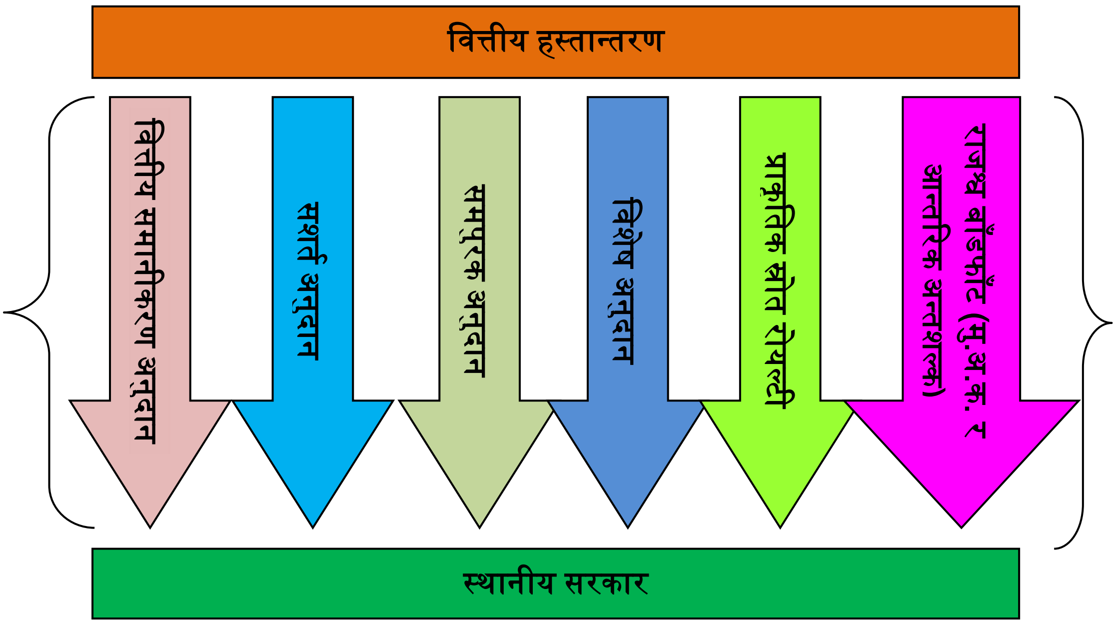

स्थानीय सरकारलाई प्राप्त भएका वित्तीय अधिकारलाई ऐनको प्रावधान अनुसार व्यवस्थित तथा न्यायोचित तरिकाले पूर्णरुपमा परिचालन गर्न थप प्रयास गर्नुपर्ने आवश्यकता महशुस भएको छ । यसको

मुख्य कारणहरुमा स्थानीय सरकारलाई प्राप्त कतिपय अधिकारहरु नयाँ भएकोले त्यसका लागि आवश्यक नीति तथा कार्यविधि, संगठनात्मक व्यवस्था, सूचना तथा तथ्याङ्क प्रणालीको स्थापना, आयको सम्भावना अध्ययन, नियन्त्रण प्रणालीको स्थापना आदि व्यवस्था तथा अभ्यासको कमी हुनु रहेको छ ।
स्थानीय सरकारको बढ्दो खर्च धान्नका लागि र उनीहरुको सामर्थ्य वृद्धि गर्नका लागि ती निकायहरुको आन्तरिक राजस्व परिचालन क्षमतामा वृद्धि गर्नुपर्ने आवश्यकता बन्न पुगेको छ यसका लागि स्थानीय तहको राजस्व अधिकारका सम्भावनाहरुको खोजी गर्ने, सम्भाव्य क्षेत्रको राजस्व परिचालनका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने नीतिगत, कानूनी र व्यवस्थापकीय सुधारका उपायहरु पहिचान गरी कार्यान्वियनमा ल्याउने र ती सबै प्रयासका आधारमा आगामी दिनमा परिचालन गर्न सकिने वास्तविक आन्तरिक आयको प्रक्षेपण गर्ने कार्यका लागि राजस्व सुधार कार्ययोजना खाँचो देखिन्छ ।

राजस्व सम्बन्धी वर्तमान स्थिति अध्ययन, विश्लेषण गरी राजस्व सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरुको पहिचान गर्ने, समग्र राजस्व प्रशासनलाई सुदृढ गर्ने तथा सोका आधारमा आगामी तीन आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण कार्यमा सहजीकरण गर्ने प्रयोजनाका लागि १ नं. प्रदेश अन्तरगत का ५५ स्थानीय तहहरुले राजस्व सुधार कार्ययोजना (Revenue Improvement Action Plan) तयार गरी स्थानीय तहहरुको राजस्व सुधार गर्नका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरुको कार्ययोजना आवश्यक छ । सो कार्यका लागि प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रमले यस प्रदेश अन्तरगतका विभिन्न स्थानीय तहहरुको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्नका लागि आवश्यक प्राविधिक सहयोग गर्ने कार्यक्रम रहेको छ ।
यस दस्तावेज तर्जुमाको क्रममा भएका प्रयासहरुमा नगरपालिकाका प्रतिनिधि, कर्मचारी तथा अन्य सरोकारवाला पक्षहरुले राजस्व परिचालनको क्षेत्रमा आधारभूत अभिमुखीकरण, नगरपालिकाको आन्तरिक आय सुधारका लागि सहभागितात्मक विधिबाट समस्या तथा अवसरहरुको पहिचान गरी मुख्य उपलब्धिका रुपमा नगरपालिकाको कार्ययोजना तयारी र आय सम्भाव्यताको विश्लेषण गरी नगरपालिकाको आय प्रक्षेपणलाई मार्गदर्शन जस्ता कार्यहरु रहेका छन् ।

१.२ राजस्व सुधार योजनाको औचित्य

सङ्घीयतामा तहगत सरकारलाई संविधानले नै कार्यजिम्मेवारी निश्चित गरी ती जिम्मेवारीहरु पुरा गर्न आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्दा अन्तरसरकारी वित्तिय हस्तान्तरणको अलावा आफ्नो कार्यक्षेत्रमा तोकिएका स्रोतबाट संविधानले प्रदान गरेको अधिकार अनुरुप स्थानीय तहले राजस्व परिचालन गरी साधन स्रोतको जोहो गर्दछन् । जनताको बढ्दो माग बमोजिमको खर्च धान्नका लागि आवश्यक सामर्थ्य अभिवृद्धि गर्न पनि ती स्थानीय सरकारहरुको आन्तरिक राजस्व परिचालन क्षमतामा वृद्धि हुनु अपरिहार्य देखिन्छ । यसका लागि स्थानीय तहको राजस्व अधिकारका सम्भावनाहरुको खोजी गर्न, सम्भाव्य क्षेत्रको राजस्व परिचालनका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने नीतिगत, कानूनी र व्यवस्थापकीय सुधारका उपायहरु पहिचान गरी तिनको यथोचित कार्यान्वयन गर्न र ती सबै प्रयासका आधारमा आगामी दिनमा परिचालन गर्न सकिने वास्तविक आन्तरिक आयको प्रक्षेपण गर्ने कार्यका लागि राजस्व सुधार कार्ययोजना महत्वपूर्ण औजार हुने विश्वास गरिन्छ ।

स्थानीय तहलाई कर वा गैर कर वापत रकम तिर्ने स्थानीय निवासीहरुले आफुले तिरेको करको सदुपयोग भए नभएको निगरानी गर्ने र यस विषयमा नियमित रुपमा आफ्नो नगरपालिकासँग प्रश्न सोध्ने हुनाले नगरपालिकाहरु पनि जनताप्रति सोझै उत्तरदायी हुने वातावरण सिर्जना हुन्छ । सेवा प्रवाहमा पनि सुधार हुन्छ र जनताको सन्तुष्टिको मात्रा पनि बढ्दै जान्छ । आन्तरिक स्रोतबाट परिचालित राजस्व खर्च गर्दा स्थानीय तहले कुनैपनि बाह्य शर्तहरु पालना गर्नु नपर्ने भएकोले यसको मात्रा जति बढी भयो त्यति बढी मात्रामा स्वायत्तताको अनुभूति गर्दछन् । यसरी स्थानीय तह प्रदेश तहले जति बढी स्वायतता पूर्वक काम गर्न पाउँछन् त्यति नै सङ्घीयता सफल र सुदृढ हुँदै जान्छ ।

वैधानिक रुपमा नै स्रोत साधनमाथि उल्लेख्य अधिकार प्राप्त भएको लामो समयसम्म पनि आन्तरिक स्रोत तथा राजस्व कमजोर रहने र निरन्तर सङ्घ तथा प्रदेशबाट प्राप्त हुने अनुदानमा नै भर पर्नुपर्ने अवस्था भएमा स्थानीय सरकारको स्वायत्तता तथा दीगोपनमा प्रश्नचिन्ह लाग्ने सम्भावना रहन्छ । यस परिपेक्ष्यमा स्थानीय सरकारहरुले समयमै कानुनले अख्तियारी दिएका क्षेत्रमा आन्तरिक राजस्वको सम्भावना अध्ययन गरी कानुनसम्मत रुपमा राजस्वको क्षमता विस्तार गर्दै जानु आवश्यक हुन्छ । यसका लागि जन निर्वाचित पदाधिकारीहरु र राष्ट्रसेवक कर्माचारीहरुलाई संविधानले प्रदत्त गरेका काम कर्तव्य र अधिकारहरु कुशलता साथ सम्पादन गरी नागरिकहरुलाई छिटो छरितो गुणस्तरीय सेवा प्रवाह सुनिश्चित गर्न सहयोग पुऱ्याउनु पहिलो र महत्वपूर्ण कार्य हो भने भर्खरै सम्पन्न भएका स्थानीय तहको संस्थागत अवस्था स्व-मूल्याङ्कन गरी सुधारका क्षेत्रहरुको पहिचान गरी तदनुरुप आवश्यकता र मागमा आधारित क्षमता विकासका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्दै लैजानु आवश्यक छ । यसका साथै स्थानीय तहलाई संविधान र ऐनले दिएको अधिकार प्रयोग गरी वित्तीय रुपमा सवल र सक्षम बनाउन राजस्व परिचालन सम्बन्धी ज्ञान, शिप र क्षमता अभिवृद्धि गर्दै सार्वजनिक विकास निर्माण र सेवा प्रवाहमा सक्षम बनाउन आवश्यक छ ।

पालिकामा थप आन्तरिक राजस्व परिचालन गर्न यसको अधिकार क्षेत्रभित्र सबै उपलब्ध आन्तरिक आयका स्रोतहरुबाट सम्भाव्य राजस्व परिचालन गर्नु अनिवार्य हुन्छ । यसमा सुधार ल्याउन नगरपालिकाको बाह्य वातावरण तथा राजस्व प्रशासनको समेत विश्लेषण गर्नुपर्ने हुन्छ । यसैले राजस्व परिचालनमा सुधारका कृयाकलापहरु पहिचान गरी सोको कार्यान्वियनबाट स्थानीय तहको आन्तरिक आयमा पर्न सक्ने प्रभाव समेतका आधारमा आगामी दिनमा प्राप्त हुन सक्ने राजस्वको प्रक्षेपण गर्न स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को प्रावधान बमोजिम यो राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गरिनेछ । यस राजस्व सुधार कार्ययोजनाबाट नगरपालिकालाई आफ्नो आन्तरिक आय परिचालन सुधारका साथै राजस्व प्रक्षेपणलाई यथार्थपरक, समन्यायिक, सहभागितामूलक र वैज्ञानिक बनाई बजेट तर्जुमा प्रकृयालाई थप व्यवस्थित गर्न मद्दत पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ । यसै सन्दर्भमा लालिगुराँस नगरपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनमा सुधार ल्याउनको लागि राजस्व सुधारका कृयाकलापहरु पहिचान गर्न र पहिचान गरिएका कृयाकलापहरुको कार्यान्वियनबाट स्थानीय तहको आन्तरिक आयमा पर्न सक्ने प्रभाव समेतका आधारमा आगामी दिनमा प्राप्त हुन सक्ने राजस्वको प्रक्षेपण गर्ने कार्यका लागि यो राजस्व सुधार कार्ययोजना निर्माण गर्न लागिएको छ । राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको औचित्यको शांरासलाई निम्न चित्रमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

चित्र नं. २: राजस्व सुधार कार्ययोजनाको औचित्य

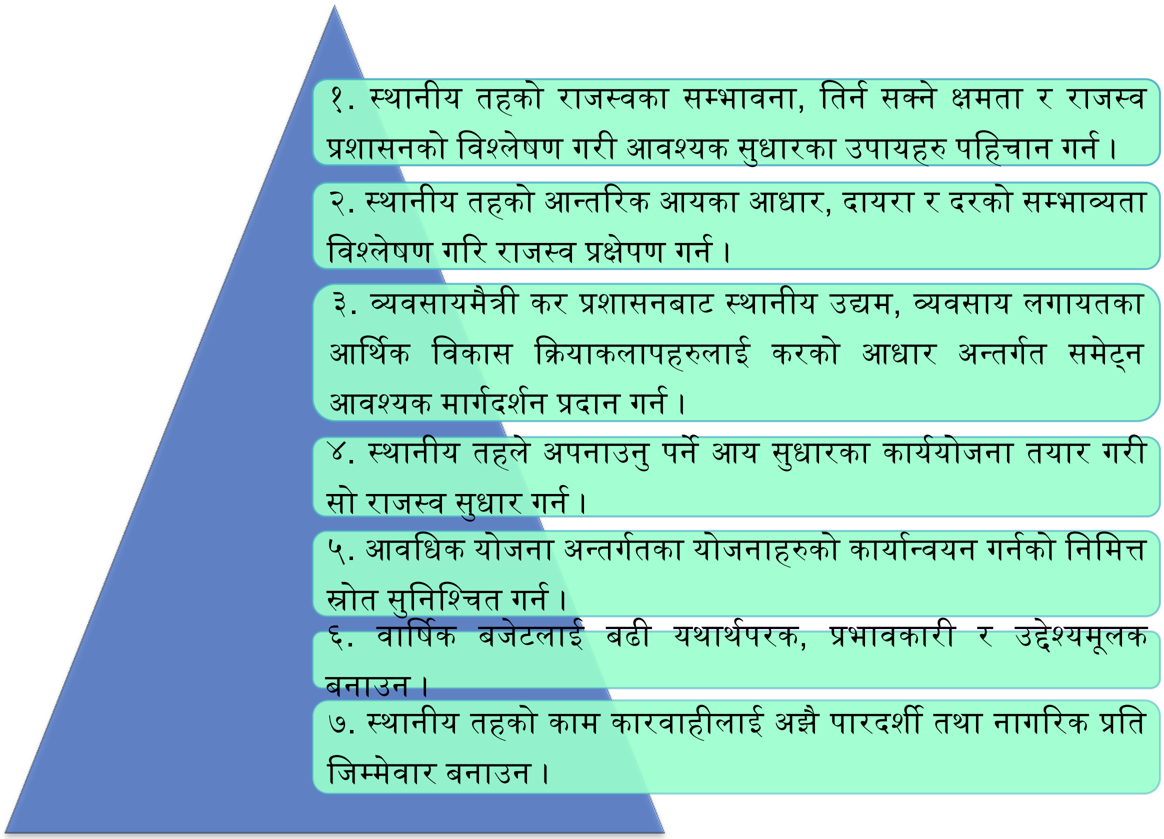

१.३ योजनाले राखेका उद्देश्यहरु

लालिगुराँस नगरपालिकाको आन्तरिक आयका सम्भावनाहरुको पहिचान तथा अधिकतम परिचालनका लागि देखिएका समस्याहरु न्यूनीकरण गर्न कार्ययोजना तयार गरी सोको आधारमा आगामी ३ वर्षको आय प्रक्षेपणमा नगरपालिकालाई सहयोग पुर्याउनु नै यस योजनाको मूलभूत उद्देश्य हो । यस योजनाका खास उद्देश्यहरु देहाय अनुसार रहेका छन् :

- स्थानीय तहका जनप्रतिनिधीहरु तथा कर्मचारीहरुलाई राजस्व सुधार कार्ययोजना सम्बन्धी अभिमुखीकरण गर्ने ।
- शीर्षकगत रुपमा सम्भावित करका आधार तथा विगत तीन वर्षको आन्तरिक आयको अवस्थाको विश्लेषण गर्ने ।
- स्थानीय तहको राजस्व प्रशासनको संगठनात्मक सङ्कलन तथा बिलिङ्ग पद्धति र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली सहित पालिकाको राजस्व प्रशासन तथा यसको कार्यकुशलताको विश्लेषण ।
- स्थानीय तहको आन्तरिक आय वृद्धिका सम्भावनाहरु पहिचान गरी आय सुधार कार्ययोजना र प्रक्षेपण सहितको आन्तरिक आय सुदृढीकरण कार्ययोजना तयार गर्ने ।
- नयाँ सम्भावनाहरुको पहिचान गर्दै स्थानीय तहले अपनाउनुपर्ने सुधार रणनीति सहितको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्ने ।
- स्थानीय तहको विद्यमान आर्थिक ऐन पुनरावलोकन गरी आगामी आर्थिक वर्षमा सुधारका लागि सुझाव प्रदान गर्ने ।

१.४ योजना तर्जुमा विधि र प्रक्रिया

नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा प्रक्रिया स्थानीय पदाधिकारी, कर्मचारी, सम्बन्धित समितिहरु र सरोकारवालाहरुको अपनत्व र क्षमता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले सहभागितामूलक विधि अवलम्बन गरिएको छ । यसको मार्गदर्शकका रुपमा सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयद्वारा जारी गरिएको स्थानीय तहको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी दिग्दर्शन, २०७६ लाई लिईएको छ । साथै स्थानीय आवश्यकता अनुसार सम्भाव्य स्थानीय राजस्वका स्रोतहरुलाई समेट्ने उद्देश्यले तथ्याङ्क तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयद्वारा जारी निर्देशिका बमोजिम कार्ययोजना तर्जुमाका चरणहरु यसप्रकार रहेका छन् ।

चित्र नं. ३: कार्ययोजना तर्जुमाका चरणहरु

१. राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी निर्णय र समय सारिणी निर्धारण
२. योजना तर्जुमा कार्यदल गठन
३. योजना तर्जुमाका लागि आवश्यक सन्दर्भ सामाग्रीहरु सङ्कलन तथा अध्ययन
४. प्रारम्भिक कार्यशालाको आयोजना
५. सूचना तथा तथ्याङ्क सङ्कलन एवम् विश्लेषण
६. राजस्व सुधार कार्ययोजना तयारी (प्रारम्भिक)
७. योजनाको मस्यौदा तयारी
८. राजस्व सम्भावना विश्लेषण तथा राजस्व प्रक्षेपण
९. मस्यौदा प्रतिवेदन नगरपालिकामा प्रस्तुति र सुझाव सङ्कलन
१०. मस्यौदा पुनरावलोकन र अन्तिम मस्यौदा तयारी
११. नगर कार्यपालिकामा छलफल र स्वीकृति

पालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गर्ने कार्यक्रम सम्बन्धमा लालिगुराँस नगरपालिका, बसन्तपुर, तेह्रथुम, प्रदेश नं. १ र यस सिभिल ओएसिस ईन्जिनियरिङ प्रा. लि. बीच सम्झौता भएपछि विभिन्न समयमा भएका छलफलहरुबाट पालिकाबाट आवश्यक सन्दर्भ सामग्री सङ्कलन गरी अध्ययन टोलीलाई प्राप्त भएको हो । राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाका लागि निम्न विधि र प्रकृया अवलम्वन गरिनेछ । मुलत: राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा Coaching & Mentoring (स्थलगत रुपमा सँगसँगै काम गर्दै सिकाउँदै जाने) विधिमा आधारित हुनेछ ।

- लालिगुराँस नगरपालिकामा कार्य प्रारम्भ गर्नुभन्दा पहिला परामर्शदाताले प्रदेश प्रशिक्षण केन्द्रको सम्बन्धित विज्ञ वा तोकिएको कर्मचारीहरुसँग लालिगुराँस नगरपालिकामा गर्नुपर्ने कार्यको योजना बनाई छलफलबाट अन्तिम रुप दिई अगाडी बढाईएको छ ।
- लालिगुराँस नगरपालिकाबाट राजस्व कार्ययोजना तर्जुमा कार्यको गुणस्तर सुनिश्चितताका लागि अनुगमन र फलोअप हुनेछ भने प्रदेश प्रशिक्षण केन्द्रबाट अनुगमन हुन सक्नेछ । सो कार्यका लागि सेवा प्रदायक संस्थाले यो कार्य गर्नका लागि विस्तृत कार्ययोजना समेत पेश गरेको छ । परामर्शदाताले प्रदेश सुशासन केन्द्रको सम्बन्धित विज्ञ वा तोकिएको कर्माचारीहरुसँग निरन्तर समन्वयमा कार्य गर्नेछ ।
- राजस्व सुधार कार्ययोजना निर्माण प्रकृयालाई सहभागितामूलक विधिबाट सञ्चालन गरेको छ । साथै यस विषयमा लालिगुराँस नगरपालिकाका कर्मचारीहरुको पनि क्षमता अभिवृद्धि गर्नु पर्नेछ । यस सन्दर्भमा लालिगुराँस नगरपालिकाका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष तथा अन्य जनप्रतिनिधि, कर्माचारी एवम् सरोकारवालाहरुको सहभागिता र समूह छलफलबाट राजस्व सुधार सम्बन्धी आवश्यकताहरु पहिचान गरेको छ ।
- सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले तयार पारेको नगरपालिका तथा नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७६ मा उल्लेखित सम्बन्धित फारामहरु विधि तथा प्रकृयाहरु प्रयोग गरी (छलफल तथा कार्यशाला) मार्फत राजस्व सुधार कार्ययोजना निर्माण गरिनेछ ।
- यस प्रकृयाबाट पहिचान गरिएका आवश्यकताहरुलाई एकिकृत गरी लालिगुराँस नगरपालिकाको ३ वर्षे राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गरिनेछ र अन्तिम दस्तावेज तयार गरी लालिगुराँस नगरपालिकालाई प्रस्तुतिकरण गरी आवश्यक सुझावहरुलाई सङ्कलन गरी दस्तावेजलाई अन्तिम रुप दिनेछ ।
- राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अन्तिम दस्तावेज (विद्युतिय तथा भौतिक प्रति) लालिगुराँस नगरपालिका र प्रदेश प्रशिक्षण केन्द्र, कलवलगुरी, झापामा बुझाउने छ ।
- प्रदेश प्रशिक्षण केन्द्रबाट कार्यक्रमको अन्तिम भुक्तानी लिनका लागि प्रदेशमा गठन मूल्याङ्कन समितिको अन्तिम मूल्याङ्कन पश्चात खर्चसँग सम्बन्धित आवश्यक विल, भरपाई सहित कार्यक्रमको अन्तिम प्रतिवेदन बुझाउने छ ।

१. कार्ययोजना निर्माणका चरणहरु

परामर्शदाताले सहभागितामूलक विधि र प्रकृया प्रयोग गरी राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्नेछ । अध्ययनको सन्दर्भमा प्राप्त जानकरी र तथ्याङ्कहरुको परिणात्मक र गुणात्मक विश्लेषण गर्न मिश्रित विधिहरुको प्रयोग गर्नेछ । राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्ने क्रममा निम्न चरणहरु अपनाउने छ ।

पहिलो: सन्दर्भ सामग्रीको अध्ययन
दोस्रो: अभिमुखीकरण तथा राजस्व सुधार योजना तर्जुमा कार्यशाला
तेस्रो: तथ्याङ्क तथा सूचना सङ्कलन र विश्लेषण
चौथो: राजस्व सुधार कार्ययोजना तयारी तथा राजस्व प्रक्षेपण
पाचौं: मस्यौदा प्रतिवेदन तयारी
छैठौं: मस्यौदा प्रतिवेदन माथि छलफल, सुझाव सङ्कलन
सातौं: अन्तिम मस्यौदा तयारी, कार्यपालिका वैठकमा छलफल
आठौं: सहजीकरण तथा समन्वय समितिमा अन्तिम सुझाव र कमेन्टका लागि पठाउने, प्राप्त सुझाव समावेश गर्ने र कार्यपालिकाबाट स्वीकृत गर्ने ।

१.४.१ सन्दर्भ सामाग्री सङ्कलन तथा अध्ययन

अध्ययन कार्यको प्रथम चरणमा विज्ञ समूहबाट विभिन्न स्रोतहरुबाट सन्दर्भ सामाग्रीहरुको सङ्कलन तथा पुनरावलोकन गरिएको छ । यस क्रममा अध्ययन तथा पुनरावलोकन गरिएका मुख्य सामाग्रीहरु देहाय अनुसार रहेका छन् :

- नगरपलिका तथा नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी दिग्दर्शन, २०७६
- नेपालको संविधान, २०७२
- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४
- अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४
- सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयद्वारा जारी गरेका सम्बन्धित नमूना कानूनहरु
- लालिगुराँस नगरपालिकाको नगर वस्तु विवरण (पार्श्वचित्र), २०७५
- लालिगुराँस नगरपालिकाको आय/व्यय विवरण (आ.व. २०७५/७६-२०७७/७८)
- लालिगुराँस नगरपालिकाको नवौं नगरसभाबाट स्वीकृत भएको आ.व. २०७८/७९ का लागि निर्धारण गरिएको विभिन्न करहरुको दर रेट (आर्थिक ऐन २०७८)
- लालिगुराँस नगरपालिकाको अर्थ सम्बन्धी प्रस्तावलाई कार्यान्वयन गर्न बनेको कानुन-२०७५
- आन्तरिक राजस्व व्यवस्थापनको तेस्रो सुधार कार्ययोजना (२०७५/७६-२०७७/७८)
- राष्ट्रिय योजना आयोगको पन्ध्रौं योजना
- नेपाल सरकारको सङ्घीय नीति, ऐन, नियमावली, योजना, आदि
- प्रदेश नं. १ को आर्थिक ऐन, २०७६
- राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४
- एकीकृत आर्थिक सङ्केत तथा वर्गिकरण र व्याख्या, २०७४
- आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व सम्बन्धी ऐन, २०७६
- सार्वजनिक निजी साझेदारी तथा लगानी ऐन, २०७५

१.४.२ नगरपालिकासँग सम्पर्क, छलफल र सूचना सङ्कलन विधि निर्धारण

नगरपालिकाका अध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, सूचना प्रविधि अधिकृत तथा आन्तरिक लेखा परीक्षकसँग लगायतसँग प्रत्यक्ष छलफल गरी नगरपालिकाकले हालसम्म परिचालन गरि आएका करका आधारहरु, राजस्व परिचालनको अवस्था, सुधार गर्न सकिने क्षेत्र, राजस्व प्रशासनको वर्तमान संरचना, यसमा सुधार गर्न सकिने क्षेत्र, पदाधिकारी तथा कर्मचारीको क्षमता विकासका सवालहरु र हाल तयार गर्न लागेको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा र यसको प्रक्रियाबारे जानकारी गराई नगरपालिकाको भूमिका सम्बन्धमा स्पष्ट पारिएको हो ।

राजस्व सुधार कार्ययोजनाका लागि कार्यतालिका निर्धारण तथा कार्यजिम्मेवारी निर्धारण गरी आवश्यक सूचना सङ्कलन फाराम अनुसार सम्बन्धित सूचना, सामाग्रीहरु आदिका आधारमा लालिगुराँस नगरपालिकाको राजस्वको अवस्था बारे जानकारी हासिल हुनुका साथै मुख्य सवालहरु पहिचान गर्न मद्दत पुगेको हो । आवश्यक सन्दर्भ सामाग्रीहरुको अध्ययन तथा विश्लेषण पश्चात विज्ञहरुको टोलीबाट तथ्याङ्क तथा सूचना सङ्कलनका लागि आवश्यक फारामहरुको विकास गरि सो फारामलाई अन्तिम रुप दिन यस कार्यमा सङ्लग्न विज्ञहरुबीच आवश्यक छलफल र अन्तरक्रिया समेत गरिएको थियो । सूचना सङ्कलनका लागि तयार गरिएको फारमहरु निम्नानुसार रहेका छन् ।

- नगरपालिकाको परिचयको लागि आवश्यक आधारभूत र संस्थागत सूचना तथा मुख्य पदाधिकारीहरुसँगको परामर्शका लागि तयार गरिएको सूचना सङ्कलन चेकलिष्ट अनुसुची १ मा रहेको छ । यस सूचीमा मुख्यत: नगरपालिकको संक्षिप्त परिचय, गठन, राजस्व प्रशासनको अवस्था

र विगत तीन आर्थिक वर्षको राजस्व परिचालनको स्थिति बारे जानकारी लिने उद्देश्यले यो फारमको प्रयोग गरिएको छ ।

- राजस्वका शिर्षकगत समूह छलफलका लागि आवश्यक सूचनासँग सम्बन्धित फारम अनुसूची २ मा रहेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा व्यवस्था भए अनुसार कर र गैरकरहरुको शिर्षकगत रुपमा वर्तमान समस्याहरु, सम्भावना, समाधानका लागि गर्नुपर्ने उपायहरु र जिम्मेवार निकायको पहिचान र कार्यान्वयनको समयावधीका बारेमा समूहगत रुपमा छलफल गर्नका लागि यो फारम प्रयोगमा ल्याईएको हो ।

१.४.३ तथ्याङ्क/सूचना सङ्कलन

लालिगुराँस नगरपालिकाको सङ्कलित विगतका आय तथा व्यय, आर्थिक ऐन तथा विनियोजन ऐन, नीति तथा कानूनहरु र पूर्वनिर्धारित प्रश्नावली तथा ढाँचामा नगरपालिका र वडास्तरका प्राथमिक तथा द्वितीय स्रोतबाट प्राप्त तथ्याङ्क तथा सूचनाहरु विश्लेषण गरिएको हो । जसबाट कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी अपुग सूचना, अस्पष्टता र मुख्य सवाल सम्बन्धी जानकरी भयो । यी विषयमा थप प्रष्टताका लागि नगरपालिका अध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र लेखा अधिकृतसँग भएको अन्तर्क्रियामा एक आपसमा प्रष्ट हुनुपर्ने विषय, नगरपालिकाले भोगिरहेका चुनौतीहरु, अपेक्षा र आवश्यकता बारेमा जानकारी आदान प्रदान भयो । त्यसपछि सबै प्राप्त सूचनाहरु र अन्तर्क्रियाबाट प्राप्त वस्तुस्थित बारेको थप स्पष्टता पछि केही अझ स्पष्ट हुनुपर्ने विषयहरु नगरपालिकाको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत तथा लेखा अधिकृतसँग टेलिफोन छलफल गरि स्पष्ट गरी सोही आधारमा राजस्व सुधार कार्ययोजनाको प्रतिवेदन तयार गरिने छ ।

१.४.४ राजस्व सुधार कार्ययोजना तयारी तथा राजस्व प्रक्षेपण

सन्दर्भ सामाग्री सङ्कलन तथा अध्ययन, नगरपालिकासँग सम्पर्क, छलफल र सूचना सङ्कलन विधि निर्धारण र तथ्याङ्क/सूचना सङ्कलन लगायतका क्रियाकलापहरु तथा प्राप्त सुचनाको विश्लेषणका आधारमा पहिचान भएको वार्षिक कुल सम्भाव्यता र स्रोतबाट प्राप्त हुन सक्ने राजस्वलाई आगामी तीन वार्षिक वर्षका लागि प्रक्षेपण गरिने छ । साथै लालिगुराँस नगरपालिकामा मस्यौदा प्रतिवेदनको प्रस्तुतिकरण गरी प्राप्त सुझावहरु सङ्लग्न गरी अन्तिम प्रतिवेदन तयार गरिने छ ।

१.४.५ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयन तथा अनुशरण

राजस्व सुधार कार्ययोजनालाई नगरपालिकाले आवश्यक छलफल तथा स्वीकृति गरी कार्यान्वयन गर्ने र कार्ययोजना बमोजिम कार्य भए नभएको भन्ने बारेमा समय समयमा समिक्षा र आवश्यकता अनुसार सुधारका लागि छलफल गर्न नियमित रुपमा गर्ने अनुगमन सम्बन्धी सुझाव गरिने छ । राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन गर्दा चाल्नुपर्ने रणनीति र क्रियाकलाप तथा राजस्व परिचालनका सम्बन्धमा लालिगुराँस नगरपालिकाको पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरुलाई प्रशिक्षण गर्ने कार्य सम्पन्न गरिने छ ।

१.५ योजनाका सीमाहरु

लालिगुराँस नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना निम्नानुसारका सीमामा रही तयार गरिने छ ।

- अध्ययन तथा विश्लेषण कार्य प्रमुख रुपमा कार्यालयको अभिलेख, दस्तावेज, प्रतिवेदन तथा द्वितीय स्रोतहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्क तथा सूचनाहरूमा आधारित हुनेछ ।
- नगरपालिकाको कार्यालयबाट प्राप्त अभिलेख तथा दस्तावेज, अन्तरवार्ता, नगरपालिकाका पदाधिकारीहरु तथा सम्बन्धित कर्माचारीहरु र अन्य सरोकारवालाहरुसँग गरिएको अन्तरक्रिया

तथा कार्याशालाबाट प्राप्त सूचनाको आधारमा तयार गरिने छ । यसका अलावा प्रदेश सुशासन केन्द्र तथा पालिकामा मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुतिकरण गरी प्राप्त सुझावहरु सङ्लग्न गरिने छ ।

- नगरपालिकाको जनसङ्ख्या तथा आर्थिक गतिविधिमा हुने वृद्धि, नगरपालिकाको सेवामा हुने वृद्धि र नागरिक सन्तुष्टिमा हुने वृद्धि, मूल्याङ्कन दरमा हुने वृद्धि तथा राजस्वका दरको पुनरावलोकन आदि कृयाकलापहरूले भविश्यको राजस्व सङ्कलनमा असर गर्ने भएतापनि यी तथ्याङ्कहरू उपलब्ध नभएकोल खण्डमा आय प्रक्षेपणमा आधार लिन कठिनाई हुन सक्छ ।
- नगरपालिकाको अभिलेख व्यवस्थित भइ नसकेको खण्डमा ऐतिहासिक प्रवृति देखिने तथ्याङ्कीय विश्लेषणका लागि आवश्यक तथ्याङ्क र सूचनाको अभावमा स्टाटिस्टिकल टुल्सहरुको प्रयोग गरी विश्लेषण तथा प्रक्षेपण गर्न अलि असहज हुने देखिन्छ ।

परिच्छेद २. नगरपालिकाको संक्षिप्त परिचय

२.१ संक्षिप्त परिचय

लालिगुराँस नगरपालिकाको राजस्व सम्भाव्यता पहिचान, परिचालन र व्यवस्थापनका लागि नगरपालिकाको वस्तुस्थिति, आर्थिक गतिविधि, मानवीय संसाधान तथा भौतिक स्रोत साधन लगायतको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । यस परिच्छेदमा नगरपालिकाको संक्षिप्त परिचय, मानव संसाधनको अवस्था र नगरपालिकाको भौतिक सम्पत्तिको अवस्था प्रस्तुत गरिएको छ ।

२.१.१ अवस्थिति

लालिगुराँस नगरपालिका २७°०४'३३" देखि २७°११'०२" उत्तरी अक्षांश र ८७°२३'४१" देखि ८७°३०'५९" पूर्वी देशान्तर सम्म फैलिएको छ ।क्षेत्रफलको हिसावले यस नगरपालिका ९०.२७ वर्ग किलोमिटर ओगटेको छ । यो नगरपालिका लगभग पूर्व पश्चिम १२.०४ किलोमिटर र उत्तर दक्षिण १२.०६ किलोमिटर रहेको देखिन्छ । यो नगरपालिका समुन्द्र सतह देखि ५६०-३०६५ मिटर सम्मको उचाईमा रहेको छ । यो नगरपालिकाको पूर्व सिमाना पिङ्गुवा खोलाले छुट्ट्याएको छ भने पश्चिम सिमाना धनकुटा जिल्लाको पानी ढलो डाँडाले छुट्ट्याएको छ । त्यस्तै उत्तरी सिमाना सङ्खुवासभा-तेह्रथुमको सानो खोच तथा पानी ढलो डाँडाले छुट्ट्याएको छ । यसरी यस नगरपालिकाको पूर्व तर्फ म्याङ्लुङ् नगरपालिका, पश्चिम तर्फ धनकुटा संखुवासभा जिल्ला, उत्तर तर्फ संखुवासभा जिल्ला र दक्षिणतर्फ छथर नगरपालिका पर्दछन् । यस नगरपालिका ९ वटा वडामा विभाजित छन् । तेह्रथुम जिल्लाको पश्चिममा अवस्थित संखुवासभा र धनकुटा जिल्लाको संगम स्थलमा रहेको प्राकृतिक तथा भौगोलिक अवस्थितिको दृष्टिले अति रमणीय पर्यटकीय स्थलको रुपमा परिचित साविकका बसन्तपुर, फुलेक, सोल्मा, सुङ्गनाम र दांगपा गा.वि.स. मिलाई नेपाल सरकारबाट मिति २०७२ असोज १ गते घोषणा भए अनुसार यस लालीगुरांस नगरपालिकाको सञ्चालन र व्यवस्थित गरिएको छ । यो नगरपालिका मध्य पहाडी लोक मार्ग र कोशि राजमार्गको संगम स्थल हुनुका साथै नेपाल सरकारबाट घोषित मध्य पहाडी लोक मार्ग अन्तरर्गतका १० वटा नयां शहर मध्येको एक शहर हो तथा संखुवासभा, ताप्लेजुङ्ग, तेह्रथुम जिल्लाको तराई संगको प्रवेशद्धार हो । लालीगुराँस नगरपालिका नेपालको पूर्व क्षेत्र तथा प्रदेश नं. १ अन्तरगत तेह्रथुम जिल्लाको मध्यपश्चिम क्षेत्रमा पर्दछ । यस यस क्षेत्रको हावापानीमा

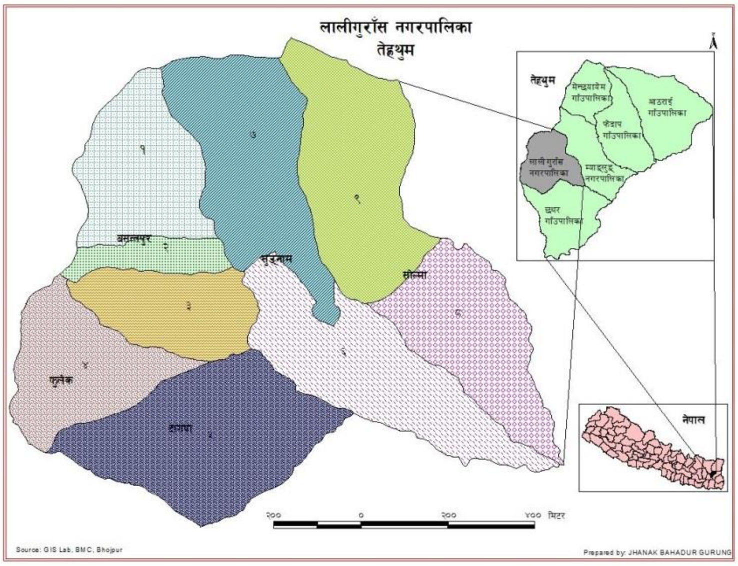

विविधता पाईएको छ । जसमा उचाई अनुसार उपोष्ण मौसम जलवायु, न्यानो समशितोष्ण जलवायु र ठण्डा समशितोष्ण जलवायु पाइन्छ ।

नामाकरण

यस नगरपालिका महाभारत रेन्जको मूख्य भागको रुपमा रहेको छ । विभिन्न अध्ययनहरुका अनुसार यस क्षेत्रमा अठ्ठाइस (२८) प्रजातिको लालीगुराँस वनस्पति रहेको हुँनाले लालिगुराँसको राजधानीको रूपमा यस नगरपालिकाको नामाकरणा भएको रहेछ । स्थानीय नेतृत्वले नामाकरण गरेको वसन्तपुर लालीगुरासँ नगरपालिका २०७२ साउन ०५ गते सिफारिस गरेको थियो । जिल्ला विकास समिति, तेह्रथुमको कार्यालयले मिति २०७२ साउन ११ मा वसन्तपुर लालीगुरासँ नामलाइ लामो भयो भन्दै प्रस्ताव समितिको नाम छोटो लालीगुरासँ बनाएको जानकारी दिइएको थियो । साथै, यस नगरपालिका क्षेत्र भित्रका भुभागमा भने स्थानीय आदिबासी लिम्बु समुदायको विभिन्न यकहरु र वसोबासका नामहरु इतिहास रहेको छ । जस्तैः माङभुको यस पिरिङ यक हाल वडा नं. ४ मा अवस्थित रहेको छ, दांगापा, सुङनाम, सोल्मा, मुसाङ, यस बाहेक जनश्रुति अनुसार लसुनेमा पानी परेको बेला लसुनको जस्तो वासना आउने ढुंगा भएको कारण लसुने रहेको भन्ने मान्यता छ । यस्तै, यस नगरपालिकाको सदरमुकाम, हालको बसन्तपुर क्षेत्रको पुरानो नाम बिब्ल्यॉटे रहेको थियो । ऐतिहासिक रुपमा बसन्तपुर सानो बजारको केन्द्रको रुपमा रहेको थियो जहाँ यस वरिपरिका गाँउहरु मुसाङखेल, दांगापा, केबुक, साब्ला, फुलेक, चम्फुला, सुङनाम, ओख्र, मारेककटहरे, देउरालीका बासिन्दाहरुको दैनिक उपभोगको सामग्री खरिद बिक्री गर्ने सार्वजनिक स्थलको रुपमा विकास भएको हो । यस स्थानले कोशी राजमार्गको माध्यमबाट उपभोग गर्ने यात्रुहरु यहि स्थानमा एक बास बस्ने र जानेआउने भएको कारण आर्थिक तथा सामान्य घरहरुमा पनि बास तथा नास्ताका पसलहरु (Home stay) बढी संख्यामा रहेको छ ।

यस नगरपालिको सिमाना तथा क्षेत्रमा माथि उल्लेख गरिएको जस्तो केन्द्रकृत राज्य व्यवस्था भएको वखतका पाँचवटा गाविसहरुको राजनीतिक, सामाजिक, भौगोलिक क्षेत्रलाइ समेटेर निर्माण गरिएको राजनीतिक सिमाना रहेको छ । यस नगरपालिकाको एक मात्र उच्च भुभाग पश्चिम मोहडामा रहेको तीनजुरे डाँडा जुन वडा नं. ७ अन्तर्गत पर्दछ । यस नगरपालिकाको वडागत विभाजन गर्दा ताकाका आधारहरु स्पष्ट नरहेको पाइन्छ । तथापि भौगोलिक आधार तथा राजनीतिक प्रभावको आधारमा निर्माण गरिएको बुझिन्छ । उदाहरणका लागि, दाँगपामा जनसंख्या बढी रहेको छ तथा आर्थिक असमानता पनि बढी रहेको छ तथापि त्यो सम्पुर्ण गाविसलाइ एक वटा बडा बनाईएको छ । यस्तै, फुलेक पनि सम्पुर्ण गाविस एक वडा बनाइएको छ भने वसन्तपुर तीन वडामा र सुङनामलाइ र सोल्मा गाविसलाइ दुई-दुई वडामा विभाजन गरिएको छ ।

यस नगरपालिकाको वर्तमान अवस्थामा ३,४४६ घरधुरी संख्या रहेको छ । यस नगरपालिकाको वडागत रुपमा बढी घरधुरी वडा नं. ५को १४.६ प्रतिशत, ९ को १३ प्रतिशत, २ को ११.७ प्रतिशत, र कमीमा ३ को ९.७ प्रतिशत, र १ को ८ प्रतिशत रहेको छ । बाँकी वडाहरुको १० र ११ प्रतिशतको रुपमा रहेको छ । विस्तृत विबरण तालिका नं. २ राखिएको छ ।

तालिका १ लालिगुराँस नगरपालिकाको वडागत घरधुरी विवरण

वडा नं.										
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	जम्मा
जम्मा	२७६	४०३	३३३	३४८	५०३	३५८	३९७	३८१	४४७	३,४४६
प्रतिशत	८.०	११.७	९.७	१०.१	१४.६	१०.४	११.५	११.१	१३.०	१००.०
स्रोतः ला.न.पा.जनगणना, २०७५										

यस नगरपालिकाको घरधुरीलाइ जातजातीको आधारमा विभक्त गर्दा सघन रुपमा बसोवास गर्ने समुदायहरुमा ब्राम्हण-क्षेत्री ३५.८ प्रतिशत, लिम्बु ३२.५ प्रतिशत, गुरुङ ८.१ प्रतिशत, मगर ७.१ प्रतिशत, दलित समुदायको ५.५ प्रतिशत रहेको छ । यस बाहेकका जातजतिहरूमा शेपा, भुजेल, याक्खा लगाएत रहको छ । यस क्षेत्रमा हिन्दु (५३.६ प्रतिशत), किराँत (२०.६ प्रतिशत), बौद्ध (१६.९ प्रतिशत), युमा (६.० प्रतिशत), क्रिश्चियन (२.९ प्रतिशत), अन्य (०.१ प्रतिशत) धर्मावलम्बीहरु रहेका छन् । दशैं, तिहार, बुद्धजयन्ती, ल्होसार, उधौली, उभौली, तीज, बालाचतुर्दशी माघे तथा साउने सक्रान्ति, कृष्णजन्म अष्टमी, गाईजात्रा, हिलेजात्रा, रामनवमी आदि पर्वहरु विशेषरुपमा मनाइने गरिन्छ ।

व्यवसायीले बनाएका वस्तुहरु मध्ये धातु करुवा, अल्लेके कपडा, लालिगुराँसको पर्याय बनिसकेको छ ।

लालिगुराँस क्षेत्रमा काठमाडौ, भक्तपुर, ललितपुर, धुलिखेल, बनेपा, साँगा, नाला आदि स्थानबाट व्यापारको सिलसिलामा आई नेवारहरुको बसोवास वृद्धि भए संगै बजार क्षेत्रमा सोही ठाउँको संस्कार र संस्कृतिहरु हालसम्म जीवन्त रहेको पाउन सकिन्छ । कोशी राजमार्गले तराई तथा सदरमुकाम खाँदबारीसम्मको व्यापार व्यवसाय तथा आवत (जावतमा सुगमता पुर्याउन, यस क्षेत्रको आर्थिक, सामाजिक गतिविधिमा वृद्धि गर्नुको साथै पूर्वाधार विकासको क्षेत्रमा पनि उल्लेखनीय भूमिका खेलेको छ ।

लालिगुराँस नगरपालिकामा जिल्ला अदालत, जिल्ला न्यायाधिवक्ताको कार्यालय, शसस्त्र प्रहरी गुल्म, मालपोत कार्यालय, नापी कार्यालय, इलाका प्रशासन कार्यालय, इलाका प्रहरी कार्यालय, कृषि सेवा केन्द्र, पशु स्वास्थ्य केन्द्र, इलाका हुलाक कार्यालय, नेपाल टेलिकम, नेपाल विधुत प्राधिकरण, आयुर्वेद औषधालय, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य केन्द्रहरु आदि सरकारी कार्यालयहरु रहेकामा हाल स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ बमोजिम स्थानीय तहमा रहेर सञ्चालन भइरहेका छन् । सरकारी क्षेत्रको कृषि विकास बैंक, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक, निजि क्षेत्रको ग्लोबल आइ एम इ बैंक लगायत तीन वटा लघुवित्त संस्थाहरुका साथै करिव २० सहकारी संस्थाहरुसमेत संचालनमा रहेका छन् ।

पालिकामा उत्पादित खेतीहरूमा धान, मकै, कोदो, गहुँ, खाधान्नवाली र अलैची, उखु, बदाम, कफी, चिया, अदुवा, खुर्सानी, अमृसो, सुन्तला, आलु, बोडी, मास, मस्याम, आँप, रुद्राक्ष (दाना) जस्ता नगदेवाली तथा तरकारी वालीहरु पर्दछन् । त्यसैगरी गाई, भैसी, बंगुर, बाख्रा, खसी, भेडा, कुखुरा जस्ता पशुपंक्षीहरु पालिन्छन् । यहाँको खेति तथा पशुपंक्षी पाल्ने तरिका परम्परागत ढंगबाटै गरिन्छ भने रुद्राक्ष र अलैची यस क्षेत्रको महत्वपुर्ण नगदे बालीको रुपमा रहेको छ ।

तालिका २: वडा विभाजन तथा भौगोलिक अवस्था सम्बन्धी विवरण

वडा नं.	समावेश गाविस (वडा)	कुल जनसङ्ख्या	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	प्रतिशत
१	बसन्तपुर	१३२६		७.४
२	बसन्तपुर	१८४६		१०.३
३	बसन्तपुर	१८५२		१०.४
४	फुलेक	१८५३		१०.४
५	दांगापा	२७४५		१५.४
६	सुंङ्नाम	१९६४		११.०
७	सुंङ्नाम	१९२६		१०.८
८	सोल्मा	१९५७		११.०
९	सोल्मा	२३८९		१३.४
जम्मा				**१००**

लालिगुराँस नगरपालिकाको घरपरिवार सर्वेक्षण, २०७५

२.१.२ भू-बनोट र प्राकृतिक स्रोतहरु

प्रदेश नं. १ अन्तर्गत तेह्रथुम जिल्लाको लालिगुराँस नगरपालिका भिरपाखा र खर्कहरु रहेको पहाडी क्षेत्रको पालिका हो । नगरपालिका धरालतिय स्वरुपका हिसाबले महाभारत पर्वत श्रृखला अन्तगत रहेको छ । यस नगरपालिकाको उचाँई समुद्र सतहबाट न्युनतम ५७८ जुन लम्बु र पिङवा खोलाको दोभानमा रहेको छ भने उच्चतम उचाँइमा ३०३८ मिटर अग्लो तिनजुरे डाडाँ रहेको छ । तर्सथ यस क्षेत्रमा रहेको विशिष्ट भौगोलिक संरचनाका कारण कम उचाँइमा हुने वनस्पति देखि लगभग ३००० मिटर उचाँइसम्म हुने वनस्पति, हावापानी आदिको विविधता पाइन्छ । यस नगरपालिको दिशागत रुपमा पूर्व, उत्तर, र दक्षिण मोहडाको रहेको छ ।यस क्षेत्रमा धरातलीय स्वरुपका हिसाबले अधिकांश भू-भाग भिरपाखा, वन, खेतीयोग्य जमिन तथा खोला नालाले ओगटेको छ । पहाडी क्षेत्रमा रहेको यस नगरपालिकाको अधिकांश भू-भाग भिरालो रहेको छ । यस नगरपालिकाका बेशी क्षेत्र र पहाडका बीच बीचमा कम भिरालो भएका स्थानहरुमा बस्ती विकास गरिएका छन् । धेरै भिरालो बाहेकका स्थानमा मानव बस्तीका साथै खेतीयोग्य जमीनहरु छन् । यस नगरपालिकाका बेशी क्षेत्रमा धान उत्पादन हुन्छ भने अन्य भागमा गहुँ, मकै, कोदो बढी उत्पादन हुने गर्दछन् । यसका साथै प्राय स्थानमा मौसम अनुसारका तरकारी उत्पादन हुने गर्दछ । यस नगरपालिकामा

वेशी क्षेत्रमा बाहेक अन्य स्थानमा मैदान परेको जमिन छैन ।

प्राकृतिक स्रोतका हिसाबले सम्पन्न लालिगुराँस नगरपालिकामा एक दर्जन भन्दा बढी साना ठूला नदि तथा खोलाहरु, लम्बुखोला, पिङवाखोलामा वालुवा लगायतका नदिजन्य पदार्थ, खनिज पदार्थ, चरण क्षेत्रहरू रहेका छन् ।

२.१.३ जनसङ्ख्या

लालिगुराँस नगरपालिकाको घरपरिवार सर्वेक्षण, २०७५ अनुसार यस नगरपालिकामा कुल घरधुरी ५,६२२, महिला १३,८३२ (४८.६३ प्रतिशत) र पुरुष १४,६१० (५१.३७ प्रतिशत) गरी कुल जनसङ्ख्या २८,४४२ रहेको छ । नगरपालिकाको औषत परिवार सङ्ख्या ५.१, लैङ्गिक अनुपात ९५/१०० तथा जनघनत्व ३१५ प्रति वर्ग कि.मी. रहेको छ ।

तालिका ३: लालिगुराँस नगरपालिकाको वडागत घरधुरी र जनसङ्ख्या विवरण

वडा नं.	घरधुरी	जनसङ्ख्या			औषत परिवार	लैङ्गिक अनुपात
		महिला	पुरुष	जम्मा		
१	२७६	६५५	६७१	१३२६	४.८	९९:१००
२	४०३	९०७	९३९	१८४६	४.६	९८:१००
३	३३३	९१४	९३८	१८५२	५.६	९९:१००
४	३४८	८९९	९५४	१८५३	५.३	९७:१००
५	५०३	१३७२	१३७३	२७४५	५.५	१००:१००
६	३५८	९७१	९९३	१९६४	५.५	९९:१००
७	३९७	९१६	१०१०	१९२६	४.९	९५:१००
८	३८१	९२२	१०३५	१९५७	५.१	९४:१००
९	४४७	११७१	१२१८	२३८९	५.३	९८:१००
जम्मा	**३,४४६**	**८७२७**	**९१३१**	**१७८५८**	**५.२**	**९८:१००**

स्रोत: लालिगुराँस नगरपालिकाको नगर वस्तु विवरण (पार्श्वचित्र), २०७५

मूल रूपमा जनजातिको बाहुल्य रहेके यस नगरपिलकामा नेवार, राई, लिम्बु, तामांग, क्षेत्री, ब्राह्मण, कामी, दमाई, सार्की, भुजेल, शेर्पा, मगर, घर्ती, जोगी आदि विभिन्न जातिका मानिसहरुको वसोवास रहेको यस क्षेत्रमा हिन्दु, बौद्ध, किराँत, क्रिश्चियन आदि धर्मावलम्बीहरु रहेका छन् । दशैं, तिहार, बुद्धजयन्ती, ल्होसार, उधौली, उभौली, तीज, बालाचतुर्दशी माघे तथा साउने सक्रान्ति, कृष्णजन्म अष्टमी, गाईजात्रा, हिलेजात्रा, रामनवमी आदि पर्वहरु विशेषरुपमा मनाइने गरिन्छ ।

२.१.४ भू-उपयोग

यस नगरपालिकामा करिव ६५ प्रतिशत खेतियोग्य जमिन रहेको यस क्षेत्रमा धान, मकै, कोदो, गहुँ, खाधान्नवाली र अलैची, उखु, बदाम, कफी, चिया, अदुवा, खुर्सानी, अमृसो, सुन्तला, आलु, बोडी, मास, मस्याम, आँप, रुद्राक्ष (दाना) जस्ता नगदेवाली तथा तरकारी वालीहरु उत्पादन हुन्छन् । त्यसैगरी गाई, भैसी, बंगुर, बाख्रा, खसी[a], भेडा, कुखुरा जस्ता पशुपंक्षीहरु पालिन्छन् । यहाँको खेति तथा पशुपंक्षी पाल्ने तरिका परम्परागत ढंगबाटै गरिन्छ भने रुद्राक्ष र अलैची यस क्षेत्रको महत्वपुर्ण नगदे बालीको रुपमा रहेको छ। पिलुवाखोला, हेवाखोला लगायतका स्थानमा जलविद्युत उत्पादन भएको र कतिपय स्थानमा उत्पादनको चरणमा रहेको छ ।

२.१.५ साँस्कृतिक अवस्था

लालिगुराँस नगरपालिकामा हिन्दु सँस्कृतिलाई आफ्नो साँस्कृतिक पहिचानको रुपमा लिएको छ भने मौलिक सँस्कृति र परम्परागत चलनहरु नै यस क्षेत्रको विशेषता रहेको छ । यस नगरपालिकामा क्षेत्री, ब्राम्हण, तामा राई, मगर, दलित, आदि जातिको मिश्रित बसोबास रहेको छ । मुख्य बोलीचालिको भाषा नेपाली भएता पनि सबै समुदायको आ-आफ्नै खालका भाषाहरु प्रचलनमा रहेका छन् । धार्मिक रुपमा हिन्दु धर्मालम्बीहरुको उच्च बाहुल्यता रहेको यस क्षेत्रमा कृष्णाष्टमी, तीज, जनैपूर्णिमा, दशैं, तिहार, माघे संक्रान्ति, चैते दशैं, आदि मनाईने गरेको छ । धार्मिक तथा भाषिक रुपमा करिब एकरुपता रहेको यस नगरपालिका क्षेत्रमा चाडपर्वका समयमा गरिने विभिन्न साँस्कृतिक क्रियाकलापहरुले यस क्षेत्रको सामाजिक र साँस्कृतिक उत्कृष्तता झल्काउने गर्दछ । यस क्षेत्रमा पुरुषहरुले मुख्य रुपमा दौरा सुरुवाल, टोपी र कोट तथा महिलाहरुले गुन्यु चोली, बुलाकी र पटुकी लगाउने गर्दछन् ।

२.१.६ आर्थिक अवस्था

लालिगुराँस नगरपालिकाको नगर वस्तु विवरण (पार्श्वचित्र), २०७५ अनुसार १९ देखि ५९ वर्ष उमेर समूहका आर्थिक रुपले सक्रिय जनसङ्ख्या ५५.१५ प्रतिशत रहेको छ । नगरपालिकाको कुल घरधुरी ३४४५ मध्ये मूख्य पेशा कृषि तथा पशुपालन २४९१ घरधुरी (७२.३ प्रतिशत), कृषी ज्याला मजदुरी प्रमुख पेशा भएको ३७५ घरधुरी (१०.८ प्रतिशत), वैदेशिक रोजगारीमा निभर्र १३७ घरधुरी (४ प्रतिशत), नोकरीमा ११४ घरधुरी निभर्र (३.३ प्रतिशत), उद्योग तथा व्यापरमा संल्गन १९४ घरधुरी (५.६ प्रतिशत) र अन्य पेशा अगाल्ने १०६ घरधुरी (३.९ प्रतिशत) रहेका छन् । त्यसैगरी टिभी भएका घर ५९.५ प्रतिशत छन् । ल्यापटप भएकाघर ६.७ प्रतिशत छ भने फ्रिज भने १.५ प्रतिशत, बाइक ५.५ प्रतिशत, मेबाइल ९२ प्रतिशत, गाडी ०.८ प्रतिशत, अर्रको घर पनि भएको५.८ प्रतिशत र अर्रको पनि घडेरी भएका घर संख्या भने १४.३ प्रतिशत रहेका छन् ।

लालिगुराँस नगरपालिका क्षेत्रमा व्यवसायिक तथा शिपमूलक तालिम लिने घरपरिवारको सङ्ख्या ३,२०७ रहेकोमा सिलाई, बुनाई, बुटिक, श्रृंगार तथा पार्लर तालिम लिने १४६ जना, निर्माण सम्बन्धी (म्यासन, कार्पेन्ट्री, आदि) तालिम ९९ जना, सूचना प्रविधि, इलेक्ट्रिकल तथा इलेक्ट्रोनिक्स तालिम ५५ जना, कृषि सम्बन्धी तालिम ६५ जना, जनस्वास्थ्य सम्बन्धी तालिम करीव ३२ जना, पशुस्वास्थ्य तालिम २१ जना, उद्योग तथा कला सम्बन्धी तालिम १५ जना, इञ्जिनियरिङ, अटोमोबाइल र मेकानिक्स तालिम १० जना, पर्यटन सम्बन्धी तालिम ५ जना तथा अन्य तालिम ३,००५ जनाले लिएको छ ।

२.१.७ सामाजिक अवस्था

लालिगुराँस नगरपालिकाको नगर वस्तु विवरण (पार्श्वचित्र), २०७५ अनुसार शाक्षार ६५.९ प्रतिशत छ भने यहाँ १० बालविकास केन्द्र, २२ आधारभूत विद्यालय, १५ माध्यमिक विद्यालय (१० उच्च मा.वि. सिहत) र १ क्याम्पस संचालित छन् । जसमा बालविकास केन्द्रमा ४४०, आधारभूत विद्यालयमा २,६२६ र माध्यमिक विद्यालयमा ९५७ जना विद्यार्थी अध्ययन गदर्छन् । नगरपालिकाको जम्मा १० वटा स्वास्थ्य संस्थाले सेवा प्रदान गरेका छन् । जसमा स्वास्थ्य चौकी ४ वटा, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र १, अयुर्बेदिक अस्पताल १ का साथै ३ वटा प्राइभेट स्वास्थ्य संस्थाले सेवा दिइरहेका छन् । जसमा वडा नं. ४, ५, ६ र ८मा एक एक वटा स्वास्थ्य चौकी सञ्चालनमा रहेका छन् भने वडा नं. २ मा एउटा प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, वडा नं. २ र ७ मा एक एक आयुर्बेद औषधालय र वडा नं. २ मा दुइ वटा र वडा न. ६ मा एउटा प्राइभेट स्वास्थ्य संस्थाले सेवा प्रदान गरिरहेका छन् । नेपालको कुल घरधुरी मध्धे ८५.२६ प्रतिशत आफ्नै घरमा बसोबास गरेको छन, यस्तै तेह्थुम जिल्लामा ८७.१७ प्रतिशत छ (केतवि २०११) भने लाँलीगुरास नगरपालिकामा भने ८७.४ प्रतिशत आफ्नै घरमा बसोबास गरेको छन । यस नगरपालिकामा घरधुरीहरुको बसोबासको अवस्था घरहरुको स्वामित्वमा विभाजन गर्दा आफ्नै स्वामित्वमा पुरुषको नाममा ६७.५ प्रतिशत रहेको छ ।आफ्नै स्वामित्वमा महिलाको नाममा १०.१ प्रतिशत रहेको छ भने संयुक्त स्वामित्वमा ९.८ प्रतिशत रहेको छ । लालिगुराँस नगरपालिका क्षेत्रमा रहेका कुल ३,४४५ घरपरिवार मध्ये ८५.२६ प्रतिशत घरधुरी अस्थाई र ५३०७ घरधुरीको स्थायी बसोबास छ भने ६६ घरपरिवार (१.९ प्रतिशत) सुकुम्बासी छन् । प्राय सबै घरधुरीमा शौचालय बनेको छ ।
यस नगरपालिकामा खानेपानीको श्रोतको अवस्थामा धाराको पानी (उपचार नगरिएको तर पाइपबाट आएको), ढकनीसहितको कुवा, प्राकृतिक मुल र खोला, खोल्सा आदिको मुहानलाइ लिइएको छ । शहरी क्षेत्रमा धाराको पानी भन्नाले प्रशोधन गरिएको पानी भन्ने हुन्छ । यस नगरपालिकामा कुल घरधुरी मध्धे ९५ प्रतिशतले पाइपबाट आएको पानी प्रयोग गरेको अवस्था रहेको छ । र असुरक्षित मुहान जस्तैः असंरक्षित प्राकृतिक मुल, ढकनीविनाको कुवा प्रयोग गर्ने घरधुरी ३.७ प्रतिशत रहेको छ । यस नगरपालिका बासिन्दाहरुमा शौचालय नभएको घरधुरीहरुमा जम्मा ९३ रहेको छ । यस्तै, शौचालय नभएको घरधुरीमा सबैभन्दा बढी वडा नं.५ रहेको छ र अनि वडा नं.४ र वडा नं. २ रहेको छ । नगरपालिकाका ९ वटा विभिन्न स्थानहरुमा सार्वजनिक शौचालय निर्माण समेत गरिएको छ ।

यस नगरपालिकाको सबै वडाहरुमा खेलकुद मैदानको व्यवस्था रहेको छ । यस नगरपालिकामा जम्मा १३ वटा सानाठुला खेलकुद मैदान रहेको छ । प्रत्येक वडाहरुमा भएको खेलकुद मैदानले यहाँको युवाहरुमा विषेश गरि भलिबल, फुटबलले विषेश प्रभाव पारेको छ । नगरपालिका तथा अन्य व्यक्ति तथा संस्थाहरुले विभिन्न खेलकुदका गतिविधिहरु संचालन गदै आइरहेको छ । पर्यटकिय स्थल यस नगरपालिकामा पर्यटकहरुका लागि उपयुक्त नगरपालिकाका रुपमा लिन सकिन्छ । यस नगरपालिकामा भएको प्राकृतिक, सांस्कृतिक, सामाजिक, र मानविय विविधता नै पर्यटकका लागि उपयुक्त स्थान रहेको छ ।

२.१.८ भौतिक अवस्था

लालिगुराँस नगरपालिकाको कुल घरधुरी मध्धे परम्परागत कच्ची घर ८६.३ प्रतिशतको रहेको छ। यस्तै, झुपडी, जस्ता /टिनले क्रमश ५.१ र २.५ प्रतिशत रहेको छ ।

लालिगुराँस नगरपालिकामा खाना पकाउनको लागि मुख्य इन्धनको रुपमा अधिकांश घरधुरी (८६.०१ प्रतिशत) ले दाउरा उपयोग गर्ने गरेका छन् । त्यसै गरी १२.१० प्रतिशत घरपरिवारले एल.पी. ग्यास प्रयोग गर्ने गरेका छन् भने मट्टितेल प्रयोग ०.०६ प्रतिशत, विद्युत १.८ प्रतिशत र अन्य इन्धन ०.०३ प्रतिशत रहेको छ । यस नगरपालिकामा नविकरणीय उर्जामा गोबर ग्याँस र गुइठाको प्रयोगको अवस्था यस नगरपालिकामा शून्य रहेको देखिन्छ । नगरपालिका क्षेत्रमा बत्तीको लागि उपयोग गरिने इन्धनको रुपमा विजुली, मट्टितेल, वायो गयाँस र सोलार लगायत रहेका छन् ।

यस नगरपालिकामा घरको तलाहरुको अवस्थामा एक तला देखि ५ तलासम्मको घरहरु रहेको छ । यसमा सबैभन्दा बढी ४३ प्रतिशत घरहरु दुई तलाको रहेको छ । तीन तलाको घरहरु ३९ प्रतिशत रहेको छ । र भान्साको लागि अगल कोठा वा घर भएको घरधुरी भएको ७३.६ प्रतिशत रहेको छ । यसलाई वडागत तहको अवस्थामा वडा नं. १,२, ३ मा क्रमशः ९४.५७, ९३.५५ र ८१.९८ प्रतिशत रहेको छ ।

नगरपालिकामा सञ्चारको मुख्य स्रोत मोबाईल टेलिफोन (९१.१ प्रतिशत), टेलिभिजन (५९.५ प्रतिशत), मोटरसाईकल (५.५ प्रतिशत), कम्प्युटर (६.७ प्रतिशत) रहेको छ । त्यसै गरी बस/ट्रक (०.८० प्रतिशत), इन्टरनेट (०.२० प्रतिशत), मोटर/कार (०.१४ प्रतिशत), रेफ्रिजरेटर (१.५ प्रतिशत) लगायतका सुविधा उपलब्ध छ । यसैगरी नगरपालिकामा अन्यत्र पनि घर हुने ५.८ प्रतिशत र अन्यत्र पनि घडेरी हुने १४.३ प्रतिशत रहेको छ ।

२.२ मानव संसाधनको अवस्था

नवगठित नगरपालिकाको पहिलो निर्वाचन सम्पन्न भई हाल सोही निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू मार्फत नगरपालिकाको कार्य सञ्चालन भईरहेको छ । यस नगरपालिकामा रहेका ९ वटा वडामा निर्वाचित तथा मनोनित सदस्यहरु सहित जम्मा ४७ जना नगरसभा सदस्यहरु रहेका छन् ।

त्यसैगरी नगर कार्यपालिकाको दैनिक कार्यसम्पादनका लागि नगरपालिकाले तय गरेको नगर सभा, नगर कार्यपालिका, विषयगत समिति र शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, सूचना अधिकृत, लेखा अधिकृत, ईन्जिनियर, सब-ईन्जिनियर, सब ओभरसियर, कम्प्युटर तथा कार्यालय सहयोगी र वडा कार्यालयहरुमा वडा सचिव तथा सामाजिक परिचालक रहने व्यवस्था गरिएको देखिन्छ । विभिन्न विषयगत क्षमता सहित अधिकृत तथा सहायक कर्मचारी कार्यरत रहेको लालिगुराँस नगरपालिकाको वेवसाइट अनुसार यस नगरपालिकामा कार्यरत कर्मचारी सम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा देखाइको छ ।

तालिका ४: नगरपालिकामा कार्यरत कर्मचारीहरुको विवरण

कर्मचारी विवरण					
तह	**दरवन्दी**	**हालकायम संख्या**	**स्थायी**	**करार**	**रिक्त**
अधिकृत	७	५	३	२	२
सहायक	२७	१९	१३	६	८
सहयोगी	१५	१५	०	१५	०
जम्मा	**४९**	**३९**	**१६**	**२३**	**१०**

द्रस्टब्यः रिक्त दरबन्दी अधिकृतस्तर २ जना र सहायकस्तर ८ जना रहेका छन् ।

नगर लालिगुराँसमा नगरपालिकाको सेवाप्रदायकका लागि ९ वटा वडा कार्यालयहरु, ५ वटा स्वास्थ्य केन्द्र, २ वटा आयुर्बेदिक औषधालय, ३ वटा प्राइभेट औषधालय, ३ वटा बैंक, कृषि सेवा केन्द्र, ईलाका हुलाक, अतिरिक्त हुलाक, सरकारी कार्यालयहरुले सेवा प्रवाह गरिरहेका छन् ।, पशु सेवा केन्द्र रहेको छ । त्यसै गरी ईलाका वन कार्यालय, २ वटा प्रहरी चौकी, ४६ सामुदायिक बन, १६९ कृषि फर्म, क्लबहरू, र १८ वटा खेल मैदान रहेको छ । नगरपालिकामा १ जना आन्तरिक लेखा परीक्षक सहित राजस्व सङ्कलन गर्ने छुट्टै राजस्व शाखाको व्यवस्था गरिएको छ । लालिगुराँस नगरपालिकाको संगठनात्मक तथा मानव संशाधन तालिका यस प्रकार रहेको छ:

चित्र नं. ४: लालिगुराँस नगरपालिकाको संगठनात्मक स्वरुप

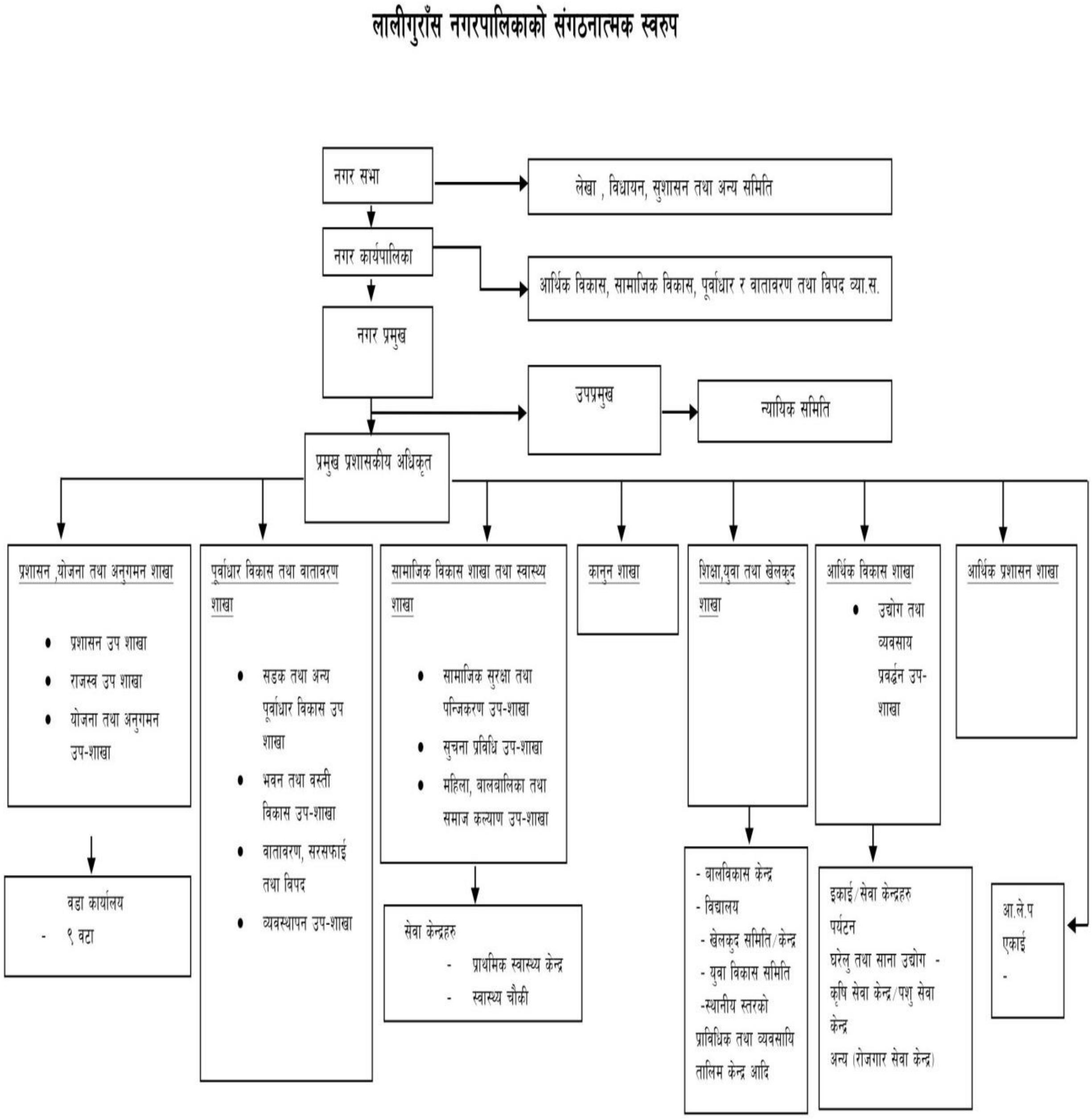

२.३ भौतिक सम्पत्तिको अवस्था

लालिगुराँस नगर कार्यपालिकाको कार्यालय हाल वडा नं. ६ बसन्तपुर पंचमी बजारमा रहेको छ । नगरपालिकामा अचल सम्पत्तिका रुपमा भवन, जमिन, १ बस, १ दमकल, एम्बुलेन्स, २ जिप, १८ मोटर साईकल, २ ट्र्याक्टर र २ एक्साभेटर मेशिनहरु रहेका छन् । नगरपालिकाको विभिन्न ठाउँमा जमिन तथा भवनहरू रहेक छन् । पालिकामा ३३ डेक्सटप कम्पुटर, ल्यापटप २४ वटा, नगरपलिकामा सिसिटिभि जडान गरिएको छ । त्यसैगरी ३६ दराज, ४९ कुर्सी, ५१ टेवल, ४ टि.भि., २ प्रेजेक्टर लगाएतका सामाग्री छन् । नगर कार्यपालिकाको प्रशासकीय भवन तयार भइ सञ्चालित भएको छ । नगरपालिका कार्यालयमा टेलिफोन तथा ईमेल ईन्टरनेटको सुविधा रहेको छ भने सबै वडा कार्यालयमा यी सुविधाहरु उपलब्ध भैसकेको छ । अति आवश्यक फर्निचर तथा औजार उपकरणहरु (कम्प्युटर, प्रिन्टर) भने उपलब्ध रहेको छ । राजस्व सङ्कलनको लागि हालै मात्र कम्प्युटर विलिङ शुरु गरिएको छ । नगरपालिकाले आफ्नो स्वामित्वमा तथा हकभोगमा रहेका जग्गा तथा भवनहरुको अभिलेख नियमित अद्यावधिक गर्न जरुरी देखिन्छ । यसरी नगरपालिकाले आफ्नो स्वामित्व तथा हकभोगमा रहेका सम्पत्तिको उपयोग गरी नियमित आयआर्जन गर्नका लागि आवश्यक लगानी तथा निर्णय गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

परिच्छेद ३. स्थानीय तहको राजस्व अधिकार तथा आय सम्भाव्यता

यस परिच्छेदमास्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४तथा नेपालको संविधान २०७२ अनुसार स्थानीय तहलाई प्राप्त राजश्वसम्बन्धी अधिकार र सो अधिकार कार्यान्वयनका लागि भएका कानूनी व्यवस्थाको विश्लेषण गरिएको छ। यस खण्डमा नगरपालिकाको आफ्नो क्षेत्राधिकार तर्फको राजश्व संकलनको अवस्था, सम्भावना, समस्या तथा चुनौतीहरूशीर्षकगतरुपमा विश्लेषण गरिएको छ।

३.१ नगरपालिकाको राजश्व अधिकार सम्बन्धी संवैधानिक तथा कानूनी व्यवस्था

नेपालको संविधान२०७२ ले नगरपालिका लगायतका स्थानीय तहलाई निम्नानुसार राजश्व अधिकार प्रदान गरेको छ।संघीय कानुन (स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४) अनुसार स्थानीय तहलाई प्राप्त राजश्व अधिकारका क्षेत्रहरु यसप्रकार छन्।

तालिका ५: स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ अनुसारको राजश्व अधिकार

राजश्वका शीर्षक	कानूनी प्रावधान
कर	• एकिकृत सम्पत्ति कर वा घर जग्गा कर • भूमि कर (मालपोत), सम्पत्ति कर नलगाएको अवस्थामा मात्र • घर जग्गा बहाल कर • ब्यवसाय करः पूँजीगत लगानी र आर्थिक कारोबारको आधारमा • सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्सा) • जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु करः आफ्नो क्षेत्रभित्र ऊन, खोटो, जडीबुटी, बनकस (खर), कवाडी माल, जीवजन्तुको हाड, सीङ, प्वाँख, छालाको ब्यवसायिक उपयोग गरे बापत
शुल्क	• बहाल बिटौरी शुल्कः आफुले निर्माण, रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाट, बजार वा पसल वा सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाको उपयोग बापत • पार्किङ्ग शुल्कः आफ्नो क्षेत्रभित्र कुनै सवारीलाई पार्किङ्ग सेवा उपलब्ध गराए बापत।
सेवा शुल्क	• आफ्नो क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेका केवलकार, ट्रेकिङ्ग, कायकिङ्ग, जिपफ्लायर, बञ्जी जम्प, प्याराग्लाइडिङ्ग आदि मनोरञ्जन तथा साहसी खेलकुद सम्वन्धी सेवा वा ब्यवसायमा • आफुले निर्माण, संचालन वा ब्यवस्थापन गरेका स्थानीय पुर्वाधार वा उपलब्ध गराएको देहायको सेवामा सेवामा ○ खानेपानी, बिजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, फोहरमैला ब्यवस्थापन, सरसफाई,

	ढल निकास, सडक वत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, ब्यायामशाला, पर्यटकीय स्थल, हाटवजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, धोविघाट, सडक, वसपार्क, पुल आदि • अचल सम्पत्ति वा अन्य कुनै विषयको मूल्यांकन सेवा शुल्क • सिफारिस सम्बन्धी कुनै सेवा शुल्क
दस्तुर	• दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुरः ○ एफ.एम रेडियो संचालन, घ वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका ब्यापारिक फर्म, सहकारी, प्राविधिक शिक्षा तथा ब्यवसायिक तालिम, ट्युसन, कोचिङ, औषधि पसल, प्लटिङ्ग ○ ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन र उपयोग • नक्सा पास दस्तुर (नक्शा पास नगरी निर्माण भएकालाई तेब्बर दस्तुर) • पंजिकरण ब्यवस्थापन दस्तुर • वडा मार्फत गरिने सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर– दफा १२ (२ ङ) अनुसारको सिफारिश तथा प्रमाणित बापत जग्गा नाप जाँच तथा कित्ता काट दस्तुर
वस्तु तथा सेवा विक्री	• ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, माटो, काठ, दाउरा, जराजुरी, स्लेट, खरीढुङ्गा आदि प्राकृतिक एवं खानीजन्य वस्तुको विक्री तथा निकासी शुल्क दस्तुर
सामुदायिक वनबाट आय प्राप्त गर्ने	• वन पैदावारको बिक्री वापत प्राप्त हुने रकमको दश प्रतिशत रकम सम्बन्धित नगरपालिकाको सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने (केही नेपाल ऐनलाई सं◌ंसोधन गर्न बनेको ऐन २०७५ वाट संसोधित यो प्रावधानमा प्रभाव पर्ने गरी मिति २०७६।०६।०७ मा प्रमाणीकरण गरिएको वन ऐन, २०७६ मा भएको ब्यवस्था अनुसार)
संघ तथा प्रदेश कानुनको आधारमा स्थानिय तहमा प्राप्त हुने	• प्राकृतिक स्रोत साधन र सेवा शुल्क रोयल्टी • खनिज पदार्थको उत्खनन रोयल्टी • सामुदायिक वनको संचालन ब्यवस्थापनबाट प्राप्त रोयल्टी • पानी घट्ट, कुलो पैनी जस्ता सेवाबाट प्राप्त रोयल्टी • प्राकृतिक स्रोत साधन र सेवा शुल्क रोयल्टी • खनिज पदार्थको उत्खनन रोयल्टी • सामुदायिक वनको संचालन ब्यवस्थापनबाट प्राप्त रोयल्टी • पानी घट्ट, कुलो पैनी जस्ता सेवाबाट रोयल्टी • खानेपानी महसुल • स्थानीय साना सतह तथा भूमिगत सिंचाई सेवा शुल्क • स्थानीय स्तरमा जडिवुटी तथा अन्य गैरकाष्ठ वन पैदावार

	उत्पादन, संकलन, प्रशोधन र वजार ब्यवस्थापन • जनरल अस्पताल, नर्सिङ्ग होम, निदान केन्द्र र स्वास्थ्य संस्थाको दर्ता, संचालन अनुमति • स्थानीय सार्वजनिक यातायातको रुट अनुमति, नवीकरण • इन्टरनेट सेवा, टेलीसेन्टर, केवल, तारविहिन टेलिभिजन प्रसारण अनुमति, नवीकरण • स्थानीय तहका पत्रपत्रिकाको दर्ता
स्थानीय तहमा संकलन भई बाँडफाँड हुने	• बिज्ञापन करः स्थानीय तहले दर निर्धारण र संकलन गर्ने • मनोरञ्जन करः स्थानीय तहले संकलन गर्ने (दर र संकलन विधि प्रदेशले निर्धारण गर्ने) • घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क ः स्थानीय तहले संकलन गर्ने (दर निर्धारण प्रदेशले गर्ने) • उद्यान, पार्क, चिडियाखाना, ऐतिहासिक तथा पुरातात्वीक सम्पदा, संग्रालय सम्पदा प्रवेश शुल्कको दर निर्धारण र संकलन स्थानीय तहले गर्ने • ढुङ्गा, गिट्टी, स्लेट, वालुवा, चुनढुङ्गा, अभ्रख, दहत्तर वहत्तरमा प्राकृतिक स्रोतको करको दर र प्रकृया प्रदेशले निर्धारण गर्ने र स्थानीय तहले संकलन गर्ने ।
प्रदेश तहबाट संकलन भई वाँडफाँड हुने	• सवारी साधन (माथि उल्लेखित बोहक) करको दर निर्धारण तथा संकलन प्रदेशले गर्ने र प्रदेश स्तरीय कोषमा जम्मा गर्ने • पदयात्रा तथा पर्यटन शुल्कको दर निर्धारण र संकलन प्रदेश गर्ने र प्रदेश स्तरीय कोषमा जम्मा गर्ने • पवर्तारोहण, राष्ट्रिय निकुन्ज, वन्यजन्तु आरंक्षण तथा संरक्षण क्षेत्रको प्रवेश शुल्क निर्धारण र संकलन नेपाल सरकारले गरे बमोजिम हुने

३.२ आय परिचालनको अवस्था

नेपालको संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसार नगरपालिकालाई प्राप्त राजश्व अधिकारका शीर्षकहरूको परिचालन कसरी भैरहेको छ भन्ने जान्नु उपयुक्त हुन्छ । नगरपालिकाले उपरोक्त राजश्व शीर्षकहरू मध्ये हाल असुली गरिरहेको, संकलनकालागि आवश्यक नीतिगत निर्णय मात्र गरेको र सम्भावना भएका त्यस्ता क्षेत्रहरुको यथार्थ अवस्थाको बारेमा सम्बन्धित शाखागत छलफलबाट प्राप्त नगरपालिकाको आय परिचालनको अवस्थालाई निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ६: नगरपालिकाको आय परिचालनको अवस्था

क्र.सं	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण	दर निर्धारणको अवस्था	संकलन भएको/ नभएको
क.	**कर राजश्व तर्फ**			
१	सम्पत्तिमा आधारित कर - घर जग्गा तथा मालपोत वा भूमिकर	भएको	आर्थिक ऐन २०७८	भएको
२	सम्पत्तिमा आधारीत कर एकिकृत सम्पत्ति कर	भएको	आर्थिक ऐन २०७८	भएको
३	सवारी कर (रिक्सा, अटोरिक्सा, ट्याक्सी)	नभएको	नभएको	नभएको
४	सवारी दर्ता तथा वार्षिक सवारी कर	नभएको	नभएको	नभएको
५	घर जग्गा बहाल कर	भएको	भएको	भएको
६	व्यवसाय कर	भएको	भएको	भएको
७	विज्ञापन कर	भएको	भएको	भएको
८	मनोरञ्जन कर	भएको	भएका	भएको
९	घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क	भएको	भएको	भएको
१०	जडिबुटी, कवाडी र जिवजन्तु कर	भएको	नभएको	भएको
ख.	**गैर कर राजश्व**			**भएको**
१	ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, माटो, काठ, दाउरा, जराजुरी, स्लेट, खरीढुङ्गा आदि प्राकृतिक एवं खानीजन्य वस्तुको विक्री तथा निकासी शुल्क	नभएको	भएको	भएको
२	नक्सापास दस्तुर	भएको	भएको	भएको
३	ब्यक्तिगत घटना दर्ता शुल्क	भएको	भएको	भएको
४	वहाल विटौरी शुल्क	भएको	भएको	भएको
५	पार्किङ्ग शुल्क	भएको	भएको	नभएको
६	अस्पताल संचालन	भएको	नभएको	भएको
७	फोहरमैला ब्यवस्थापन शुल्क	भएको	भएको	भएको
८	स्थानीय खानेपानी महसुल	भएको	भएको	भएको
९	स्थानीय विद्युत महसुल	नभएको	नभएको	भएको

क्र. सं	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण	दर निर्धारणको अवस्था	संकलन भएको/ नभएको
१०	केवलकार, टेकिङ्ग, कायाकिङ्ग, वन्जीजम्प, जिप फ्लायर, प्याराग्लाईडिङ्ग आदि मनोरंजन तथा साहसी खेलकुद सम्वन्धी सेवा तथा ब्यवसायमा सेवाशुल्क	भ्यूटावर संचालन, पार्क तथा सङ्ग्रालय प्रवेश शुल्क, पिकनिक स्थल, पोखरी, उद्यान शुल्क (ठेक्का)	भएको	भएको
११	निर्माण, संचालन र ब्यवस्थापन गरेका स्थानीय पुर्वाधार तथा सेवामा सेवाशुल्क (खानेपानी, विजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक वत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, ब्ययमशाला, पर्यटकिय स्थल, हाटवजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, घोविघाट, सडक, वसपार्क, पुलआदि	भएको	भएको	भएको
१२	मूल्यांकन सेवा शुल्क	भएको	भएको	भएको
१३	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफएम रेडियो संचालन, घ वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका ब्यापारिक फर्म	भएको	भएको	भएको
१४	ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क	भएको	भएको	नभएको
१५	वडा मार्फत गरिने सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर	भएको	भएको	भएको
१६	दण्ड जरिवाना	भएको	भएको	भएको

नगरपालिकामा उल्लेखित करका शीर्षकतर्फ सम्पत्तिमा आधारित (मालपोत र सम्पत्ति) दुवै कर संकलन भएको देखिन्छ। घरजग्गा वहाल करतर्फ आशिंक मात्रामा असुली भएको देखिएको छ। जडीबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर तथा मनोरञ्जन कर सम्भावना न्यून रहेको छ। सवारी करको सम्भावना भएर दर निर्धारण गरिएको भएपनि संकलन भएको देखिँदैन। ब्यवसाय कर लिइएको छ तर अझै प्रभावकारी बनाउनु पर्ने छ। त्यसैगरि गैरकर तर्फ वडाबाट गरिने सिफारिस दस्तुर, नक्सापास दस्तुर, सम्पत्ति मूल्यांकन सेवा शुल्क, पूर्वाधार उपयोग सेवा शुल्क, फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क र भ्यूटावर संचालन, पार्क तथा सङ्ग्रालय प्रवेश शुल्क, पिकनिक स्थल, पोखरी, उद्यान शुल्क (ठेक्का) शुल्क लगाउने गरिएको छ। बहाल बिटौरीका मार्फत सपिङ कम्प्लेक्सबाट मासिक भाडा बापतको शुल्क उठ्ने गरेको देखिन्छ।

नगरपालिकामा राजस्व संकलन हुने विभिन्न आय शीर्षकहरू मध्ये हाल २० वटा शीर्षकहरुबाट मात्र संकलन भइरहेको छ तथापि राजश्व प्रशासन सुधार गरी अन्य शीर्षकहरूबाट समेत आय संकलन गर्ने सम्भावना देखिन्छ।

३.३ आन्तरिक स्रोत तर्फका राजश्व संकलनको प्रमुख क्षेत्रहरु र सम्भावना विश्लेषण

नगरपालिकाले प्रचलित कानून बमोजिम आन्तरिक स्रोत तर्फ संकलन गर्ने राजश्व मध्ये यस नगरपालिकाले हाल उठाइरहेका विद्यमान तथा सम्भावित नयाँ आय क्षेत्रहरूको सम्भावनाको विश्लेषणात्मक अध्ययन यस शीर्षक अन्तर्गत गरिएको छ।

३.३.१ कर राजस्व

क. भूमि कर (मालपोत)

हालको अवस्थाः नगरपालिकाको आर्थिक ऐन, २०७८ ले सम्पत्ति कर लगाउने भनी तोकिएको जग्गाबाहेकका अन्य जग्गामा भूमिकर लगाउने व्यवस्था गरेको छ। जग्गाको मूल्यांकन गर्दा जग्गाको क्षेत्रफल, जग्गा भौगोलिक अवस्थिति, जग्गाको उपयोगको अवस्था, जग्गा रहेको स्थानमा पूर्वाधार विकासको अवस्थालाई आधार मानिने व्यवस्था उक्त ऐनले गरेको छ। नगरपालिकाले करदाताबाट सम्पत्ति कर र भूमी करको रकम बुझिलिई करदातालाई एकीकृत रुपमा एउटै विल-रसिद दिन सक्ने प्रावधान अनुरुप हाल उक्त करहरु एकैपटक एकीकृत रुपमा संकलन गरिरहेकोले यस बापत संकलनहुने राजस्व सम्पत्ति करको मुल्यांकन कै आधारमा असुल उपर हुदै आएकाले हाललाई छुट्टै गणना गरिएको छैन।

संभाव्यताः जग्गाको स्वामित्व, उपयोगिता र पहुँचका आधारमा ४ वटा समुहमा वर्गिकरण गरी सोही बमोजिम दर तोकिएको छ। जग्गाको स्तर हेरी प्रति रेपनी अव्वल रू ५, दोयम रू ४, सिम रू ३ र चाहार रू २ गरी मालपोत भूमिकर तोकिएको छ। विगतमा एकिकृत सम्पत्ति करको रुपमा यसको कार्यान्वयन गरिएको र पछि संघीय कानुन संसोधन भई ब्यवस्था फेरिंदा समेत यो प्रणाली कायमै रहेकाले मालपोत बापतको कर संकलनलाई छट्टै गणना गर्न सकिने देखियता पनि हाललाई निम्नानुसारको सुधार गरी मालपोत बापतको थप राजस्व असुल गर्न सकिने अवस्था छ।

ख. सम्पत्ति कर

हालको अवस्थाः नगरपालिकाको पाश्वचित्र विवरणअनुसार यहाँ कुल ३४४५ घरधुरी रहेका छन् । विद्यमान कानूनी व्यवस्थाले घर र घरले चर्चेको जग्गा र अधिकतम सो जग्गा बराबरको थप जग्गामा मात्र सम्पत्ति कर लिने व्यवस्था गरेको छ । नगरपालिकामा ढलान वा पक्की घर भएका ३४४५ घरधुरी, एकतले घर ५७७ घर, दुइतले घर १४९० र तीनतले घर १३५६ घर, चारतले घर १७ र पाँचतले घर ५ वटा रहेका छन् ।

नगरपालिकाको प्रमुख स्रोतको रुपमा सम्पत्ति कर रहेको छ । आ.व. २०७७/७८ सम्पत्ति करबाट रु. २९ लाख १४ हजार ९८७ आय भएको देखिन्छ । आ.व. २०७६/७७ मा रु.१० लाख १३ हजार ३४० असुल भएको देखिन्छ भने आ.व. २०७५/७६ मा रु. ११ लाख ५५ हजार २५६ रहेको पाइन्छ ।

संभाव्यताः नगरको पाश्र्वचित्र अनुसार यस नगरपालिकामा करिब ३४४५ घरधुरी रहेकाले सम्पत्ति करका करदाताको रुपमा करिब ३७८० अनुमानित करदाता हुन सक्ने अनुमान रहेको छ । अनुमानित करदाताको संख्या तथा सम्पत्तिकरको न्यूनतम औसत अनुमानित दरका आधारमा गणना गर्दा सम्पत्ति करको सम्भावना देहाय बमोजिम देखिन्छ ।

तालिका ७: नगरपालिकाको सम्पति करको सम्भावनाको अवस्था

क्र.सं.	सम्पत्तिको औसत मूल्यांकन	अनुमानीत करदाता संख्या	औसत करको दर	सम्भाव्य आम्दानी
१	१८००००	६००	३००	१८००००
२	२३४००००	१९५०	१२००	१८६००००
३	५२५००००	१०५०	५०००	५२५००००
४	११२५०००	१५०	७५००	११२५०००
५	३७५०००	२५	१५०००	३७५०००
६	१२५०००	५	२५०००	१२५०००
	जम्मा	**३७८०**		**९३९५००००**
	पहिलो वर्ष करको दायरामा आउन सक्ने प्रतिशत ५०			४६९७५००
	दोश्रो वर्ष करको दायरामा आउन सक्ने प्रतिशत ६५			६१०६७५०
	तेस्रो वर्ष करको दायरामा आउन सक्ने प्रतिशत ८५			७९८५७५०

सुधारका पक्षहरूः

सम्पत्ति कर कार्यान्वयनमा आइसकेको भए पनि सम्भावित सबै करदाता करको दायरामा आइसकेको देखिँदैन । सम्पत्ति करका सम्बन्धमा नगरपालिकाले सुधार गर्नुपर्ने विषयहरु निम्नअनुसार रहेको देखिन्छः

- नगरपालिकाको आर्थिक ऐनमा हाल भएको सम्पत्ति कर सम्बन्धी प्रावधानलाई विद्यमान संघीय कानुन बमोजिम हुने गरी परिमार्जन गर्ने
- नगरपालिकाका सबै सम्भावित करदाताको लगत संकलन गरी घर दर्ता सम्पन्न गर्ने
- सम्पत्ति मूल्यांकन दर र सम्पत्ति करको दर पुनरावलोकन गरी यथार्थपरक बनाउने
- करको दायरामा नआएकालाई सूचनामूलक, जनचेतनामूलक तथा अन्य कार्यक्रमहरु मार्फत्करको दायरामा ल्याउने

- सम्बन्धित करदाताको सम्पति मुल्यांकन यथार्थपरक बनाउन घर र बाटोको डिजिटल नक्सांकन गरी नियमित अद्यावधिक गर्ने व्यवस्था गर्ने तथा यसलाई राजस्व संकलन गर्ने कर्मचारीको सहज पहुँचमा राख्ने
- सम्पत्ति करको विजकलाई सूचना प्रविधिको माध्यमद्वारा करदातालाई अग्रिम रुपमा जानकारी गराउने पद्धति सुरु गर्ने ।

ग. घरजग्गा बहाल कर

हालको अवस्थाः नगरपालिकाको आर्थिक ऐनको अनुसूची ३ मा नगर क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले भवन, घर, पसल, ग्यारेज, गोदाम, टहरा, छप्पर, जग्गा वा पोखरी पूरै आंशिक तवरले वहालमा दिएकोमा घर जग्गा वहाल कर लगाईने र असूल गरिने उल्लेख गरेको छ । यसरी वहालमा दिएकोमा सम्बन्धित धनीबाट बहाल कर दश प्रतिशत लिने व्यवस्था गरेको छ । तर हालसम्म संस्थागत रुपमा बहालमा दिइएका घरहरुबाट मात्र यो कर संकलन गरिएको भन्ने जानकारी नगरपालिकासँगको छलफलमा प्राप्त भएको हो । यसबाट आ.व. २०७७-७८ मा रु. २२ लाख ५२ हजार १४५ असुल भएको देखिन्छ । त्यसैगरी आ.व. २०७६-७७ मा रु ४ लाख ८२ हजार २९८ असुल भएको थियो भने आ.व. २०७५-७६ मा यो रकम रु ९ लाख ३७ हजार ३९१ रहेको थियो ।

सम्भाब्यताः नगरपालिकाले घरजग्गा बहाल करलाई संस्थागत, व्यवसायिक र आवसिय गरी तीन भागमा वर्गीकरण गरेको र संस्थागतको हकमा १२ प्रतिशत र आवसीयको हकमा ५ प्रतिशत दर कायम गरि गरेको अवस्थामा नगरपालिकाको घरधुरी मध्ये करिव १३६५ घर धनीहरुले आफना घर बहालमा लगाउने गरेको देखिन्छ । उक्त संख्यामा रहेका घरहरुवाट घरबहाल स्वरुप ६२ लाख ९४ हजार कुल आय गर्न सकिने सम्भावना रहेकोमा पहिलो वर्ष ५० प्रतिशत घरहरुवाट मात्र बहाल कर संकलन हुने र क्रमस दोश्रो र तेश्रो वर्षहरुमा ६५ र ८५ प्रतिशत बहाल कर संकलन हुने प्रषेपण गरिएको विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ८: नगरपालिकामा घरवहाल करको सम्भावनाको गणना

क्र.सं.	प्रयोजनका आधारमा बहालमा बस्ने	बहालमा वस्ने संख्या	मासिक भाडा रकम	वार्षिक भाडा रकम	जम्मा भाडा असुली	घर बहाल कर
			(ख)	(ग)	(घ)	
		(क)	अनुमानित	ख x १२	क x ग	घ को १० प्रतिशत
१	संस्थागत	१७५	१२०००	१४४०००	२५२००००००	३०२४०००
२	व्यवसायिक	९०	१५०००	१८००००	१६२००००००	१६२००००
३	आवासिय	११००	२५००	३००००	३३००००००	१६५००००
जम्मा		**१३६५**			४१४००००००	६२९४०००
पहिलो वर्ष करको दायरामा आउन सक्ने प्रतिशत ५०						३१४७०००
दोश्रो वर्ष करको दायरामा आउन सक्ने प्रतिशत ६५						४०९११००
तेस्रो वर्ष करको दायरामा आउन सक्ने प्रतिशत ८५						५३४९९००

घ. वित्तिय र पूँजिगत कारोवारमा लाग्ने कर (व्यवसाय कर)

हालको अवस्थाः नगरपालिकाले आर्थिक ऐन मार्फत् कारोवारको प्रकृति हेरी व्यापार, व्यवसाय र सेवामा पूँजीगत लगानी र आर्थिक कारोबारका आधारमा व्यवसाय कर लगाउने व्यवस्था गरेको छ । आर्थिक ऐनमा अधिकृत पुँजीका आधार*मा* **१७** भागमा वर्गीकरण गरिएको छ । सबैभन्दा बढी केबुल नेटवर्किङ/इन्टरनेट सेवो संचालनको लागि दर्ता तथा नवीकरण शुल्क रु १०००० निर्धारण गरिएको छ भने दोस्रो बढी हाउजिङ तथा घरजग्गा खरिद विक्रि, रियल स्टेट र स्कीइङ, ग्लाइडिङ, वाटर र्‍याप्टीङ, पर्यटक रिसोर्ट/होटल आदि व्यवसाय संचालन गर्न दर्ता तथा नवीकरण शुल्क शुल्क रु ५५०० निर्धारण गरिएको छ । न्यूनतम दर्ता शुल्क कविराज सेवाको दर्ता तथा नवीकरण शुल्क रु ६०० र कृषी तथा पशुपालन व्यावसाय, दैनिक उपभोगका खाद्य पदार्थ, सुति कपडा, आदिको थोक तथा खुद्रा व्यापारको लागि दर्ता तथा नवीकरण शुल्क रु ७०० निर्धारण गरिएको छ । नगरपालिकाले व्यवसाय कर बापत आ.व. २०७५/७६ मा यो रकम रु २ हजार ४०० संकलन गरेको थियो भने आ.व. २०७६/७७ मा रु ६ लाख ६ हजार ३०० असुल भएको थियो । त्यसैगरी, चालु आ.व. २०७७/७८ मा रु.७ लाख २१ हजार २५० असुल भएको देखिन्छ ।

संभावनाः नगरपालिकाको हालसम्मको तथ्यांक अनुसार सबै वडाहरुमा विभिन्न प्रकारका साना ठुला गरी ९७५ वटा व्यावसायहरु संचालन भएका छन् । सबै व्यवसाय नगरपालिकामा दर्ता भई करको दायरमा आएका छैनन् । ती व्यवसायहरुलाई करको दायरामा समावेस गर्न सके आगामी आ.व.करको दायरामा आउने साना ठुला व्यावसायवाट करिब रु. २७ लाख ५० हजार व्यवसाय कर संकलन हुन सक्ने सम्भावना देखिएको छ । तर आगामी आ.व.मा नै सबै व्यवसायलाई करको दायरमा ल्याउन नसकिने कुरा लाई मध्यनजर गर्दै ६५ प्रतिशत व्यवसायबाट करिब रु. १७ लाख ८७ हजार ५ सयसम्म व्यावसाय कर प्राप्त हुने अनुमान गरिएको छ भने त्यस पछिका वर्षहरुमा क्रमशः १० प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जानेछ ।

तालिका ९: व्यवसाय करको सम्भावनाको गणना

क्र.सं.	व्यापार व्यवसायको विवरण	संख्या	औसत करको दर	संभावित आय
१	विभिन्न व्यवसाय (फरक फरक लागानी पूँजी भएको व्यवसाय)	२५००	११००	२७५००००
जम्मा		२५००		२७५००००
पहिलो वर्ष करको दायरामा आउन सक्ने प्रतिशत ६५				१७८७५००
दोश्रो वर्ष करको दायरामा आउन सक्ने प्रतिशत ७५				२०६२५००
तेस्रो वर्ष करको दायरामा आउन सक्ने प्रतिशत ८५				२३३७५००

ङ. विज्ञापन कर

हालको अवस्थाः विद्यमान कानूनी व्यवस्था अनुसार नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रका सडक, चोक, सार्वजनिक स्थलमा विज्ञापन, प्रचार–प्रसार आदिका लागि राख्न दिने साइन बोर्ड, ग्लो बोर्ड स्टल आदिमा विज्ञापन कर लगाउन सक्नेछ । संघीय कानुन अनुसार यो प्रदेश सरकारसंग बाँडफाँड हुने कर हो । यस नगरपालिका क्षेत्रभित्र हुने विज्ञापनमा नगरपालिकाको आर्थिक ऐन अनुसूचि (८) बमोजिम प्रति वर्ग फिट रु ५० विज्ञापन कर लगाई असूल उपर गरिने र यसरी कर संकलन गर्दा अन्तर सरकारी वित्त ऐन, २०७४ बमोजिम स्थानीय तहको विभाज्य

कोष मार्फत नगरपालिका संचित कोषमा राजश्व बाडँफाड गर्नुपर्ने उल्लेख गरिएको छ । नगरपालिकाले विज्ञापन शीर्षकबाट विज्ञापनदाताहरुसँग सम्झौता गरी हालसम्म आम्दानी गरेको देखिदैन ।

सम्भावनाः यस नगरपालिकाअन्तर्गत मध्य पहाडी लोकमार्ग र दुई वटा सहायक राजमार्ग पर्दछन् । बजार क्षेत्र, वसपार्क क्षेत्र, राजमार्गका सडक र पर्यटकीय क्षेत्र आसपास साना ठूला होर्डिङ बोर्डहरु राखे बापत एकमुष्ठ ठेक्का मार्फत बार्षिक करिब १ लाख ५० हजारको हाराहारीमा राजस्व असुली हुने देखिन्छ ।

सुधारका पक्षहरूः

- नगरपालिका क्षेत्रमा रहेका विद्यमान विज्ञापन सामग्रीसम्बन्धी लगत संकलन गर्ने
- विज्ञापन कर व्यबस्थापन कार्यविधि तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने
- कार्यविधि तर्जुमा गर्दा विज्ञापन सामग्रीको आकारका अतिरिक्त विज्ञापनका विषयवस्तुलाई पनि वर्गीकृत गर्ने
- विज्ञापन करको अनुगमनलाई प्रभावकारी बनाई सबै विज्ञापन करको दायरामा आउने विषय सुनिश्चित गर्ने
- सार्वजनिक जग्गा बाहेक निजी घर र जग्गामा राखिएका विज्ञापन सामग्रीमा समेत कर लगाउने गरी कानूनी व्यबस्था गर्ने ।

च. जडीवुटी, कवाडी, जीवजन्तु कर

हालको अवस्थाः यस शीर्षकमा नगरपालिकाले हालसम्म कुनै कर संकलन गरेको छैन । नगरपालिकाको आर्थिक ऐनमा नगरपालिका क्षेत्रमा कुनै व्यक्ति वा संस्थाले ऊन, खोटो, जडीबुटी, बनकस, मरेका जन्तुको हाड, सिङ, प्वाँख, छालाजस्ता वस्तुको व्यवसायिक कारोबार गरेबापत कर लगाइने र असुलउपर गरिने उल्लेख गरेको छ । नगरपालिका आर्थिक ऐनको अनुसूची ४ मा मुलत जडिबुटी वा वन पैदावरमा आधारित व्यवसायमा रु २८०० कर लगाइने उल्लेख छ । त्यसैगरी जीवजन्तु कर (प्रचलित कानुन बमोजिम निषेधित जीवजन्तु बाहेकका अन्य मृत वा मारिएको जीवजन्तुको हाड, सीङ, प्वाँख, छाला, वा यस्तै प्रकृतिको वस्तुको व्यवसायिक उपयोग कर) व्यवस्था गरिएको छैन साथै कवाडी मालको कारोबारमा पनि दररेट निर्धारण गरिएका छैन ।

सम्भावनाः यस नगरपालिकाका लोक मार्ग तथा सहयायक राजमार्गको बजार ब्यापक रुपमा फैलिएको हुनाले कवाडी मालवस्तुको संकलन र निर्यात हुने सक्ने देखिन्छ । त्यसैगरी जडिबुटी (खोटो, पाँचऔले, विभिन्न जडिबुटीको तेल लालिगुराँस आदि) को संकलन तथा बिक्रीसम्बन्धमा कुनै तथ्यांक नभए पनि आसपासको ग्रामीण क्षेत्रमा यसको उत्पादन र विक्रीको सम्भाब्यता देखिन्छ । त्यसैगरी जीवजन्तुको हाड, छाला, प्वाख आदिको अभिलेख विना कारोबार भइरहेको सुनिछ । यस नगरपालिकामा उल्लेखित शीर्षक अन्तर्गत कवाडी तर्फ ७ लाखसम्म र जडिबुटी र जिवजन्तु तर्फ २ लाख गरी करिब ९ लाख हाराहारीमा आम्दानी हुनसक्ने अनुमान गरिएको छ ।

सुधारका पक्षहरूः

- यससँग सम्वन्धित व्यवसायीहरुको दर्ता र अभिलेखीकरण गर्ने
- कवाडी वस्तुको व्यवसायिक कारोवारलाई इजाजत प्रदान गरी वार्षिक ठेक्का मार्फत कर संकलन गर्ने
- जडीबुटीको र जिवजन्तुको उपलब्धता पत्ता लगाउने
- सम्बन्धित विषयमा सरोकारवालाहरुसँग छलफल गरी छिमेकी नगरपालिकाहरुको दरसँग मिल्दोजुल्दो हुने गरी करको दर निर्धारण गर्ने
- कर संकलन शुरुवात गर्ने ।

छ. सवारी साधन कर

हालको कानूनी व्यवस्था अनुसार नगरपालिकाले सिमित सवारी साधन (ईरिक्सा, ठेला गाडा, टाँगा र रिक्सा) हरूको मात्र दर्ता, नवीकरण तथा वार्षिक वार्षिक सवारी कर संकलन गर्न सक्ने अधिकार भएकाले सो को मात्र सम्भावनाको अध्ययन गरिएको छ । नगरपालिका क्षेत्रमा राजस्व संकलन गर्न सकिने त्यस किसिमका सवारी

साधनहरू न्यून संख्यामा रहेको र यसको लगत तथा नियमन नभएकाले राजश्व संकलन भई रहेको देखिदैन । नगरपालिकाको आर्थिक ऐनको अनुसूची ५ मा दररेट निर्धारण गरिए पनि यस शीर्षकमा हालसम्म आम्दानी गरेको देखिदैन । आगामी आ.व.बाट नगर भित्र संचलन हुने अटो रिक्सा, ईरिक्सा ठेला तथा घुम्ती पसलहरुलाई करको दायरामा ल्याई कर राजश्व संकलन गर्न सकिन्छ । तर हाललाई त्यस किसिमका सवारी साधनबाट आम्दानीको सम्भाव्यता आँकलन गरिएको छैन ।

सुधारका पक्षहरू:
नगरपालिकाले साना सवारी कर संकलनमा सुधार ल्याउनका लागि निम्न कार्यहरू गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

- रिक्सा, विद्युतीय रिक्सा सम्बन्धी तथ्यांक संकलन गरी नगरपालिकामा दर्ता गराउने
- सवारी साधनको दर्ता, नवीकरण, खारेजी, रुट परमिट लगायतका कार्यका लागि आवश्यक कार्यविधि कानुन निर्माण, जनशक्ति व्यबस्थापन र अन्य सम्बद्ध निकायहरुसँग समन्वयको व्यबस्था मिलाउने
- करको दर र सम्बन्धित विषयमा सरोकारवालाहरुसँग छलफल गरी छिमेकी नगरपालिकाहरुको दरसँग मिल्दोजुल्दो हुने गरी करको दर निर्धारण गर्ने
- इञ्जिनको क्षमता, निर्माण वर्ष आदिको आधारमा मापदण्ड तयार गरी सोको आधारमा करको दर निर्धारण गर्ने ।

३.३.१ गैह्र कर राजस्व

नगरपालिकाले नगरवासी तथा सेवाग्राहीहरूलाई विभिन्न सेवा प्रदान गरेबापत तोकिएको दरमा सेवा शुल्क संकलन गर्ने सक्ने प्रावधान अनुरुप नगर सभाले विभिन्न सेवाहरूको शुल्कको दर निर्धारण गरी सेवा शुल्कहरू संकलन गरिरहेको छ । यसै सन्दर्भमा अगामी आ.व.हरुमा नगरपालिकालाई प्राप्त हुने राजस्व अनुमान गरिएको छ ।

क. व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर

हालको अवस्था: हालको कानूनी व्यवस्था अनुसार नगरपालिकाले एफएम रेडियो संचालन, घ वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका ब्यापारिक फर्म, सहकारी, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम, ट्युसन, कोचिङ, औषधि पसल, प्लटिङ्ग जस्ता व्यवसायिक संघ संस्थाहरूको दर्ता, नवीकरण गरि सो को दस्तुर संकलन गर्नसक्ने छ । स्थानीय तहहरूको गठन संगै नगरपालिकालाई यो अधिकार प्राप्त भएको हो । उल्लेखित संघसंस्थाहरू एकपटक नगरपालिकामा दर्ता भईसकेपछि अन्यत्र पुनः दर्ता हुनु पर्दैन । व्यवसाय तथा संघसंस्थाहरू दर्ता भई सकेपछि वार्षिक रुपमा नवीकरण गर्नुका साथै वार्षिक कर पनि तिर्नुपर्ने हुन्छ । नगरपालिकाले आर्थिक ऐन अनुसूची ४ मा निर्धारण गरेको दर्ता शुल्कको आधारमा घ वर्गको निर्माण व्यवसायी दर्ता तथा नवीकरर्ण शुल्क रु २२०० र विलम्ब शुल्क रु ४४०० निर्धारण गरिएको छ ।

सम्भावना: आउने आ.व.मा करिब २१५ वटा संघसंस्थाहरू दर्ता/नवीकरण हुने र सो बापत नगरपालिकालाई करिब ६ लाख ५७ हजारको हाराहारीमा राजस्व प्राप्त हुने अनुमान गरिएको छ भने त्यसपछिका आ.व.हरूमा न्यून संख्यामा संघसंस्थाहरू दर्ता हुदै जाने तथा अघिल्ला आ.व.हरूमा दर्ता भएकाहरू नवीकरण हुदै जानेछन् । उल्लेखित सम्भावित रजिष्ट्रेशन दस्तुर बापतको आय सम्बन्धित व्यवसायिक संघ संस्था दर्ता गर्दाको आर्थिक वर्षमा दर्ता दस्तुर रकम मात्र संकलन हुने र त्यसपछिका आ.व.मा नवीकरण गर्दा नवीकरण दस्तुर प्राप्त हुने गर्दछ ।

तालिका १०: व्यवसाय रजिष्ट्शन दस्तुरको सम्भावनाको गणना

क्र.सं.	न्यापार न्यवसायको विवरण	संख्या	करको दर	नविकरण दस्तुर	संभावित आय
१	५ लाखसम्म पूँजी भएको न्यवसाय	८००	१५००	उद्योग न्यवसायको वार्षिक नवीकरण गर्दा पुँजीमा लाग्ने न्यवसाय करको ५ प्रतिशत	१२०००००
२	५ लाख एक देखि १० लाखसम्म पूँजी भएको न्यवसाय	१६८	३०००		५०४०००
३	१० लाख एक देखि माथिको पूँजी भएको न्यवसाय	७	१०२००		७१४००
जम्मा		९७५			१७७५४००
पहिलो वर्ष करको दायरामा आउन सक्ने प्रतिशत ५०					८८७७००
दोश्रो वर्ष करको दायरामा आउन सक्ने प्रतिशत ६५					११५४०१०
तेस्रो वर्ष करको दायरामा आउन सक्ने प्रतिशत ८५					१५०९०९०

सुधारका पक्षहरू:

नगरपालिकाको व्यवसाय कर संकलनमा सुधार ल्याउनका लागि निम्न कार्यहरू गर्न आवश्यक देखिन्छ।

- दर्ता, अनुमति र नवीकरणका लागि छुट्टै कार्यविधि तर्जुमा गर्ने
- आर्थिक ऐनमा दर्ता, अनुमति र नवीकरण दस्तुरको दर निर्धारण गर्ने
- नयाँ संस्था, फर्म वा उद्योग स्थापना गर्नुपूर्व दर्ता तथा अनुमति प्रमाणपत्र अनिवार्य गर्ने
- अनुमति नलिई संचालनमा रहेका संस्था, फर्म वा उद्योगलाई नियमित गर्न दण्ड जरिवानाको व्यवस्था गर्ने।

ख. बहाल विटौरी शुल्क

हालको अवस्था: नगरपालिका आफुले निर्माण, रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाट, बजार वा पसल वा सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाको उपयोग बापत बहाल विटौरी शुल्क संकलन गर्न सक्ने कानूनी प्रावधान रहेको छ। सार्वजनिक जग्गा, बाटोको छेउछाउका सार्वजनिक स्थलमा रहेका टहरा, पसलहरु बाट प्रभावकारी रुपमा बिटौरी कर संकलन गर्न सकेको खण्डमा राजस्व असुलीको संभावना देखिन्छ। नगरपालिकाले बहाल बिटौरी बापत आ.व. २०७५/७६ मा यो रकम रु १ लाख ९ हजार ४१० संकलन गरेको थियो भने आ.व. २०७६/७७ मा रु ५२ हजार १० असुल भएको थियो। त्यसैगरी, चालु आ.व. २०७७/७८ मा १० हजार मात्र असुल भएको देखिन्छ।

संभावना: बहाल बिटौरी शुल्कका लागि यस नगरपालिकाको लोकमार्ग तथा सहायक राजमार्ग आसपास रहेका सडक अधिकार क्षेत्रमा निर्माण गरिएका होटेल, रेष्टुरेन्टहरुसँग वहाल विटौरी असुल गर्न सकिन्छ। यसप्रकार सडक क्षेत्रमा निर्माण भएका टहरा, पसलहरु करिब २०० को संख्यामा रहेका र तिनीहरुसँग वार्षिक १२००० को दरले असुल गर्दा करिब २४ लाखसम्म आय प्राप्त हुने देखिन्छ।

प्रभावकारी रुपमा नीतिगत व्यवस्थाका साथ यो कर लागु गर्न सकेमा नगरपालिकाललाई त्यस किसिमका जग्गा, संरचनाबाट करिब ५ लाखसम्म वार्षिक आम्दानी हुन सक्ने अनुमान गरिएको छ।

सुधारका पक्षहरू:

- सार्वजनिक, पर्ती र ऐलानी जग्गा तथा त्यस्ता जग्गामा बनेका घर, टहरा तथा अन्य संरचनासम्बन्धी विस्तृत तथ्यांक संकलनलाई अन्तिम रुप दिई बहाल विटौरी शुल्कको दायरामा ल्याउने
- जमिनको उपयोग अनुसार शुल्कको दर निर्धारण गर्ने
- हाट बजारमा हुने पसल तथा व्यापारसम्बन्धी आवश्यक तथ्यांक तथा विवरण संकलन गर्ने।
- संकलित विवरणका आधारमा पसलहरूको वर्गीकरण गरी हाट बजार विटौरी शुल्कको दर निर्धारण गर्ने र सोही आधारमा ठेक्का अंक कायम गर्ने।
- नगरपालिकाले हाल उठाइ आएको अव्यबस्थित बसोबास व्यबस्थापन शुल्क संविधान र प्रचलित संघीय कानुन बमोजिम नगरपालिकाको क्षेत्राधिकारभित्र नपर्ने देखिएकोले विद्यमान आर्थिक ऐनमा परिमार्जन गरी बहाल विटौरी शुल्कको दायरामा ल्याउने।

ग. सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर

हालको अवस्था: नगरपालिकाकाले विभिन्न किसिमका सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुरको दर आर्थिक ऐन मार्फत निर्धारण गरी कार्यपालिकाको कार्यालय तथा वडा कार्यालयबाट संकलन गर्दैआएको छ । आर्थिक ऐनको अनुसूची ७ मा विभिन्न १९ किसिमका सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुरको दर निर्धारण गरेको छ । सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर वापत आ.व. २०७५।७६ मा कुल रु. ७७ लाख ८३ हजार १६० रुपैया संकलन भएको छ भने आ.व. ०७६।७७ मा १७ लाख ८५ हजार २७० रुपैया संकलन भएको छ । त्यसैगरी आ.व. ०७७।७८ मा २० लाख ८ हजार १५९ रुपैया संकलन भएको छ ।

सम्भावना: यस अन्तर्गत नगरपालिकाले प्रदान गर्ने संघसंस्था सिफारिस, इजाजत सिफारिस, नाता प्रमाणित, ठेगाना प्रमाणित, घरजग्गा नामसारी, घरजग्गाको चारकिल्ला सिफारिस, वैदेशिक कामकाजको लागि सिफारिस लगायतका विभिन्न सिफारिसहरू गरेवापत लिईने दस्तुर पर्दछ, जुन नगरपालिकाको प्रमुख आन्तरिक आय मध्येको एक हो । नगरपालिकाले सिफारिश दस्तुरको दररेट नगर सभाबाट निर्धारण गर्नुका साथै विभिन्न शीर्षकहरूमा रकम समेत संकलन गरिरहेको छ । जस बापत न.पा.लाई करिब ३९ लाख ६० हजारको हाराहारीमा राजस्व संकलन हुने अनुमान गरिएको छ ।

तालिका ११: सिफारिश दस्तुरको विवरण

दस्तुर	औसत दैनिक	औसत बार्षिक निवेदन (बार्षिक २४० दिन)	औसत दर	सम्भाान्य राजस्व
बिभिन्न सिफारिस दस्तुर	३३	७९२०	५००	३९६००००
जम्मा	**३३**			**३९६००००**

सुधारका पक्षहरू:

- सिफारिश वा प्रमाणित गर्नुपूर्व दस्तुर तिरे नतिरेको एकीन गर्ने
- दस्तुर नबुझाएसम्म सम्वन्धित अधिकारीले सिफारिश वा प्रमाणित नगर्ने
- वडावाट संकलित दस्तुरहरू शीर्षक सहितको विवरण तयार गर्ने
- सबै वडा कार्यालयहरुमा कम्प्युटर सफ्टवेयरमा आधारित बिलिङ प्रणालीलाई अनिवार्य बनाउने ।

घ. नक्शा पास दस्तुर

हालको अवस्था: नगरपालिकाको आर्थिक ऐनमा नक्सापास दस्तुरको दर तोकिएको छ तर नक्सापासको प्रचलन व्यापक रुपले अघि वढेको देखिंदैन । छलफलको क्रममा नक्सापास प्रक्रिया शुरु गरिएको र निर्माण भइसकेका घरहरुको समेत नियमन गर्ने तयारी भएको उल्लेख गरिएको छ । आर्थिक ऐनको अनुसूची ८ मा घर नक्सा पास दस्तुर कच्ची घर र पक्की घर गरी वर्गीकरण गरिएको छ । जसअनुसार कच्ची घरका लागि नक्सापास दस्तुर प्रति वर्ग फिट रु. १ देखि र पक्की घरका लागि प्रति वर्ग फिट रु. ५ तोकिएको छ । यस शीर्षकबाट २०७५।७६ मा रु. ३ लाख ५१ हजार १०८ रुपैया संकलन भएको छ भने आ.व. ०७६।७७ मा २ लाख ७८ हजार ९८५ रुपैया संकलन भएको छ । त्यसैगरी आ.व. ०७७।७८ मा ४२ हजार ६६१ रुपैया संकलन भएको देखिन्छ ।

नगर क्षेत्रमा नक्सापास अनुमति नलिइकन बनेका घरहरुको संख्या उल्लेख्य रहेका तर कडाइका साथ अभिलेखीकरण दस्तुर संकलन हुन नसकेको देखिन्छ ।

सम्भावना: नक्सापास नगरपालिकाको नियमित र एक उल्लेख्य आम्दानीको स्रोत हो । आगामी आ.व.मा हुन सक्ने नयाँ घरहरूको नक्सा पास र पुराना घरहरूको दर्ता (अभिलेखिकरण) को अनुमानित संख्या र प्राप्त तथ्यांक तथा विगतको आय प्रवृत्तिका आधारमा नक्सापास तथा पुरानो घर अभिलेखीकरण दस्तुर बापत प्राप्त हुने आय निम्नअनुसार कुल रु. ३६ लाख २० हजार २८० आँकलन गरिएको छ ।

तालिका १२: नक्सा पास दस्तुरको सम्भावनाको गणना

क्र.सं.	विवरण	संख्या	औसत दर (प्रति नक्सा प्रति वर्ग फिट)	सम्भाब्य आय (रु.)
१	घर नक्सा पास (औसत १२०० वर्ग फिट)	५००	५	३,०००,०००
२	पुरानो घर अभिलेखिकरण प्रमाण पत्र	३४४६	०.१५	६२०,२८०
जम्मा		३९४६		३,६२०,२८०

सुधारका पक्षहरु:

- सचेतनामूलक तथा प्रचारात्मक अभियानहरु सञ्चालन गरी नक्सापास हुन बाँकी सबै घरलाई नक्सापासको दायरामा ल्याउने
- आवासीय, व्यवसायिक तथा औद्योगिक प्रयोजनका घरहरुलाई नक्सापास दस्तुरको दरमा विविधता कायम गरी सकेसम्म सानो संरचना निर्माण गर्ने सिमान्त करदातालाई सहुलियत प्रदान गर्ने
- नक्सा पास र घर बहाल कर तथा व्यवसाय करलाई सूचना प्रविधिको उपयोग गरी एक आपसमा आवद्ध गर्ने तथा कर प्रशासन र नक्सापास प्रक्रियालाई सरलीकरण गर्ने ।

ङ. सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय

हालको अवस्था: यस शीर्षकमा नगरपालिकाले आ.व. २०७५/७६ मा रु १९ लाख ३६ हजार ८३० आम्दानी गरेको छ। भने २०७६/७७ मा रु ४ लाख २३ हजार ३६५ र आ.व. २०७७/७८ मा रु ४ लाख ४५ हजार ९७५ सय ३१ आम्दानी गरेको देखिन्छ । यस नगरपालिकाको स्वामित्वमा रहेका भौतिक सम्पत्तिहरु सभा हल, विभिन्न वडामा सार्वजनिक जग्गामा रहेका घर तथा संरचाना तथा पोखरीहरु (जेसिवी तथा व्याकहो लोडर भाडा समेत आदि बहालमा दिएर नगरपालिकाले आय प्राप्त गरिरहेको अवस्था छ।

सम्भावना: नगरपालिकाको स्वामित्वमा भएका सम्पत्तिहरूका बहाल परिचालनसम्बन्धमा प्रायाप्त तथ्यांकहरू नभएता पनि आगामी आ.व.मा देहाय अनुसार आय प्राप्त हुने अनुमान गरिएको छ :

तालिका १३: सरकारी सम्पतिको बहालबाट आय

कं. सं.	स्वामित्वमा रहेको सम्पत्ति	अनुमानित संभाव्य आय
१	जेसीभि (व्याक हो लोडर) भाडा	५००,०००
२	वैठक हल भाडा	३००,०००
३	कर्भड हल	२००,०००
४	अन्य (सरकारी जमिन भाडा लगायत)	५००,०००
	जम्मा	**१५००,०००**

सुधारका पक्षहरू:

- नगरपालिकाको स्वामित्वमा भएका र बहालमा लगाउन सकिने सम्पत्तिहरूको विवरण एकीन गरी सबै सम्पत्तिको बहाल रकमको दर आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने
- नगरपालिकाको सम्पत्ति बहालमा लगाउनेसम्बन्धमा कार्यविधि तर्जुमा गरी कार्यान्वयमा ल्याउने
- कार्यविधिमा उल्लिखित शर्तहरू पालाना भए नभएको आवधिक रुपमा अनुगमन गर्ने ।

च. मनोरञ्जन कर

नगरपालिकाले नगर क्षेत्र भित्र संचालित पार्क, भ्यूटावर, संग्रहलय, वाल उद्यान, झरना तथा अन्य मनोरंजन स्थलहरुका लगत तयार गरी आवश्यक नीतिगत निर्णय गरी आय आर्जन गर्न सक्ने सम्भावना रहेको छ । यस किसिमको करको सम्भाव्यता हाललाई गणना गरिएको छैन ।

छ. अन्य विविध आय

नगरपालिकाले विभिन्न किसिमका फारमहरू बिक्रीबाट प्राप्त आयलाई बिक्री अन्तर्गत राखेको छ भने अन्य विविध आयमा दण्ड जरिवाना, पेश्की फिर्ता, तथा अन्य विविध आयहरू रहेका छन् । यस शीर्षक अन्तर्गत नगरपालिकाले करिब २० लाखसम्म संकलन गर्ने सक्ने अनुमान गरिएको छ ।

परिच्छेद ४ : आय संकलनको संस्थागत क्षमता तथा संकलन अवस्था

यस परिच्छेद अन्तर्गत **लालिगुराँस** नगरपालिकाको समग्र राजस्व प्रशासनसंग सम्बन्धित आय संकलनको वर्तमान संस्थागत क्षमता र संकलनको अवस्थाका बारेमा विश्लेषण गरिएको छ।

४.१ राजश्व परिचालन नीतिहरु

यस नगरपालिकाले राजश्व परिचालन तथा व्यवस्थापनका लागि छुट्टै नीति तथा कार्यक्रम तयार गरेको छ। राजश्व परिचालनका लागि यस नगरपालिकाले निम्न बमोजिमका कार्यहरू अगाडि बढाएको देखिन्छ।

१. नगरपालिकाको लेखा प्रणालीलाई चुस्त, दुरुस्त, मितव्ययी तथा पारदर्शी बनाउनकालागि एकीकृत सफ्टवेयरबाट लेखा प्रणाली सञ्चालन गरिनेछ।

२. तोकिए बमोजिमको कर नियमित र सहज एवं प्रभावकारी रुपमा बुझाउने करदातालाई प्रोत्साहन गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ।

३. नगर क्षेत्र भित्र रहेका सार्वजानिक जग्गाको एकिन लागत तयार गर्ने कार्य अगाडि बढाइनेछ।

४. नगरपालिकाको आर्थिक क्षमता बढाउनका लागि नगर क्षेत्रमा लागु गर्न सकिने खालका करका दायराहरूको पहिचान गरी करका दर भन्दा दायरा बढाउने नीति अवलम्बन गरिनेछ।

५. नेपालको संविधान र स्थानीय तह सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ बमोजिम नगरपालिकामा दर्ता हुने भनी तोकिएका उद्योग व्यवसायलाई नगरपालिकामा दर्ता गर्ने व्यवस्था मिलाई त्यसको अभिलेखीकरण गर्ने कार्यलाई प्रभावकारी रुपमा अगाडि बढाइनेछ।

४.२ आय संकलनको संस्थागत क्षमता (राजश्व शाखा तथा राजश्व प्रशासन)

नगरपालिकाको संगठन स्वरुप हेर्दा राजस्व असुलीका लागि राजस्व उपशाखा स्थापना गरी नगरपालिकाले आफ्ना दैनिक प्रशासनिक कामहरु अघि बढाई रहेको देखिन्छ। अन्य शाखाहरुमा जस्तै राजस्व शाखाको कार्य संचालनका निमित्त छुट्टै प्रर्याप्त स्थानकोअभाव रहेको देखिन्छ। नगरपालिकाले राजश्व असुली कार्यमा कम्प्युटरीकृत प्रणाली (कम्प्युटर, प्रिन्टर, विलिङ सफ्टवेयर सहितको) प्रयोग गर्ने गरेको छ। निवेदन दस्तुर, सिफारिस, पञ्जीकरण दस्तुर, मालपोत भूमिकर लगायतका शीर्षकमा असुल हुने राजश्व वडा कार्यालयबाटै संकलन गर्ने ब्यवस्था रहेको छ। दर्ता अनुमति नवीकरण दस्तुर, नक्सापास लगायतका सेवा भने नगर कार्यपालिका कार्यालयबाटै हुने गरेको छ।

४.३राजश्व शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरुको विवरण

नगरपालिकाको धेरैजसो आम्दानीका शीर्षकहरुमा वडा कार्यालयहरूबाट राजस्व संकलन गर्ने गरिएको छ। नगरपालिकामा राजश्व संकलनका लागि छुट्टै इकाई छ। राजस्व शाखाको कामकाज सहजिकरण र सेवा प्रवाहका लागि ५ जना कर्मचारीहरु रहेकाछन्। राजस्व असुलीका लागि प्रयाप्त मात्रामा भौतिक संरचना, एकीकृत कम्प्यूटर प्रणाली र आवश्यक कर्मचारीहरु उपलब्ध हुन नसकेको देखिन्छ।

४.४ राजश्व परामर्श समिति

लालिगुराँस नगर कार्यपालिकामा उप प्रमुखको संयोजकत्वमा ७ सदस्यि राजश्व परामर्श समित गठन गरिएको छ। समितिका सदस्यहरुमा कार्यपालिका सदस्यहरू, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व शाखाको प्रमुख, स्थानीय उद्योग वाणिज्य संघ, घरेलु महासंघका प्रतिनिधीहरु समाबेश गरिएको छ र आवयकता अनुसार बैठकहरु बसी निर्णय गर्ने गरिएको छ।

तालिका १४: राजस्व परामर्श समिति विवरण

क्र.सं.	नाम	पद	समिति (जिम्मेवारी)
१	श्री तिला पोखरेल	नगर उप-प्रमुख	संयोजक
२	श्री	नगरसभा सदस्य	सदस्य
३	श्री	नगरसभा सदस्य	सदस्य
४	श्री	उद्योग वाणिज्य संघ	सदस्य
५	श्री	घरेलु महासंघ	सदस्य
६	श्री सविना श्रेष्ठ	नि. प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	पदेन सदस्य
७	श्री शोभा अधिकारी	राजश्व अधिकृत	सदस्य सचिव

४.५ राजस्व प्रशासनमा सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू

लालिगुराँस नगरपालिकाले राजश्व प्रशासनसंग सम्बन्धित देहाय बमोजिमको सवालहरुमा प्रयाप्त सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

१. नगरपालिकाको संगठन संरचनामा राजश्व शाखा गठन भइसकेको छ । अनलाईन मार्फत राजश्वसम्बन्धी संकलन र अभिलेख राख्ने कार्य भई रहेको छ । प्रर्याप्त स्थान सहितको कोठाको व्यवस्थापन गरी आवश्यक दक्ष कर्मचारी र भौतिक सुविधा सहित कार्यकक्षको व्यवस्था गरी सुदृढ गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

२. नगरपालिका क्षेत्रभित्र रहेका धार्मिक तथा ऐतिहासिक पूर्वाधारहरुको अभिलेखांकन, संरक्षण, प्रर्वदन र विकास गरी पर्यटकीय गन्तब्यको रुपमा विकसित गर्दै कर एवम् राजश्वको श्रोतमा रुपान्तरण गराउन आवश्यक रहेको देखिन्छ । नगरपालिका अन्तर्गतका ऐलानी पर्ती जग्गाहरूको पहिचान गरी नगरपालिकाको अधिनमा रहने प्रवन्ध मिलाइ ती जग्गाहरूलाई विभिन्न ढङ्गले उपयोग गरी आयआर्जन गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्ने ।

३. नगरक्षेत्रमा रहेका धार्मीक तथा ऐतिहासिक स्थल, पार्क तथा पिकनिक स्थलहरुलाई पर्यटकीय गन्तव्यको रुपमा विकास गर्नका लागि पर्यटन बोर्डसंग समन्वय गरी पर्यटकीय गुरुयोजना तयार पार्ने र यस कार्यलाई करको दायरामा ल्याउने ।

४. बजार व्यवसायीहरूसंग सहकार्य गरी व्यवसाय दर्ता गर्ने प्रकृया थालनी गर्ने र अन्य सरोकारवालसंग छलफल एवं सहकार्य गरी व्यवसाय करसम्बन्धी आवश्यक कार्यविधि निर्माण गरी लागु गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

५. सबै वडाहरूमा करदाता शिक्षा कार्यक्रम प्रभावकारी ढंगले संचालन गरी कर चुहावटलाई न्यूनीकरण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

६. करको सम्भावना भएका शीर्षकमा करको दर निर्धारण नभएको र भविष्यमा असुल हुन सक्ने क्षेत्रमा दर निर्धारण भएको देखिएकोले करको दायरा तथा दरमा समय सापेक्ष हेरफेर गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

७. राजश्व तथा कर दस्तुर असुल गर्नका लागि वडाहरूमा घुम्ती सेवा चौमासिक/वार्षिक रुपमा संचालन गर्नुपर्ने ।

८. राजश्व शाखाको प्रशासनिक क्षामता वृद्धि गरि प्रभावकारी ढंगले कियाशिल गराउन श्रोत अनुमान समिति र राजश्व परामर्श समितीको भुमिका अझ बढी र प्रभावकारी बनाउन आवश्यक देखिन्छ ।

४.६ राजश्व प्रशासन तथा नीतिसम्बन्धी सवालहरु

उपरोक्त व्यवस्थालाई मध्यनजर गर्दा लालिगुराँस नगरपालिकाको हालको राजश्व परिचालनका सम्बन्धमा निम्न सवालहरू विद्यमान रहेको देखिन्छ ।

१. राजश्व प्रशासनसम्बन्धी सबै आवश्यक ऐन, नियम तथा कार्यविधिहरू तयार नहुनु
२. राजश्व प्रशासनका लागि सिप एवं क्षमताले प्रयुक्त कर्मचारी कमी हुनु
३. राजश्वसम्बन्धी अभिलेख समेटिएको वस्तुगत विवरण नहुनु
४. नयाँ स्रोतहरूको पहिचान र विद्यमान स्रोतहरूको दायरा विस्तारमा विशेष पहल नगर्नु
५. राजस्व असुलीमा राजनैतिक प्रतिवद्धता नदेखिनु ।

४.७ प्रभावकारी राजश्व परिचालनका प्रमुख पक्षहरु

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले नगरपालिकालाई उपलब्ध गराएको वित्तीय अधिकार अनुकुल राजश्व परिचालनमा सुधार ल्याउनको लागि करको दरमा हेरफेर गर तत्काल थप तथा योजनाबद्ध प्रयास थाल्नुपर्ने देखिन्छ । लालिगुराँस नगरपालिकाले राजश्व परिचालनका लागि तत्काल सम्बोधन गर्नुपर्ने संस्थागत सवालहरू देहाय बमोजिम रहेका छन् ।

४.४.१ कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्था

नेपालको संविधान तथा संघीय कानुनले प्रदान गरेका राजश्व अधिकारसम्बन्धी प्रावधानहरूको व्यवस्थित कार्यान्वयन र राजश्व परिचालनका लागि करको दायरा तथा दरमा परिमार्जन गरी विनियोजन ऐन, आर्थिक ऐन, नियमावली तथा विभिन्न कार्यविधिहरू समयमै अद्यावधिक गरी नगरसभाबाट पारित गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

४.४.२ उपयुक्त संगठन निर्माण

उपयूक्त मानव स्रोतको व्यवस्था, क्षमता विकास तालिम, कम्प्युटरीकृत राजश्व अभिलेख तथा सूचना प्रणाली सहित राजश्व परिचालनका लागि सुदृढ तथा छुट्टै राजश्व शाखाको व्यवस्था गर्नु पर्ने देखिन्छ । साथै वडा कार्यालयलाई केही शीर्षकहरूमा राजश्व असुलीको जिम्मेवारी दिइएकोले वडाका कर्मचारीहरूलाई आवश्यक तालिम दिई दक्ष बनाउन ुपर्ने देखिन्छ ।

४.४.३ तथ्याङ्कमा आधारित अभिलेख तथा स्रोतहरुको प्राथमिकीकरण

नगरपालिकाले तयार पारेको करको दायरा र दर रेटले सबै क्षेत्रलाई समेट्न नसकेकोले नगरपालिकाले संकलन गर्न सक्ने विभिन्न कर तथा गैह्र करका दायरा तथा दरहरूको विवरण आवधिक गर्नुपर्ने देखिन्छ । आगामी दिनहरूमा नयाँ स्रोतहरूको पहिचान तथा विद्यमान स्रोतहरूको दायरा विस्तार गर्दै राजश्व परिचालन चुस्त दुरुस्त पार्नु पर्दछ ।

४.४.४ विभिन्न आयमूलक कार्यक्रम

आफ्नो आन्तरिक आय वृद्धिका लागि विभिन्न संघ संस्थाहरूसंग समन्वय गरी विभिन्न किसिमका युवा अभिमुखीकरण, सीपमुलक तथा आयमुलक कार्यक्रमहरू संचालन गरी नगरमा ठुलो संख्यामा रहेका महिला तथा युवा जनसंख्यालाई उद्यमी वा अन्तर उद्यमीको रुपमा रुपान्तरण गरी नगरवासीहरुको कर तिर्न सक्ने क्षमता अभिवृद्धि गर्नुपर्ने हुन्छ । यसकालागि विद्यमान सम्पत्तिको परिचालन गरी व्यवसायीक सेवामुलक तथा आयमूलक कार्यक्रमहरू पनि सञ्चालन गर्न नीजि क्षेत्रसंग समन्वय गर्न आवश्यक देखिन्छ । घरेलु तथा साना उद्योग विकास समितिसंग समन्वय गरी लघु साना एवम मझौला उद्यमीहरूको सृजना गर्नुपर्ने देखिन्छ । नगर क्षेत्रमा संचालित व्यापार, पर्यटन, कृषि र व्यवावसाय लगायतका थप आयमुलक कार्यक्रमहरु संचालनमा गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

४.४.५ पारदर्शिता र जवाफदेहिता

प्रभावकारी राजश्व प्रशासनका लागि नगरपालिकाले प्रदान गर्ने वस्तु तथा सेवा गुणस्तरीय, पारदर्शी र नागरिक प्रति जवाफदेही हुन आवश्यक छ । जुन शीर्षकबाट आय आर्जन भएको हो सोही शीर्षकमा नै बढी खर्च गर्दा नगरवासीहरूमा राम्रो सन्देश जान सक्दछ । सकंलित राजश्व तथा खर्चको सार्वजनिक गर्नु पारदर्शिता अभिवृद्धिका लागि राम्रो प्रयास हुन सक्दछ ।

४.४.६ परिवर्तित व्यवस्था अनुसार राजश्व संकलन

परिवर्तित व्यवस्था अनुसार राजश्व संकलनको लागि कानूनी व्यवस्था गर्नु, त्यस बमोजिमको दररेट निर्धारण गर्नु, संकलनको लागि संस्थागत संयन्त्रको स्थापना गर्नु, बाँडफाँड हुने राजश्व शीर्षकहरूमा समन्वयात्मक तरिकाले राजश्व संकलन गर्नु, तत्काल गर्नुपर्ने महत्वपूर्ण कार्यको रुपमा रहेको छ ।

परिच्छेद पाँच : राजश्व सुधार कार्ययोजना

यस परिच्छेदमा सूचना विश्लेषण तथा सहभागितामूलक छलफलबाट तयार पारिएको लालिगुराँस नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना प्रस्तुत गरिएको छ। नगरपालिकाको राजश्वसम्बन्धी अधिकार, करको दायरा, दररेट संम्बन्धी सरोकारवालाहरूसंगको छलफलमा राजश्व सुधारका क्षेत्रहरूको पहिचान गरी निश्चित समयावधिमा गरिने जिम्मेवारी सहितको सुधारका क्रियाकलापहरू देहाय बमोजिम रहेको छ।

तालिका १५: राजस्व सुधार कार्ययोजना

सुधारका क्षेत्रहरू	सुधारका क्रियाकलापहरू	समयावधि	जिम्वेवारी
क. कर तथा गैह्र कर राजस्व			
सम्पत्ति कर	▪ सम्पत्ति कर कार्यन्वयव सम्बन्धि अभिमुखीकरण कार्यक्रम गर्ने ▪ सम्पत्ति कर कार्यान्वयनका लागि कार्य विधि तयार गरि नगर सभा वा कार्यपालिकाबाट पारित गर्ने	२०७९ असार मसान्त सम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत राजस्व परामर्श समिति नगर सभा, वडा कार्यालय
	▪ राजस्व शाखा अन्तर्गत रहने गरि सम्पत्ति कर इकाईको स्थापना तथा भौतिक सुविधा को व्यवस्था गर्ने	२०७९ साउनको पहिलो हफ्तासम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत राजस्व शाखा, वडा कार्यालय
	▪ असुल उपर गर्नको लागि सफ्टवेयर र विलिंग प्रणाली शुरु गर्ने		राजस्व शाखा, वडा कार्यालय
	▪ मालपोत (बक्यौता समेत) असुल गर्ने	२०७९ श्रावण १ देखि	
	▪ नगरपालिका भित्र रहेका वडाहरूमा माइकिङ, सभा,गोष्ठीहरू संचालन गरि जनचेतना जगाउने	२०७९ असार मसान्त सम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत,वडा कार्यालय
	▪ सम्पत्ति कर लागु भएपछि सो कर प्राप्त भए नभएकोसम्बन्धमा अधिकार प्राप्त अधिकारी तथा अनुगमन टोली बनाई वडा वडामा अनुगमन गर्ने	निरन्तर	नगरकार्यपालिका, राजस्व परामर्श समिति
	▪ सम्पत्ति कर लागू भएका नपा, गापाहरूको हरूको अवलोकन भ्रमण गर्ने	२०७९ फाल्गुण मसान्त सम्म	नगरकार्यपालिका, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व शाखा
	▪ नगरपालिका भित्र रहेका ब्यवसायीहरूको तथ्यांक अध्यावधिक गर्ने	२०७९ आषाढ मसान्त सम्म	राजस्व शाखा वडा कार्यालयहरू

सुधारका क्षेत्रहरू	सुधारका क्रियाकलापहरू	समयावधि	जिम्वेवारी
व्यवसाय कर	▪ व्यवसायीहरूलाई करसम्वन्धी सवै वडाहरुमा १ दिने सचेतना अभिमुखीकरण आयोजना गर्ने	२०७९ आषाढ मसान्त सम्म	राजस्व परामर्श समिति, वडा कार्यालय
	▪ दर्ता नभएका व्यवसायीलाई नगरपालिकामा दर्ताको लागि सार्वजनिक सञ्चार माध्यम मार्फत सूचना जारी गर्ने		
	▪ निर्धारित समय भन्दा ढिलो कर तिर्नेलाई जरिवाना तथा छिटो तिर्नेलाई प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्ने ।	निरन्तर, नगरसभा	नगरसभा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
सवारी कर	▪ नगरपालिका क्षेत्रमा रहेका साना सवारी (ठेला लगायत) को लगत संकलन गर्ने ▪ दर्ता नवीकरणको प्रकृया अगाडि बढाई कर संकलन गर्ने ▪ अन्य सवारी करको विषयमा प्रदेश कानुन र प्रदेश सरकारसँग समन्वय अनुसार गर्ने ।	२०७९ श्रावण १ देखि	प्रशासन शाखा, वडा कार्यालय
घर वहाल कर	▪ नगरपालिका भित्र रहेका वहालमा दिने घरधनीहरूको विवरण वडा कार्यालय मार्फत अध्यावधिक गर्ने ▪ घर वहालकर तिर्नका लागि घरधनीलाई प्रोत्साहित गर्ने ।	आ.व.०७८/७९ भित्र निरन्तर	प्रशासन शाखा, वडा कार्यालय
जडीबुटी, कवाडी, जिवजन्तु कर	▪ जडीबुटी निकासी वा पैठारी गर्ने, कवाडी कारोवार गर्ने, जिवजन्तु निकासी वा पैठारी गर्नेहरू संग राजस्व परामर्श समितिमा छलफल गरि उचित दर निर्धारण गरि कर संकलन गर्ने ।		२०७९ असार मसान्तसम्म
वहाल विटौरी शुल्क	▪ वहाल विटौरी लगाउन सकिने क्षेत्रहरूको निर्धारण गर्ने ▪ सार्वजनिक जग्गा, ऐलानी जग्गामा रहेका घरहरूकोसम्वन्धमा घरवालाहरू संग छलफल गरी करको शुल्क तोक्ने ▪ सार्वजनिक जग्गाहरू वार्षिक ठेक्का लगाई शुल्क असुली गर्ने ।	२०७९असार मसान्तसम्म	राजस्व परामर्श समिति नगरकार्यपालिका
व्यवसाय रजिष्ट्रेसन दस्तुर	▪ रजिष्ट्रेसन गर्नुपर्ने संघसंस्थाहरूको विवरण संकलन तथा अध्यावधिक गर्ने ▪ वडास्तरीय कर शिविरहरू संचालन गर्ने ।	२०७९ असार मसान्तसम्म	नगरकार्यपालिका र प्रशासन शाखा

सुधारका क्षेत्रहरू	सुधारका क्रियाकलापहरू	समयावधि	जिम्वेवारी
अचल सम्पत्ति मूल्यांकन शुल्क	▪ सम्पत्ति कर र अचल सम्पत्ति मूल्यांकन अभिलेखलाई एकत्रित गर्ने ▪ मूल्यांकन शुल्क दर आवश्यक मात्रामा पुनरावलोकन गर्ने ▪ वैदेशीक र वैंकिंङ प्रयोजनको रुपमा वर्गिकरण गर्ने ।	२०७९असार मसान्तसम्म	राजस्व परामर्श समिति राजस्व शाखा
पर्यटन सेवा शुल्क	▪ ऐतिहासिक, पर्यटकिय तथा अन्य धार्मिक स्थलहरू र ति क्षेत्रहरूको प्रचार प्रसार, विकास तथा सेवाहरूको व्यवस्थापन गरी पर्यटन शुल्क लगाउने ।	निरन्तर	राजस्व शाखा प्रशासन शाखा नगरकार्यपालिका
पुर्वाधार उपयोग शुल्क	▪ नगरपालिकाले निर्माण गरेका संरचना वा हस्तान्तरण भई आएको बाटो, धर्मशाला, सभागृहहरू लगायतमा शुल्क निर्धारण गरि उपयोग शुल्क लगाउने ।	२०७९ आषाढ मसान्त सम्म	नगरकार्यपालिका, राजस्व परामर्श समिति
नक्सा पास दस्तुर	▪ घर,टहरा ,कम्पाउण्ड नक्सापास दस्तुर कडाईका साथ अनिवार्य गर्नुपर्ने	निरन्तर	वडा कार्यालय नक्सापास शाखा नगरकार्यपालिका
	▪ नियमित अनुगमन र दण्ड जरिवाना लगाउने	हरेक तीन/तीन महिनामा	नक्सापास शाखा, राजस्व शाखा
	▪ अभिलेखिकरण प्रकृयालाई आगामी आ.व.सम्म कायम राख्ने	२०७८/०७९ सम्म	नक्सा शाखा
अन्य	▪ विभिन्न सेवा शुल्कहरूका दर निर्धारण गरि सेवा शुल्क लिने ।	२०७९ असार मसान्तसम्म	नगरसभा, राजस्व परामर्श समिति
ख. नयाँ क्षेत्र पहिचान तथा परिचालन			
सार्वजनिक सम्पत्तिको अभिलेखिकरण तथा परिचालन	▪ नगरपालिका क्षेत्र भित्रका सार्वजनिक जग्गाहरू, सार्वजनिक स्थलहरू, रुखबिरुवा अभिलेखिकरण गर्ने, संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्ने, सोको परिचालन संभाव्यता अध्ययन गर्ने ।	२०७९ असोज मसान्तसम्म	प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत नगरकार्यपालिका,नगर सभा सम्बन्धित वडा कार्यालयहरू
सम्भाव्य सुविधाको निर्माण, संचालन तथा व्यवस्थापन	▪ नगरपालिका को दीर्घकालिन आय स्रोत हुने गरी सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने ▪ कृषी तथा तरकारी बजार केन्द्र (हाट बजार) व्यवस्थित गर्ने	आ.व. ०७९/०८० देखि ०८१/०८२ मसान्तसम्म	नगरकार्यपालिका, सम्बन्धित वडाकार्यालय निजी क्षेत्र

सुधारका क्षेत्रहरू	सुधारका क्रियाकलापहरू	समयावधि	जिम्वेवारी
	▪ सार्वजनिक शौचालय निर्माण तथा व्यवस्थित गर्ने ▪ संघसंस्था तथा निजि क्षेत्रका स्कुलहरू आदिसंग छलफल गरी तिनिहरूलााई करको दायरामा ल्याउनें ▪ मेलापर्वहरूमा मनोरञ्जन गराउने व्यवसायीहरूलाई करको दायरामा ल्याउने ▪ धर्मशाला, सभाहल निर्माण गरि आय आर्जन गर्ने ▪ नगरपालिका को मुख्य बजार क्षेत्रमा वाइफाइ जोनको विकास गरि आय आर्जन वृद्धि गर्ने ▪ पार्किङ्ग स्थलहरुको निर्माण तथा व्यवस्थापन गर्ने ।		
महत्वपुर्ण धार्मिक तथा पर्यटकिय स्थलहको विकास, संरक्षण तथा प्रवर्द्धन	▪ नगरपालिका भित्र रहेका धार्मिक तथा पर्यटकिय स्थलहरूको विकास, संरक्षण तथा प्रवर्द्धनकका लागि गुरुयोजना बनाउने अध्ययन गर्ने ।	२०७९ चैत्र मसान्तसम्म	नगरपालिका कार्यपालिका, सम्बन्धित वडाकार्यालय निजी क्षेत्र
ग. राजस्व प्रशासन			
नीतिगत व्यवस्था	▪ राजस्व सुधार कार्ययोजना लगायत राजस्व ऐन तथा अन्य आवश्यक कार्यविधि तयार गरि नगरसभाबाट पास गर्ने ▪ राजस्व परामर्श समितिले पारित गरेका कर नीति लागु गर्ने ।	२०७९ आषाढ मसान्त भित्र	- प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत - नगरसभा
सांगाठनिक व्यवस्था	▪ नगरपालिकाको संगठनात्मक व्यवस्था अर्न्तगत राजस्व शाखामा आवश्यक कर्मचारीहरू व्यवस्था गर्ने ▪ राजस्व प्रशाासनका लागि आवश्यक भौतिक सुविधाहरू (कार्य स्थल, फर्निचर, ल्यापटप, प्रिन्टर, कम्प्युटर सफ्फट्वेयर आदि) ।	२०७९ आषाढ मसान्त भित्र	राजस्व परामर्श समिति प्रशासन शाखा
राजस्व संकलन तथा अभिलेख	▪ राजस्व अभिलेख सम्वन्धी सफ्टवेयर अध्यावधिक गर्ने, करदाताको विवरण सोही सफ्टवेयरमा इन्ट्री गर्ने ▪ राजस्व प्रशासनमा सफ्टवेयर तथा कम्प्युटरकृत प्रणालीमार्फत सेवा दिने व्यवस्था मिलाउने ।	२०७९ असार १५ भित्र	केन्द्र सरकार र कार्यपालिका
सूचना तथा पारदर्शिता	▪ सञ्चार माध्यमहरू (स्थानिय एफ एम रेडियो, टेलिभिजन) बाट कर तिर्ने प्रोत्साहित गर्ने सम्वन्धी सूचना सम्प्रेषण गर्ने ।	२०७९ आषाढ मसान्त भित्र	प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, वडा सचिवहरू

सुधारका क्षेत्रहरू	सुधारका क्रियाकलापहरू	समयावधि	जिम्वेवारी
	नगरपालिका र वडामा करको दररेट सहित नागरिक बडापत्र राख्ने ।	निरन्तर	
अनुगमन	▪ अनुगमन गरि छुटेका करदातालाई करको दायरामा ल्याउने	प्रत्येक तीन महिनामा	कार्यपालिका
पारदर्शिता	▪ मासिक रुपमा आय व्यायको सार्वजनिककरण गर्ने ▪ करदाताहरू सम्मिलित सार्वजनिक अन्तरक्रिया कार्यक्रम आयोजना गर्ने ।	नियमित	प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत
करदाता तथा कर्मचारी प्रोत्सहान कार्यक्रम	▪ करदातालाई सम्मान (बढि कर तिर्ने र नियमित तिर्नेलाई) ▪ कर्मचारीलाई राजस्व असुलीको आधारमा कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन गरी प्रोत्साहन गर्ने ।	वार्षिक रुपमा (नगर सभा गर्ने दिनमा)	प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत कार्यपालिका
समिक्षा र मूल्यांकन	▪ वार्षिक रुपमा समिक्षा तथा पुनरावलोकन गर्ने ।	चौमासिक रुपमा (आर्थिक वर्ष समाप्त भएको पहिलो चौमासिक)	प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत कार्यपालिका

परिच्छेद छ : आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण

यस परिच्छेदमा आगामी तीन आर्थिक वर्षहरूका लागि लालिगुराँस नगरपालिकाको राजस्व प्रक्षेपण गरिएको छ । महालेखा परीक्षकले स्वीकृत गरेको एकीकृत आर्थिक संकेत तथा वर्गीकरण र व्याख्या, २०७४ को आधारमा आय प्रक्षेपण गरिएको छ । नगरपालिकाको राजस्व अधिकार, हालको आय सङ्कलन अवस्था तथा राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन पश्चात् आय सङ्कलनमा पार्ने प्रभाव समेतलाई मध्यनजर गर्दै आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण गरिएको छ । यस प्रक्षेपणले लालिगुराँस नगरपालिकाको आय वजेट तर्जुमा गर्न सहयोग पुग्ने छ । पालिकाको बजेट प्रक्षेपण गर्दा विगत तीन वर्षमा प्राप्त बजेटलाई आधार मानिएको छ । जुन निम्न तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका १६: तीन बर्षको अनुमान र वास्तविक विवरण

राजश्व शिर्षक	०७६/७७		०७७/७८		०७८/७९	
	अनुमान	*वास्तविक*	*अनुमान*	*वास्तविक*	*अनुमान*	*वास्तविक*
संघिय सरकार						
समानीकरण अनुदान	८१७०००००	८१७०००००	८३८०००००	८३८०००००	८६५०००००	
शसर्त अनुदान	१८४०३००००	१८४०३००००	२३५६२४८१०	२२६५१५८१०	२३५१०००००	
विषेश अनुदान			१०००००००	१००००००००		
समपुरक अनुदान						
अन्य अनुदान						
प्रदेश सरकार						
समानीकरण अनुदान	६९७३०००	६९७३०००	६९६२०००	६९६२०००	४८७५०००	
शसर्त अनुदान	१५४९२०००	१५४९२०००	३४२८०००	३४२८०००	११८१५०००	
विषेश अनुदान						
समपुरक अनुदान			१००००००००	१००००००००	१००००००००	
अन्य अनुदान						
अन्तरसरकारी पूँजीगत अनुदान						
शसर्त पूँजीगत अनुदान						
विशेष पूँजीगत अनुदान						

६.१ राजश्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा राजश्व प्रक्षेपण

माथि उल्लेखित राजश्व सुधार कार्ययोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन भई नगरपालिकाले संकलन गर्ने आगामी तीन आर्थिक वर्षहरू (आ.व. २०७८।०७९ देखि २०८०।०८१सम्म) को आयको सम्भाव्यता लाई प्रक्षेपण गरिएको छ । यो आय अनुमान गर्दा राजश्व सुधार कार्ययोजनामा योजना गरिएका कृयाकलापहरूको आधारमा तयार गरिएको हो । प्रक्षेपणका लागि विगत आर्थिक वर्षको आयको प्रबृत्ति, राजस्व बृद्धि दर र राजस्व सुधार कार्य योजनाको कार्यान्वयले दायरा बढ्न गई सो बाट हुने योगदानको अनुमानलाई आधार लिईएको छ । नगरपालिकाले यस प्रक्षेपणलाई भविष्यमा वार्षिक बजेट अनुमानको लागि मार्ग दर्शनको रूपमा लिई आन्तरिक आय बृद्धि गर्दछ

भन्ने अनुमान गरिएको छ । राजस्व सुधार कार्य योजनाको आधारमा रहेर गरिएको आन्तरिक आयको प्रक्षेपणका मुलभूत मान्यताहरू यस प्रकार रहेका छन ।

सामान्य मान्यताहरुः

- नगरपालिकामा नयाँ क्षेत्र गाभिएसंगै आय संकलनको आधार (करको दायरा) स्वत: विस्तार भएको
- राजश्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन भए पश्चात्त नगरपालिकाको राजश्व प्रशासनमा सुधार आउने
- राजश्व प्रशासनमा सुधार आउनुले राजश्व संकलन प्रभावकारी हुने ।

उल्लेखित प्रक्षेपणका आधारमा रही आगामी तीन आर्थिक वर्षहरूका लागि प्रक्षेपित आय निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १७: तीन आर्थिक बर्षको लागि आय प्रक्षेपण

राजश्व शिर्षक	प्रक्षेपित आय (आ.व.)		
	०७९/८०	०८०/८१	०८१/८२
राजश्व तथा अनुदान	३७४,९२०,४९६	४१४,६९८,७५२	४५८,५९६,९०७
कर	१८,६८८,५२६	२२,८४३,५८५	२७,५५६,२२३
सम्पत्ती कर	१३,८९९,५४०	१७,३००,५५०	२१,१४८,६२०
अचल सम्पत्तीमा लाग्ने कर	१३,८९९,५४०	१७,३००,५५०	२१,१४८,६२०
ब्यक्तिगत सम्पत्तीमा लाग्ने वार्षिक कर			
संस्थागत सम्पत्तीमा लाग्ने वार्षिक कर			
सम्पत्ति कर	४,६९७,५००	६,१०६,७५०	७,९८५,७५०
भूमी कर (मालपोत)	४,७४५,०००	५,२१९,५००	५,७४१,४५०
खुद सम्पत्तिमा लाग्ने चालु कर			
घर बहाल कर	२,७४५,०४०	४,०९१,१००	५,३४९,९००
बहाल विटौरी शुल्क	१,७१२,०००	१,८८३,२००	२,०७१,५२०
वित्तीय र पूँजीगत कारोबारमा लाग्ने कर			
वित्तीय र पूँजीगत कारोबारमा लाग्ने कर			
वस्तु तथा सेवामा आधारित कर			
मुल्य अभिवृद्धि कर			
बाँडफाँड भई प्राप्त हुने मु.अ.कर			
अन्तःशुल्क			
बाँडफाँड भई प्राप्त हुने अन्तःशुल्क			
विशेष सेवामा लाग्ने कर			
स्वास्थ्य सेवा कर			
शिक्षा सेवा शुल्क : शैक्षिक संस्था			
शिक्षा सेवा शुल्क : वैदेशिक अध्ययन			
पुर्वाधार सेवाको उपयोग तथा सवारी साधनमा लाग्ने कर	१	१.१	१.२१
सवारी साधनमा कर (सवारी दर्ता, वार्षिक सवारी कर तथा पटके सवारी कर)			
पुर्वाधार सेवाको उपयोगमा लाग्ने कर	१	१.१	१.२१
मनोरंजन कर	१०४३७५	११४८१२.५	१२६२९३.७५
सिनेमा डकुमेन्ट्री			

विज्ञापन कर	१९३७५	२१३१२.५	२३४४३.७५
अन्य मनोरंजन कर	८५०००	९३५००	१०२८५०
अन्य कर	**४,६८४,६१०**	**५,४२८,२२१**	**६,२८१,३०८**
व्यवसायले भुक्तानी गर्ने	१,७८७,५००	२,०६२,५००	२,३३७,५००
व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर	८९४५००	११६२८५०	१५२०६५०
व्यवसाय कर	१५७९५३०	१७३७४८३	१९११२३१.३
रेडियो, एफ.एम. संचालन दस्तुर			
व्यवसाय बाहेक अन्यले भुक्तानी गर्ने			
चालक अनुमती पत्र, सवारी दर्ता किताब सम्बन्धी दस्तुर			
कृषि तथा पशुजन्य कारोवारमा लाग्ने कर			
कृषि तथा पशुजन्य वस्तुको व्यवसायिक कारोवारमा लाग्ने कर			
ओखेटोपहारमा लाग्ने कर			
अन्य कर	**२११५४०**	**२३२६९४**	**२५५९६३.४**
अन्य कर (कवाडी कर)	२११५४०	२३२६९४	२५५९६३.४
अनुदान	**३४०,५७९,८५६**	**३७४,६३७,८४२**	**४१२,१०१,६२६**
द्धिपक्षीय वैदेशिक अनुदान			
द्धिपक्षीय वैदेशिक चालू अनुदान			
द्धिपक्षीय वैदेशिक चालू अनुदान			
द्धिपक्षीय वैदेशिक पुँजीगत अनुदान			
द्धिपक्षीय वैदेशिक पुँजीगत अनुदान			
बहुपक्षीय वैदेशिक अनुदान			
बहुपक्षीय वैदेशिक चालु अनुदान			
अन्तरसरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त चालु अनुदान			
गैह्र सरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त चालु अनुदान			
बहुपक्षीय वैदेशिक पूँजीगत अनुदान			
अन्तरसरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त पूँजीगत अनुदान			
गैह्र सरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त पूँजीगत अनुदान			
अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरण	**३४०,५७९,८५६**	**३७४,६३७,८४२**	**४१२,१०१,६२६**
अन्तरसरकारी अनुदान	**३४०,५७९,८५६**	**३७४,६३७,८४२**	**४१२,१०१,६२६**
समानिकरण अनुदान	९९,८३८,२००	१०९,८२२,०२०	१२०,८०४,२२२
शसर्त अनुदान	२१८,८०६,४४९	२४०,६८७,०९४	२६४,७५५,८०४
विषेश अनुदान	१०,९५१,८१७	१२,०४६,९९८	१३,२५१,६९८
समपुरक अनुदान	१०,९८३,३९०	१२,०८१,७२९	१३,२८९,९०२
अन्य अनुदान			
अन्तरसरकारी पूँजीगत अनुदान			
शसर्त पूँजीगत अनुदान			
विशेष पूँजीगत अनुदान			
अन्य राजश्व	**१५,६५२,११४**	**१७,२१७,३२५**	**१८,९३९,०५८**
सम्पत्तिबाट प्राप्त आय			
ब्याज			

वित्तीय निकायबाट प्राप्त ब्याज			
ब्यापारिक निकायबाट प्राप्त ब्याज			
औद्योगिक निकायबाट प्राप्त ब्याज			
सेवामुलक निकायबाट प्राप्त ब्याज			
अन्य निकायबाट प्राप्त ब्याज			
लाभांश			
वित्तीय निकायबाट प्राप्त लाभांश			
ब्यापारिक निकायबाट प्राप्त लाभांश			
औद्योगिक निकायबाट प्राप्त लाभांश			
सेवामुलक निकायबाट प्राप्त लाभांश			
अन्य निकायबाट प्राप्त लाभांश			
भाडा तथा रोयल्टी	**४२३,३६५**	**४६५,७०२**	**५१२,२७२**
सरकारी सम्पत्तीको बहालबाट प्राप्त आय	४२३,३६५	४६५,७०२	५१२,२७२
क्यासिनोबाट प्राप्त रोयल्टी	०	०	०
अन्य स्रोतबाट प्राप्त बाँडफाँड नहुने रोयल्टी	०	०	०
राजश्व बाँडफाँडबाट प्राप्त आय	**३,७२०,२८१**	**४,०९२,३०९**	**४,५०१,५४०**
वन रोयल्टी			
खानी रोयल्टी			
जलस्रोत रोयल्टी			
पर्वतारोहण रोयल्टी			
पदयात्रा रोयल्टी			
पर्यटन सेवा शुल्क रोयल्टी			
घरजग्गा रजिष्ट्रेशन रोयल्टी	३,६२०,२८०	३९८२३०८	४३८०५३८.८
सवारी साधन कर (पार्किङ शुल्क)	१०००००	११००००	१२१०००
अन्य बाँडफाँड हुने राजश्व	१	१	१
बस्तु तथा सेवा बिक्रिबाट प्राप्त रकम	**१०७,२५२**	**११७,९७७**	**१२९,७७५**
बस्तु तथा सेवा बिक्रिबाट प्राप्त रकम	**१०७२५२**	**११७९७७.२**	**१२९७७४.९२**
कृषी उत्पादनको बिक्रिबाट प्राप्त रकम			
सरकारी सम्पत्ती बिक्रिबाट प्राप्त रकम			
अन्य बिक्रिबाट प्राप्त रकम	१	१	१
निजी धारा बापतको शुल्क			
खानेपानी, नहर तथा कुलो उपयोग बापतको शुल्क			
विद्युत्त सेवा शुल्क			
अन्य सेवा शुल्क	१०७२५१	११७९७६.१	१२९७७३.७१
प्रशासनिक सेवा शुल्क	**४७६,००१**	**५२३,६०१**	**५७५,९६१**
न्यायिक दस्तुर	१	१	१
शिक्षा क्षेत्रको आम्दानी			
परीक्षा शुल्क			
यातायात क्षेत्रको आम्दानी			
अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क	४७६,०००	५२३,६००	५७५,९६०
दस्तुर	**१०,२२६,२१२**	**११,२४८,८३३**	**१२,३७३,७१७**
पार्किङ शुल्क	१००,०००	११०,०००	१२१,०००

नक्सापास दस्तुर	६,८६४,९०१	७,५५१,३९१	८,३०६,५३०
सिफारिश दस्तुर	२,१०१,४०१	२,३११,५४१	२,५४२,६९५
व्यक्तिगत घटना दर्ता दस्तुर	१८८५०	२०,७३५	२२,८०९
नाता प्रमाणित दस्तुर	९२०६०	१०१,२६६	१११,३९३
मुल्यांकन दस्तुर	५०००००	५५०,०००	६०५,०००
अन्य दस्तुर	५४९,०००	६०३,९००	६६४,२९०
दण्ड, जरिवाना र जफत	**१५०,००१**	**१६५,००१**	**१८१,५०१**
दण्ड, जरिवाना र जफत	**१५०,००१**	**१६५,००१**	**१८१,५०१**
न्यायिक दण्ड, जरिवाना र जफत	१	१.१	१.२१
प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत	१५००००	१६५०००	१८१५००
अनुदान बाहेकको हस्तान्तरण			
चालु हस्तान्तरण			
चालु हस्तान्तरण	१	१.१	१.२१
पूँजीगत हस्तान्तरण			
पूँजीगत हस्तान्तरण			
विविध राजश्व			
चालु दावी तथा अन्य शुल्कहरु			
बीमा दावी प्राप्ती			
अन्य राजश्व	५४९,००२	६०३,९०२	६६४,२९२
प्रदुषण नियन्त्रण शुल्क			
साना सवारी कर	५४९,०००	६०३,९००	६६४,२९०
लागत सहभागिता	१	१	१
अन्य राजश्व (विविध आय)	१	१	१
पूंजीगत राजश्व			
सरकारी घर, जग्गा, गुडविल बिक्रीबाट प्राप्त आय			
बेरुजु			
बेरुजु			
बेरुजु			
बेरुजु			
दायित्व			
आन्तरिक दायित्व			
खुद आन्तरिक ऋण			
ऋण पत्र मार्फत् प्राप्त ऋण			
अन्य आन्तरिक सरकारबाट प्राप्त ऋण			
अन्य संघ संस्थाबाट प्राप्त ऋण			
वाह्य वित्तिय दायित्व			
खुद वैदेशिक ऋण			
वैदेशिक ऋणको प्राप्ति			
जम्मा राजश्व, अनुदान तथा दायित्व	३७४,९२०,४९६	४१४,६९८,७५२	४५८,५९६,९०७

६.२ आगामी तीन आर्थिक वर्षको आय प्रक्षेपण

नगरपालिकाहरुले स्थानीय सरकारको रुपमा राज्य पुर्नसंरचना गठन भएसगै अधिकार प्राप्त गरेको छ । यस अध्ययन प्रतिवेदनमा बदलिंदो परिवेश अनुसार राजश्वपरिचालनका क्षेत्रमा गर्नुपर्ने कृयाकलापहरूको पहिचान र योजनाका साथमा अगामी आर्थिक तीन वर्षहरूमा संकलन हुन सक्ने राजश्वको प्रक्षेपण गरिएको छ । सारांशमा राजश्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयन पश्चात नगरपालिकाको आय संरचनालाई तलको तालिकामा दिईएको छ । राजश्व बाँडफांडको प्रक्षेपण गर्दा हाल बाँडफाँड भई आएका स्रोतहरूको मात्र प्रक्षेपण गरिएकाले भविष्यमा नगरपालिकाले राजश्व आयमा उल्लेख गरिएभन्दा बढी आय प्राप्तहुने अवस्था रहेको छ ।

तालिका १८: नगरपालिकाको आय संरचना

क्र.सं.	शिर्षक	आ.व. (आय रु. हजारमा)		
		०७९/८०	०८०/८१	०८१/८२
१	आन्तरिक आय	३०,६२०	३५,९६९	४१,९९४
२	राजश्व बाँडफाँडबाट प्राप्त आय	३,७२०	४,०९२	४,५०२
३	अनुदान	३४०,५८०	३७४,६३८	४१२,१०२
जम्मा		३७४,९२०	४१४,६९९	४५८,५९७

राजस्व सुधार कार्ययोजनाले औंल्याएका करका क्षेत्रहरुमा आवश्यक सुधार तथा कार्यान्वयन गर्न सकिए **लालिगुराँस** नगरपालिकालाई आगामी ३ वर्षमा प्राप्त हुने आन्तरिक आय वापतको रकम तलको ग्राफचित्रमा प्रक्षेपण गरिएको छ ।

चित्र नं. ५: नगरपालिकाको आगामी तीन वर्षको आन्तरिक आय प्रक्षेपण

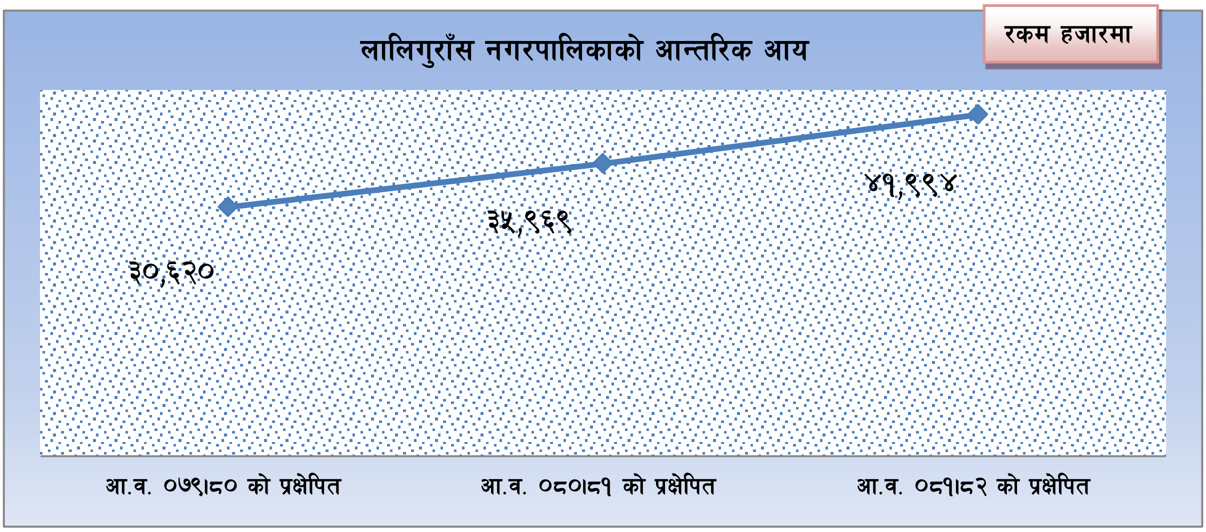

परिच्छेद सात : अपेक्षित नतिजा

नगरपालिकालाई राजश्व संकलन अधिकार उल्लेख्य रुपमा प्रदान गरिएता पनि नगरपालिकाको दायरा अधिक देखिदैन । नगरपालिकाले आफ्नो अधिकार क्षेत्रका सम्भाव्य सबै कर, शुल्क तथा दस्तुर संकलन गर्ने प्रयास गरेको देखिन्छ । सिमित साधन र श्रोतका कारण राजश्व प्रशासन प्रभावकारी हुन नसक्ने भएकोले तत्काल राजश्व बृद्धिमा योगदान पुऱ्याउन मद्दत गर्ने केहि महत्वपुर्ण र प्रभावकारी श्रोतहरूको संकलन तर्फ ध्यान दिनु उपयुक्त देखिन्छ । साथै राजश्व सुधार कार्य योजनामा उल्लेख भएका क्रियाकलापहरूलाई पनि प्राथमिकीकरण गरी कार्यान्वयन गर्नु उचित हुन्छ । नगरपालिकाले राजश्वको प्रभावकारी संकलनका लागि प्राथमिकताका आधारमा तत्काल जोड दिनुपर्ने राजश्वका शीर्षकहरू निम्नानुसार छन ।

- सम्पत्तिकर
- व्यवसाय कर
- बहाल कर
- नक्सापास दस्तुर

उपरोक्त करको प्रभावकारी संकलनकालागि प्राथमिकताका आधारमा गर्नु पर्ने क्रियाकलापहरू निम्नानुसार छन् :

- आवश्यक जनशक्ति तथा छुट्टै भौतिक सुविधा सहितको राजश्व शाखा स्थापना गर्ने
- सम्पत्तिकर वैज्ञानिक ढङ्गले लागु गर्ने
- तथ्याङ्क संकलन र अद्यावधिक गर्ने ।

नगरपालिकालाई राजस्व संकलन अधिकार उल्लेख्य रुपमा प्रदान गरिएकोले नगरपालिकाको दायरा अधिक देखिन्छ । नगरपालिकाले आफ्नो अधिकार क्षेत्रका सम्भाव्य सबै कर, शुल्क तथा दस्तुर संकलन गर्ने प्रयास गरेको देखिदैन । यस कारण राजस्व प्रशासन प्रभावकारी हुन नसक्ने भएकोले तत्काल राजस्व बृद्धिमा योगदान पुऱ्याउन मद्दत गर्ने केहि महत्वपुर्ण र प्रभावकारी श्रोतहरूको संकलनतर्फ ध्यान दिनु उपयुक्त देखिन्छ । साथै राजस्व सुधार कार्य योजनामा उल्लेख भएका क्रियाकलापहरूलाई पनि प्राथमिकीकरण गरी कार्यान्वयन गर्नु उचित हुन्छ । नगरपालिकाले प्रभावकारी संकलनमा प्राथमिकताका आधारमा तत्काल जोड दिनुपर्ने राजस्वका शीर्षकहरू निम्नानुसार छन् ।

- सम्पत्तिकर
- व्यवसाय कर
- घर बहाल कर
- नक्सापास दस्तुर

त्यसैगरी, **लालिगुराँस** नगरपालिकाले राजस्व बृद्धि एवं करको प्रभावकारी संकलनका लागि प्राथमिकताका आधारमा निम्नानुसारका क्रियाकलापहरू गर्न सिफारिस गरिन्छ ।

- करसचेतनासम्वन्धी कार्यक्रमहरु तय गरी कार्यान्वयन गर्ने
- आवधिक रुपमा उद्योगी तथा व्यवसायीहरुसँग कर राजस्वसम्बन्धी विषयमा छलफल तथा अन्तरक्रिया गर्ने
- पूर्वाधार विकासका क्षेत्रमा लगानीलाई प्रवर्धन र प्रोत्साहन गर्न सार्वजनिक नीजि साँझेदारी नीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा जोड दिने
- आवश्यक जनशक्ति तथा भौतिक सुविधा सहितको राजस्व शाखा गठन गर्ने
- राजश्व आम्दानीका सम्भावना रहेका श्रोतहरुको खोजि गर्ने, तथ्यांक संकलन र अद्यावधिक गर्ने
- बहाल विटौरी करका क्षेत्रहरुको पहिचान र ठेक्का निर्धारण गर्ने

- कर चुक्ता विना सेवा सुविधा नगराउने व्यवस्थाको प्रभावकारी तवरले कार्यान्वयन गर्ने
- करदाताहरूलाई नियमित रुपमा पत्र, एसएमएस वा विद्युतिय सूचना पठाउन
- आन्तरिक राजश्व कार्यालयसंगको समन्वयमा व्यवसाय कर असुलीलाई प्रभावकारी बनाउने
- नक्सापास प्रकृयालाई सरलिकृत गर्दै यसबाट आय स्रोत वृद्धिमा ध्यान दिनु पर्ने र भौगोलिक सूचना प्रणाली र राजश्व शाखा बीच निकटतमसम्बन्ध स्थापना गर्ने । साथै नक्सा पास विवरण, बहालकर र व्यवसाय करलाई समेत कम्प्युराइज्ड गर्ने
- लेखा प्रणालीलाई व्यवस्थित गरी पेश्की नियन्त्रण, प्रोदभावी लेखा प्रणाली कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापन र स्थीर सम्पत्तिहरूको संरक्षण र परिचालन गर्ने ।

परिच्छेद आठः कार्ययोजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

स्थानीय सरकार संचालन ऐनको व्यवस्था अनुसार राजस्व परामर्श समितिलाई राजस्वका स्रोत, दायरा तथा दरको विश्लेषण गरी आय अनुमान गर्ने र स्रोत अनुमान तथा वजेट सीमा निर्धारण समितिलाई आगामी ३ आर्थिक बर्षको आय अनुमान गर्ने कार्यमा यो राजस्व सुधार कार्ययोजनाले सहयोग गर्दछ । यसै सन्दर्भमा प्रस्तुत कार्ययोजना हरेक आर्थिक बर्षको फाल्गुण महिनासम्ममा राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गरी सम्बन्धीत समितिलाई उपलब्ध गराएमा समितिबाट गरिने निर्णयहरूका लागि आवश्यक आधार हुनेछ । राजस्व सुधारका नीति, क्रियाकलापहरू तथा वजेट अनुमान पश्चात् राजस्व सुधार कार्ययोजना अनुसारका क्रियाकलापहरू संचालन भए नभएको तथा अनुमान अनुसार आय असुली भएको नभएको सम्वन्धमा नियमित रुपमा अनुगमन गर्ने, आगामी आर्थिक बर्षको आय प्रक्षेपणको लागि त्यस अवधिसम्मको क्रियाकलाप तथा आय असुली अवस्थाको मूल्याङ्कन गर्ने तथा आर्थिक बर्ष सम्पन्न भएपछि सो आर्थिक बर्षको लागि तय गरिएको क्रियाकलापहरू तथा आय असुली अवस्थाको मूल्याङ्कन गर्न आवश्यक हुन्छ ।

यस राजस्व सुधार कार्य योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको लागि निम्न चार तहको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको व्यवस्था सिफारिश गरिएको छ ।

(क) कार्यालय स्तरको अनुगमन

यो स्तरको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको लागि प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व शाखा तथा अन्य सम्वन्धित शाखाका प्रतिनिधिहरूलाई जिम्मेवार वनाउनु पर्दछ । स्थानीय सरकारले कम्तिमा महिनामा एक पटक बैठक वसी योजनाको कार्यान्वयनको अवस्था तथा असुली अवस्थाको अनुगमन गरी लक्ष हासिल गर्नेतर्फ आवश्यक कार्यगत निर्णयहरू गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्दछ ।

(ख) राजस्व परामर्श समितिवाट अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

राजस्व परामर्श समितिले चौमासिक रुपमा राजस्व सुधार योजनाको कार्यान्वयनको अवस्था, आय सङ्कलनको अवस्थाको नियमिति अनुगमन गरी कार्यपालिकालाई आवश्यक परामर्श प्रदान गर्ने कार्य यस अन्तर्गत पर्दछ । त्यसैगरी आगामी आर्थिक बर्षको लागि आयको अनुमान गर्ने कार्य, पूर्व भएका कार्यको मूल्याङ्कन गरी स्रोत, दर तथा दायरामा सुधारको लागि क्रियाकलाप सिफारिश गर्ने र त्यसको आधारमा आयको अनुमान गर्नु पर्दछ । यसका अतिरिक्त आर्थिक बर्षको समाप्ती पश्चात् राजस्व सुधार योजनाको समिक्षा गरिन्छ ।

(ग) कार्यपालिकावाट अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

कार्यपालिकाको बैठकले राजस्व परामर्श समितिवाट प्रस्तुत गरेका सुझावहरूलाई छलफलमा ल्याई आवश्यक निर्णय गर्ने कार्य यस अन्तर्गत पर्दछ । छलफलको क्रममा राजस्व सुधार योजना तथा आय असुली अवस्थाको समिक्षा गरी आवश्यक नीतिगत तथा कार्यगत निर्णय गर्नु आवश्यक भएमा निर्णय गरिन्छ ।

(घ) वाह्य अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयनमा सहजिकरण गर्न चाहने संघीय मामला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग, प्रदेश मन्त्रालय, दातृ निकायहरू आदिले अनुगमनको लागि सहयोग प्रदान गर्न सक्नेछन् । यस्तो अनुगमन प्रणालीको स्थापनाले स्थानीय सरकारको अनुगमन तथा प्रतिवेदन गर्ने क्षमतामा विकास हुनेछ । राजस्व प्रशासनसँग सम्वन्धित तथ्यांक वाहेक योजना कार्यान्वयन प्रक्रियाको अनुगमन तथा करदाताहरूको अनुभुति सङ्कलन पनि अनुगमनको मूख्य विधि हुन सक्नेछ ।

(ङ) **कार्ययोजना परिमार्जन गर्नुपर्ने**

राजश्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन गरेको विगतको अनुभव, श्रोत व्यवस्थापन तथा परिचालन गर्दा आएका समस्याहरुलाई राजस्व सुधार समितिले विस्तृत रुपमा नियमित छलफल गर्नु पर्दछ । छलफल गर्दा भावी दिनको लागि समय सापेक्ष बार्षिक रुपमा कार्ययोजना परिमार्ज गर्दै लग्नु पर्दछ ।

अनुसूचीहरूः

अनुसूची १ – सूचना संकलन फारम [१]

१. नगरपालिकाको संक्षिप्त परिचय तथा हालको अवस्था

संक्षिप्त परिचय

- नामाकरण
- घरधुरी तथा जनसंख्या
- क्षेत्रफल तथा वडा विभाजन
- प्रसिद्ध स्थलहरु

मुख्य पूर्वाधारको अवस्था

- सडक, बाटो, पुल
- बिजुली
- खानेपानी तथा सिंचाई
- सार्वजनिक भवन तथा पूर्वाधारहरु
- फोहरमैला व्यवस्थापन (फोहरको परिमाण र व्यवस्थापनको अवस्था)

आर्थिक अवस्था

- उद्योग, व्यवसाय तथा कलकारखाना
- मुख्य व्यापारिक केन्द्रहरु
- प्राकृतिक तथा पर्यटकीय सम्पदा

२. नगरपालिकाको संगठन तथा राजस्व प्रशासन

हालको संगठन संरचना

- कर्मचारीहरुको विवरण

क्र.सं.	पद	स्वीकृत दरबन्दी	पदपुर्ति	
			स्थायी	करार
१				
२				
३				
४				
५				
६				
७				
८				
९				
१०				
११				
१२				
१३				
१४				
१५				
१६				
१७				

भौतिक सुविधाहरु

- कार्यालयका भवनहरु
- सवारी साधन
- फर्निचर, कम्प्युटर, प्रिन्टर

<u>राजस्व शाखा तथा राजस्व प्रशासन</u>

- राजस्व शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरुको विवरण

क्र.सं.	नाम	पद	जिम्मेवारी
१			
२			
३			
४			
५			
६			
७			

- कार्यकक्ष तथा कार्य स्थलको पर्याप्तता
- फर्निचर, कम्प्युटर, प्रिन्टर तथा अन्य भौतिक सुविधाहरु
- राजस्व सम्बन्धी डाटा बेस, राजस्व प्रशासनमा सफ्टवेयर र त्यसको प्रयोग
- कम्प्यूटर विलिङ्ग प्रणालीको प्रयोग

३. नगरपालिकाको आय (आन्तरिक तथा वाह्य) सम्बन्धी विवरण

- विगत तीन आर्थिक वर्षहरु (२०७५/७६, २०७६/७७ र २०७७/७८) को यथार्थ आय विवरण
- चालु आर्थिक वर्षको (२०७८/७९) को अनुमानित/बजेट विवरण र गत चौमासिकको यथार्थ विवरण
- चालु आर्थिक वर्षका लागि नगर सभाले पारित गरेको कर, शुल्क तथा दस्तुरका दरहरु

<u>अन्य दस्तावेज तथा सूचनाहरु</u>

- निर्वाचित पदाधिकारीहरुको विवरण
- नगर सभाले पारित गरेको आर्थिक ऐन
- राजस्वसँग सम्बन्धित अन्य नीति तथा कार्यक्रमहरु
- नगरपालिकाको बस्तुस्थिति विवरण (Profile)
- राजस्व परिचालनका लागि भएका प्रभावकारी प्रयासहरु

अनुसूची २ – सूचना संकलन फारम [२]

क) राजस्व तर्फ

१) सम्पति कर

- सम्पत्ति कर कार्यान्वयन प्रारम्भ भएको आर्थिक बर्षः
- जम्मा करदाता सङ्ख्या:
- गत आर्थिक बर्षमा उठेको जम्मा रकम रुः
- चालु आर्थिक बर्षको वार्षिक लक्ष्य रुः
- चालु आर्थिक बर्षको गत महिनासम्म उठेको रकम रुः
- अधिकतम र न्यूनतम कर तिर्ने व्यक्तिले कति तिरेका छन्? अधिकतम रुः न्यूनतम रुः
- गत आर्थिक बर्षसम्मको बक्यौता रकम रुः

२) भूमिकर (मालपोत)

- नगरपालिका भित्रको जम्मा खेतीयोग्य जग्गाको कूल क्षेत्रफलः (पालिकामा तथ्याङ्क उपलब्ध नभए मालपोत वा नापी कार्यालयबाट प्राप्त गर्न सकिने)
- गत आ.ब. मा उठेको रकम रुः
- गत आ.ब.सम्मको जम्मा बक्यौता रकम रुः

३) व्यवसाय कर

- दर्ता भएका व्यबसायिक फर्मको सङ्ख्या:
- गत आ.ब. मा उठेको जम्मा रकम रुः
- चालु आ.ब.को वार्षिक लक्ष्य रुः
- चालु आ.ब. को गत महिनासम्म उठेको रकम रुः
- अधिकतम र न्यूनतम कर तिर्ने व्यक्तिले कति तिरेका छन् ? अधिकतम रुः न्यूनतम रुः
- गत आ.ब.सम्मको बक्यौता रकम रुः
- दर्ता हुन बाँकी रहेका फर्मको सङ्ख्या रुः

क्र.सं.	व्यापार व्यवसायको विवरण	साना लगानी	मझौला लगानी	ठूला लगानी	कैफियत
१	उद्योग				
२	वित्तीय संस्था (बैंक, विकास बैंक, सहकारी विमा, आदि)				
३	व्यापारिक भवन, मल, निजी अस्पताल, संस्थागत कलेज विद्यालय				
४	डिलर तथा थोक विक्रेता				
५	अन्य व्यवसाय				

४) व्यवसाय वहाल कर

- संस्थागत रुपमा (बैंक, सरकारी, नीजि विद्यालय, सरकारी कार्यालय आदिलाई) भाडामा दिएका घरहरुको सङ्ख्या: औषत मासिक घर भाडा रकम रुः
- व्यवसायिक फर्म (पसल, होटेल, रेष्टुरेन्ट आदि) लाई भाडामा दिएका घरहरुको सङ्ख्या: औषत मासिक घर भाडा रकम रुः
- आवासिय प्रयोजनका लागि भाडामा दिएका घरको सङ्ख्या: औषत मासिक घर भाडा रकम रुः
- चालु आ.ब.को वार्षिक लक्ष्य रुः
- चालु आ.ब. को फाल्गुण महिनासम्म उठेको रकम रुः

५) जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर

- जडिबुटी सङ्कलन गर्ने व्यबसायीको सङ्ख्या: सङ्कलन हुने जडिबुटीको औषत परिमाणः के.जी.
- प्रति के.जी. जडिबुटी करको दरः चालु आ.ब.को लक्ष्यः

क्र.सं.	वस्तुहरु	ईकाई	कुल सङ्कलन परिणाम	अनुमानित मुल्य
क	**जडिवुटी जन्य वस्तुहरु**			
ख	**कवाडी जन्य वस्तुहरु**			
ग	**जीवजन्तु**			

ख) गैर कर राजस्व तर्फ

१) सिफारिश/प्रमाणित दस्तुर (वडा र पालिकाबाट गरिने सबै किसिमका)

- गत आ.ब. मा सबै गरिएको सिफारिश प्रमाणितको सङ्ख्या:
- सिफारिश/प्रमाणित दस्तुरको न्यूनतम दरः सिफारिस/प्रमाणित दस्तुरको अधिकतम दरः
- गत आ.ब. मा प्राप्त यथार्थ आय रुः
- चालु आ.ब.को वार्षिक लक्ष्य रुः
- चालु आ.ब. को फाल्गुण महिनासम्म उठेको रकम रुः
- वार्षिक रुपमा दर्ता र नविकरण सम्बन्धी सेवाको विबरणः

क्र.स.	सेवाको किसिम	सङ्ख्या	दस्तुरको दर	सङ्कलन हुनसक्ने कुल राजस्व	गत आ.ब मा प्राप्त रकम
१	एफ एम रेडियो				
२	घ वर्गको निर्माण व्यवसायी ईजाजत				
३	विद्यालय स्थापना				
४	पत्रपत्रिका				
५	व्यापारिक फर्म				
६	सहकारी				
७	अन्य				
	जम्मा				

२) भवन निर्माण अनुमति दर

- वार्षिक रुपमा निर्माण हुने नयाँ घरको सङ्ख्या:
- नक्शापास प्रकृयामा आउने गरेका घरहरुको प्रतिशतः
- नक्शापास दस्तुरको दर प्रतिवर्ग फीटः
- गत आ.ब. मा पास भएका नक्सा सङ्ख्या: दस्तुर बापतको यथार्थ आयः
- चालु आ.ब.को वार्षिक लक्ष्य रुः
- चालु आ.ब. को फाल्गुण महिनासम्म उठेको रकम रुः

३) सेवा शुल्क

क्र.स.	सेवाको किसिम	दर	सेवाग्राहीको सङ्ख्या	सङ्कलन हुनसक्ने कुल राजस्व	गत आ.ब मा प्राप्त रकम
१	हाटबजार				
२	पार्किङ				
३	बहाल बिरौटी शुल्क				
४	फोहोरमैला व्यवस्थापन (सरसफाई)				
५	सडक बत्ति				
६	शौचालय				
७	पार्क				
८	पर्यटकिय स्थल				
९	सडक, बसपार्क				
१०	अचल सम्पति मूल्याङ्कन				
जम्मा					

४) **बिक्री**

क्र.स.	**सम्पतिको किसिम**	**EIA/IEE प्रतिवेदन अनुसारको परिणाम**	**दर**	**सङ्कलन हुनसक्ने कुल राजस्व**	**गत आ.व. मा प्राप्त रकम**	**चालु आ.व. को ठेक्का रकम**
१	ढुंगा गिट्टी वालुवा माटो स्लेट अन्य					
२	टेण्डर फर्म (बार्षिक सङ्ख्या)					
३	पुस्तक वा नक्शा (सङ्ख्या)					
४	अन्य सम्पति					
जम्मा						

५) **सम्पति भाडा**

क्र.स.	**सम्पतिको किसिम**	**परिणाम**	**दर**	**सङ्कलन हुनसक्ने कुल राजस्व**	**गत आ.व. मा प्राप्त रकम**	**चालु आ.व. को अनुमान**
१	मेसिन औजार					
२	घर वा जग्गा वा पोखरी					
३	अन्य सम्पति					
जम्मा						

६) **दण्ड जरिवाना**

क्र.स.	**दण्ड जरिवानाको किसिम**	**परिणाम**	**दर**	**सङ्कलन हुनसक्ने कुल राजस्व**	**गत आ.व. मा प्राप्त रकम**	**चालु आ.व. को अनुमान**
१	नक्शा पास					
२	छाडा गाईवस्त/पशु					
३	सडक वा सडक पेटी					
४	फोहोरमैला					
	अन्य					

७) सवारी साधन कर (टेम्पो, जिप, ट्रक, टिपर, भ्यान, माईक्रोबस, मिनिबस/बस)

क्र.स.	सवारी साधनको किसिम	सङ्ख्या	दर	सङ्कलन हुनसक्ने कुल राजस्व	गत आ.व. मा प्राप्त रकम	चालु आ.व. को अनुमान
१	टेम्पो					
२	जिप					
३	मिनिट्रक					
४	ट्रक					
५	टिपर					
६	भ्यान					
७	माईक्रोबस					
८	मिनिबस					
९	बस					
	अन्य					

८) प्रदेशसँग बाँडफाँड हुने राजस्व

क्र.स.	राजस्वको किसिम	परिणाम	दर	सङ्कलन हुनसक्ने कुल राजस्व	गत आ.व. मा प्राप्त रकम	चालु आ.व. को अनुमान
१	सवारी साधन कर					
२	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क					
३	मनोरञ्जन कर (करदाता)					
४	विज्ञापन कर (करदाता)					
	अन्य					

९) नगरपालिकाको स्वामित्तमा रहेको जग्गा र यसको हालको उपयोग सम्बन्धी विवरणः

१०) नगरपालिकामा सार्वजनिक, पर्ति ऐलानी जग्गा र यसको हालको उपयोगको अवस्थाः

११) नगरपालिका क्षेत्रभित्रका महत्वपूर्ण पर्यटकिय र धार्मिक स्थलहरु सम्बन्धी विवरणः

१२) आन्तरिक आयका अन्य कुनै थप संभाव्य स्रोत भएमा सोको विवरणः

नगरपालिका आय स्रोतहरु तथा हालको अवस्था

क्र. सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण	सङ्कलन भएको/नभएको	दर निर्धारणको अवस्था
क	**कर तर्फ**			
१	भूमि कर (मालपोत)			
२	सम्पत्ति कर			
३	सवारी कर			
४	घर जग्गा बहाल कर			
५	व्यवसाय कर			
६	जडीवुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर			
ख	**अन्य राजस्व**			
१	ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, माटो, काठ, दाउरा, स्लेट, आदि जस्ता वस्तुको विक्री तथा निकासी शुल्क			
२	नक्सापास दस्तुर			
३	व्यक्तिगत घटना दर्ता शुल्क			
४	वहाल विटौरी शुल्क			
५	पार्किङ्ग शुल्क			
६	अस्पताल सञ्चालन शुल्क			
७	फोहरमैला व्यवस्थपन शुल्क			
८	स्थानीय खानेपानी शुल्क			
९	स्थानीय विद्युत महशुल			
१०	केवलकार, ट्रेकिंग, कायाकिङ्ग, बन्जीजम्प, जीपफ्लायर, पाराग्लाईडिङ्ग, आदि मनोरञ्जन तथा साहसी खेलकुद सम्बन्धी सेवा तथा व्यवसायमा सेवाशुल्क			
११	निर्माण, सञ्चालन र व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार तथा सेवामा सेवाशुल्क (खानेपानी, विजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक बत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, व्यायामशाला, पर्यटकिय स्थल, हाटबजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, धोविघाट, सडक, बसपार्क, पुल, आदि			
१२	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क			
१३	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफएम रेडियो सञ्चालन, घ वर्गको			

	निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, आदि)			
१४	ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, तुन, माटो तथा स्लेट जस्ता वस्तुको सर्वेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क			
१५	वडा कार्यालय मार्फत गरिने सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर			
१६	दण्ड जरिवाना			

नगरपालिकाको स्वामित्व वा भोगचलनमा रहेका जग्गा र भवन

क्र.सं.	जग्गा रहेको स्थान	कि.नं.	क्षेत्रफल	हालको उपयोग	भाडा वा बहाल रकम (यदि भएमा)
क	**स्वामित्व रहेको जग्गा**				
१					
२					
३					
४					
५					
ख	**भोगचलनमा रहेको जग्गा**				
१					
२					
३					
४					
५					

नगरपालिकाको स्वामित्वमा रहेका भवन

क्र.सं.	भवन रहेको स्थान	भवनको विवरण	हालको उपयोग	भाडा वा बहाल रकम (यदि भएमा)
१				
२				
३				
४				
५				
६				
७				

भवन सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	घरको वर्गीकरण	अनुमानित सङ्ख्या	बहालमा भएको सङ्ख्या	औसत बहाल दर
१	व्यापरिक प्रयोजनका लागि निर्मित भवन/घरहरु (नोट: व्यापारिक कम्प्लेक्स, पार्टी प्यालेस, अस्पताल, कोल्ड स्टोर, नीजि विद्यालय तथा क्याम्पस, आदि)			
२	औद्योगिक प्रयोजनका भवन/घरहरु			
३	आवासिय भवन/घरहरु			
३.१	कच्ची घरहरु (कच्ची जोडाई तथा छाना)			
३.२	अर्ध कच्ची घरहरु (माटोको जोडाई र कंक्रिट वा स्टिलको छाना भएको)			
३.३	पिलर सिस्टम नभएको पक्की घर (Without RCC Frame Structure)			
३.४	पिलर सिस्टम भएको पक्की घर (With RCC Frame Structure)			
जम्मा				

जग्गा सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	जग्गाको किसिम	अनुमानित क्षेत्रफल	औसत मुल्याङ्कन दर (मालपोत कार्यालयको आधारमा)	कैफियत
१	शहरी क्षेत्र			
२	आवासीय क्षेत्र			
३	कृषि क्षेत्र			
४	वन तथा अन्य क्षेत्र			
जम्मा				

बहाल विटौरी

क्र.सं.	सम्पत्तिहरु	ईकाई	परिमाण	दर
क	भवन तथा कोठाहरु			
ख	मेसिनहरु			
ग	सार्वजनिक सम्पत्ति			

नगरपालिकाले निर्माण, सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गरेका सेवा

क्र.सं.	सेवाहरु	उपलब्ध गराईएको स्थान वा क्षेत्र	ईकाई र परिमाण	सेवा शुल्कको संभावना के छ ?	हालको अवस्था (आय)
१	फोहरमैला व्यवस्थापन				
२	स्थानीय खानेपानी				
३	विजुली				
४	धारा				
५	अतिथि गृह				
६	धर्मशाला				
७	पुस्तकालय				
८	सभागृह				
९	ढल निकास				
१०	सडक वत्ति				
११	सार्वजनिक शौचालय				
१२	पार्क				
१३	पौडी पोखरी				
१४	व्यायमशाला				
१५	पर्यटकीय स्थल				
१६	हाट बजार				
१७	पशु बधशाला				
१८	शवदाह गृह				
१९	बसपार्क				
२०	अन्य पार्किङ्ग क्षेत्र				
२१	सिफारिश तथा प्रमाणित				
२२	दर्ता, अनुमति, नविकरण दस्तुर				
२३	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क				
२४	नक्सापास				
जम्मा					

अनुसूची ३ः राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा क्रममा खिचिएका तस्विरहरु

नगरपालिका भवन र लालिगुराँस पार्क क्षेत्र

बसन्तपुर नगरपालिका मुल बजार क्षेत्र (पंचमी बजार)

बसन्तपुर बजार माथिल्लो क्षेत्र

नगरपालिकाद्वारा संचालित नगर बस सेवा